

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HELSINGØR KOMMUNES MUSEER 1982

HELSINGØR KOMMUNES
MUSEER
ÅRBOG
1982

Redaktion og tilrettelæggelse:
Museumsinspektør Kenno Pedersen
Fotografier: Helsingør Bymuseum
Sat med 10 punkt ordinær og
kursiv Times og trykt på
Uno-coat 100 gr. hos
NoFo-print, Helsingør

ISSN 0108-0393

Årbogens forfattere er alene ansvarlige for deres bidrag.
Aftryk i referat af årbogens artikler er tilladt, når årbogen angives som kilde, og et eksemplar af aftrykket sendes til Helsingør Bymuseum.
Ved aftryk i større omfang må forfatterens samtykke indhentes gennem Bymuseet.

*Omslaget: Scenen for dette humoristisk anlagte postkort er Havnepladsen foran Jernbanestationen. Eksprestog var en ny foreteelse på Kystbanen, da Carl Rovind tegnede postkortet omkring 1908. (K.B.) Grundlaget for industrialiseringen var udbredelsen og brugen af dampkraften. Bortset fra den direkte anvendelse i industrien fik dampkraften også den største betydning for udviklingen af samfærdselsmidlerne. Jernbanen og dampskibsfarten betød en revolution i samfærdslen. Før deres fremkomst rejste man meget lidt. Transport af varer fra et sted til et andet var langsommeligt og besværligt, så hver købstad med opland var stort set selvforsynende.
Foranstående side: Tegning af dør i Sct. Annagade 23. Opmålt og tegnet af Otto Bülow, december 1922.*

INDHOLD

DE NYE TIDER I HELSINGØR En oversigt over Helsingørs forvandling fra handelsby til industriby 1882-1982 Kenno Pedersen og Henrik A. Bengtsen	5- 36
EN HELSINGORANERS BARNDOMS- MINDER Heinrich S.W. Pfeil	37- 54
AF EN SKIBSBYGGERS HISTORIE Alfred Christiansen	55- 88
SÅDAN VAR DET JO DENGANG Anna Olsen	89- 94
EN DEL AF ET LIV PÅ HELSINGØR JERNSKIBS- OG MASKINBYGGERI Carlo Hansen	95-104
TRÆK AF ET LEVNEDSFORLØB Karl Anker Nielsen	105-116
KONTORLÆRLING Svend Hansen	117-124
HELSINGØR KOMMUNES MUSEER Aase Faye og Kenno Pedersen	125-132

Forord

De store forandringer, som det danske samfund har undergået de sidste hundrede år i forbindelse med industrialiseringen, sammenfattes ofte i begrebet »de nye tider«.

Hele landet, fra den mindste flække til hovedstaden var med i industrialiseringen.

Sundtoldens ophævelse i 1857 markerer indledningen til »de nye tider« i Helsingør. I løbet af få årtier blev den tidligere sundtoldsby omdannet fra en udpræget handelsby til industriby, hvor jernskibsværftet fik en alt dominerende rolle såvel økonomisk som socialt. Værftet har vel nærmest været en »stat i staten«.

Industrialiseringen har ikke blot betydet ændrede arbejdsbetingelser for størsteparten af befolkningen. Også familielivet har undergået betydelige forandringer, ligesom fritiden blev et begreb for stadig større kredse. Rammen, hvori livet foregik, har tilsvarende ændret karakter. De tekniske fremskridt bidrog stærkt til at vække følelsen af at leve i en ny tid.

Der findes endnu en del mennesker, der kan huske en tid, der er meget forskellig fra den, som vi nu lever i. Endnu findes der rundt omkring meget materiale, som kan belyse, hvordan »de nye tider« holdt deres indtog i Helsingør og gav sig udslag i netop vores lokalsamfund.

Medens tid er, har Bymuseet derfor iværksat en større systematisk indsamling af erindringer, genstande, fotografier og andet materiale, som kan fortælle historien om »de nye tider« i Helsingør og opland.

Udover at bevare dette for eftertiden har museet sat sig det mål hurtigst muligt at viderebringe eller formidle det indsamlede materiale til de mange, som måske ikke så længe eller overhovedet ikke har taget del i »de nye tider«, men som dog er en del af disse, og i virkeligheden bærerne af udviklingen.

Udover en oversigtsartikel, som er uddrag fra museets særudstilling »De nye tider i Helsingør. Arbejderlivet 1882-1982«, er årbogen helliget en række beretninger, som forskellige helsingoranere har skrevet på opfordring af museet i 1982. Vi vil her takke hjerteligt for de mange gode beretninger, der allerede er indkommet.

Det er selvsagt kun et begrænset udvalg af de indkomne beretninger, som det har været muligt at bringe. Men skulle interessen vise sig at være stor, vil også årbogen for 1983 blive en »beretningsbog«. Ellers vil beretningerne blive bragt, når lejlighed byder sig.

Men en ting står fast: UDEN DERES BIDRAG ER DET VANSKELIGT AT FORTÆLLE EN SANDFÆRDIG HISTORIE OM »DE NYE TIDER« I HELSINGØR.

De nye tider i Helsingør

En oversigt over Helsingørs forvandling fra handelsby til industriby 1882-1982

Af Kenno Pedersen og Henrik A. Bengtsen

Sundtoldens Helsingør

Helsingør var omkring 1850 en udpræget handelsby, hvor skibsklarering og skibsproviering var dominerende. Grundlaget herfor var Øresundstolden, som var blevet indført engang i 1420'erne.

Når en skipper alligevel skulle ankre op på byens rhed for at klarere den pålagte Øresundstold, faldt det naturligt, at han samtidig provianterede, fik friskt ferskvand og hvad der iøvrigt kunne være fornødent til et skibs forsyning.

Livsnerven

Skibsprovieringen var Helsingørs livsnerven. Godt og vel et halvt hundrede sundklarere havde deres virke i Helsingør omkring 1850. Direkte, som indirekte, var byens erhvervsliv baseret på at betjene handelsskibene, som i stigende grad passerede gennem Øresund.

Hieraki

I byen var der et stramt hieraki. Øverst på rangstigen stod Kronborgs kommandant og hans officerer, dernæst kom embedsmændene ved Øresunds Toldkammer, byens embedsmænd, dens købmænd og håndværkere samt færgemændene. Nederst i hierakiet fandtes arbejdsfolk, enker og andre, der balancerede på grænsen til de fattige¹.

Der er hektisk travlhed i Helsingør Havn. Flere handelsfartøjer har lagt til kaj ved Havnegade, medens joller og småbåde sværmer omkring vandpåfyldningshuset. Efter maleri fra 1857.

Stagnationens år

Skibsfarten

Den stagnation, der vitterlig ramte Helsingør i 1870'erne, såvel befolkningsmæssigt som økonomisk, hænger i første række sammen med skibsfartens gradvise overgang fra sejlskibe til dampskibe.

Det var sejlskibene, der provianterede. Dampskibene var større og kunne medføre langt mere proviant, ligesom de var uafhængige af vejrliget.

Mange af de gamle skibsprovieringshandlere søgte i kampen for at overleve at udvide deres varesortiment til også at omfatte kul, men uden synderligt held. Byen måtte i stigende grad se skibene gå til andre havne og vel især Helsingborg.

Søhandelen

Efter Sundtoldens ophævelse i 1857 satsede byens borgere fortsat på søhandelen, som gennem mere end 400 år havde været byens livsnerve. Havnen blev udvidet. Den blev samtidig hjemsted for en anselig handelsflåde. Omkring 1870 var landets største sejlskibsrederi således hjemmehørende her.

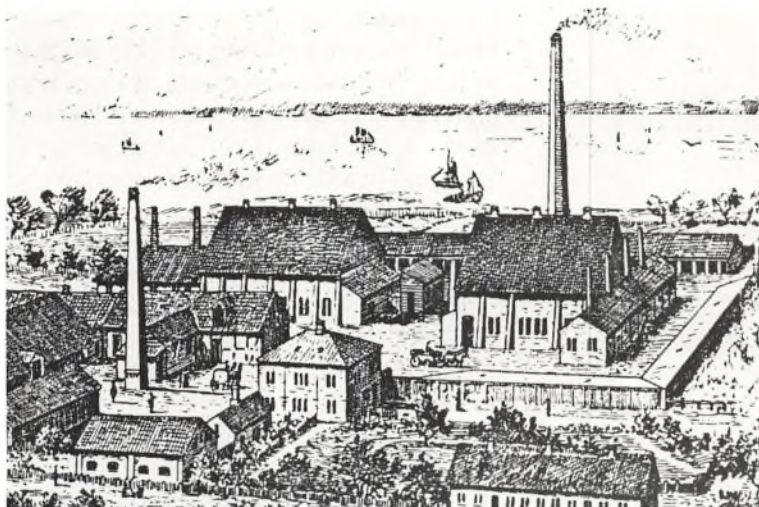
Sejlskibsflåden

I denne henseende tog man imidlertid galt bestik af situationen. Man blev stående ved sejlskibene. På grund af den skærpede konkurrence på fragtmarkedet fik disse stadig vanskeligere ved at klare sig i konkurrencen med dampskibene, hvorfor den helsingørske handelsflåde, der næsten udelukkende bestod af sejlskibe, gradvist blev mindre rentabel. Da skibsprovieringshandelen samtidig var i hurtig tilbagegang, besad byen ikke den kapital og fremdrift, der var nødvendig for at ændre tingenes gang.

De vanskelige besejlingsforhold, som Helsingør Havn frembød, tilskyndede ikke skipperne til at søge byen. Skibene søgte i stigende grad til andre havne.

Godthåb Glasværk omkring 1890. Glasværket hører til de tidligste industriforetagender i Helsingør.

Fornylsen kom udefra i form af anlæggelsen af et jernskibsværft².

Det industrielle gennembrud

Vil man tidsfæste et industrielt gennembrud i Helsingør, må det blive 1880'erne med anlæggelsen og opkomsten af Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri.

Helsingør Værft

Værftet fik fra første færd enorm betydning for byen, dens næringsliv og folketal. Gader, der tidligere forretningsmæssigt set havde ført en hensygnende tilværelse, fik fornyet liv og omsætning.

Med en arbejdsstyrke på godt og vel 700 mand allerede det første år (1882-83) blev jernskibsværftet byens altdominerende virksomhed. Helsingør havde allerede i begyndelsen af 1850'erne en forholdsvis veludviklet industri, men da byens økonomiske udvikling i 1860'erne centrerede sig om udviklingen af handelsflåden, blev den industrielle udvikling forsømt.

Efter en kraftig tilbagegang, hvor arbejdsstyrken var nede på 2-300 mand, beskæftigede værftet ved udgangen af 1880'erne omkring 1000 mand.

Antallet af arbejdere beskæftiget indenfor industrien blev ikke alene fordoblet ved etableringen af ovennævnte værft, men der skabtes tillige et grundlag for en række mindre nye industrielle foretagender, der blev underleverandører til værftet³.

Udviklingen

Helsingør var omkring midten af 1800-årene en overskuelig enhed. På hovedstrøgene lå de store købmandsgårde, og i sidegaderne lå håndværkernes mere beskedne gårde side om side med de små huse, hvor byens fattige, arbejdsfolk og enlige kvinder fristede en kummerlig tilværelse i kanten af »den danske købstad«.

Dette bymiljø blev under industrialiseringen 1870-1920 brudt op, spredt og samlet på en helt ny måde.

Købmandsgårdene blev gradvist omdannet til butikker og småindustri. En del af håndværkene fulgte samme udvikling efter bedste formåen. Mange bukkede imidlertid under, og huse og værksteder affolkedes.

Byningerne fik dog ikke lov til at stå tomme ret længe, de blev snart fyldt af lønarbejdere, den nye klasse der med rivende hast voksede frem med industrialiseringen.

Endnu i 1880'erne boede så at sige alle Helsingørs indbyggere i den gamle bykerne. Først omkring århundredskiftet bredte byen sig for alvor udover markjordene. Indbyggertallet var på dette tidspunkt blevet kraftigt forøget. Ved folketællingen i 1880 havde byen 8.978 indbyggere, og i 1906 var der 11.534.

Byfornyelsen skete med forrygende hast. Mere end 20 udlejningsejendomme af borgerligt tilsnit blev i løbet af en forholdsvis kort årrække rejst forskellige steder i bykernen. Den langt overvejende del af nybyggeriet blev dog snart henlagt til området uden for den gamle bykerne. Her var grundene både billi-

Købmands-
gårdene

Byfornyelsen

Omkring århundredskiftet begyndte Helsingør bys vækst for alvor ud over markjordene. Nærmest bykernen blev bebyggelsen en blanding af etageejendomme og villaer.

Jernbanen og dampskibsfarten betød en revolution i samfærdslen. I 1892 etableredes en fast dampfærgef forbindelse til Helsingborg som også kunne medtage jernbanevogne. Nordbanen blev samtidig ført ned til havnen.

gere og større og derfor betydelig mere attraktive i byggeøjemed. Medens det private etagebyggeri især lokaliserede sig til centrum og kvartererne umiddelbart nord for bykernen, tæt ved den store arbejdsplads værftet, blev de vestlige områder især særlig grad kendetegnet ved en lavere og mere spredt bebyggelse, bestående af småvillae opført af håndværkere, handlende og arbejdere. En del gik sammen i byggeforeninger.

I dag er der godt og vel 30.000 indbyggere i Helsingør by⁴.

Samfærdslen

Grundlaget for industrialiseringen var udbredelsen og brugen af dampkraften. Bortset fra den direkte anvendelse i industrien fik dampkraften også den største betydning for udviklingen af samfærdselsmidlerne.

Jernbanen og dampskibsfarten betød en revolution i samfærdslen. Før deres fremkomst rejste man meget lidt. Transport af varer fra et sted til et andet var langsommeligt og besværligt, så hver købstad med opland var stort set selvforsynende.

I løbet af et par generationer blev landet bundet sammen af et helt net af jernbanelinier og dampskibsruiter.

Det første danske dampskib »Caledonia« blev sat i drift allerede i 1819, men først ved århundredets slutning overgik dampskibstonnagen sejskibenes. De første dampskibe blev sat i rute på Helsingør allerede i 1830'erne.

Dampskibene

Jernbanerne

Der var også andre skorstene, der røg. I 1847 åbnedes jernbanestrækningen mellem København og Roskilde som kongeriets første. Nye jernbanelinier fulgte i hurtig række efter, og i tiden op mod udbruddet af den Første Verdenskrig var landet forsynet med et tæt jernbanenet, som omfattede godt og vel 4.000 km. banestrækning.

Åbningen af jernbanen til København via Hillerød i 1864 betød en væsentlig forbedring af forbindelsen til omverdenen for helsingoranerne. Mere end 60.000 passagerer i hver retning det første år taler i den forbindelse sit tydelige sprog

Endnu omkring århundredskiftet udgjorde de gamle dagvogne samt de private hestekøretøjer en væsentlig del af samfærdselsmulighederne. De var ganske uundværlige som befordringsmidler i området mellem jernbanelinierne.

Bilismen

Med bilismen, og i den forbindelse udbygningen af landets vejssystem, blev samfærdselsnettet endnu tættere, og »de nye tider« nåede dermed ud til den fjerneste afkrog af landet⁵.

De nye byer

Hele landet fra hovedstaden til den mindste flække deltog i Danmarks industrialisering. Byerne blev i den forbindelse landets dominerende boplads.

Medens man i 1850 havde haft en hovedstad og 68 købstæder, havde man i 1920 godt og vel 140 »bymæssige bebyggelser« (med over 750 indbyggere) og langt flere småbyer med karakter af »by«. Forudsætningen for opkomsten af de mange »nye byer« var den befolkningsforøgelse, der satte ind i første halvdel af 1800-årene, men som først for alvor tog fart efter 1850.

Landbruget

En anden væsentlig forudsætning var driftsomlægningen inden for landbruget. Denne krævede dels en større og bedre betjening med varer til og fra landdistrikterne, dels en kraftigere specialisering med håndværk og industri på landet.

Stedet for disse nye funktioner kunne blive en eksisterende landsby, et veikryds eller ved en station.

Langs jernbanerne

Med anlæggelsen af Hornbækbanen i 1906 blev en række af de små landsbyer og fiskerlejer langs banelinien »stationsbyer«. I sin opbygning udviklede »stationsbyerne«, eller »de nye byer«, sig til en meget vellignende kopi af de større byer, såvel i deres erhvervmæssige sammensætning som i bebyggelsens udformning, om end i mindre målestok og selvfølgelig med lokale variationer. Det var de lokale bygmestre, der formidlede

Personalet ved O. Malmgrens smedeværksted i Fiolgade 10, 1910.

de store byers miljø i »stationsbyarkitekturen«, som den byggekik ofte lidt nedladende benævnes.

Kystbanen gjorde det muligt at bo hvor som helst langs Strandvejen og alligevel komme til og fra København på kort tid. De små fiskerlejer var i slutningen af 1800-årene præget af et kraftigt voksende befolkningstal, og omkring århundredskiftet havde ihvertfald Espergærde fået karakter af bymæssig bebyggelse, hvor navnlig villaerne dominerede.

Købmanden og gæstgiveren etablerede sig i reglen først i »de nye byer«. Lå disse indenfor det »læbælte«, som var etableret ved næringsfrihedsloven for at beskytte handelen og håndværket i købstaden mod konkurrence, måtte det indtil ophævelsen af ordningen i 1920 nødvendigvis blive »brugsforening«.

Efter købmanden og gæstgiveren fulgte håndværksmestrene og de liberale erhverv. De etablerede sig langs »hovedgaden«. En del håndværksforetagender blev efterhånden omdannet til butikker og småindustrier.

Håndværket

Gennem århundreder havde håndværkeren selv fremstillet sine varer fra råmaterialet til det færdige produkt. Han besad en specialviden erhvervet gennem praktisk arbejde i læretiden og eventuelt suppleret ved at have været på valsen, hvilket gjorde ham kompetent til at bestride sit fag.

Med industrialiseringen blev arbejdet indenfor de fleste håndværksfag ændret på mange måder.

Arbejdsdeling og lønarbejde

Arbejdsdelingen blev således mere fremherskende, mekaniseringen af arbejdspladsen forstærkedes, og lønarbejde blev mere almindeligt, dog ikke fra den ene dag til den anden.

Håndværket var stærkt traditionsbundet og ændrede sig kun langsomt. Nogle fag egnede sig bedre for mekanisering end andre.

Selv i større foretagender, hvor der fremstilledes mange og ensartede ting, vandt mekaniseringen kun langsomt frem. De fleste håndværksforetagender lå gemt bort i bag- og sidehuse i den gamle bykerne, hvor mange af dem endnu frister en stilfærdig tilværelse.

Arbejdsdelingen havde selvfølgelig også været kendt og anvendt, før industrialiseringen satte ind. Personlige egenskaber og arbejdets karakter havde gjort dette helt naturligt. Industrialiseringen forstærkede det blot, og vel især indenfor de såkaldte fremstillingsvirksomheder, medens eksempelvis byggefagenes arbejdsforhold og organisering stort set forblev uændret⁷.

Den nære samhørighed mellem mester, svende, lærlinge og arbejdsfolk gik efterhånden i opløsning. I modsætning til hos bonden, hvor hjemmet var rammen om det daglige arbejde, og hans familie udgjorde kernen i gårdens produktionsvirksomhed, husholdet, var produktionen hos borgeren fjernet fra hjemmet, som nu kun var rammen om familiens samvær i fritiden. Arbejdsliv og privatliv adskiltes.

På de mekaniserede virksomheder var det ofte unødvendigt, at arbejderen havde bestemte faglige forudsætninger. Faglærte med forskellig faglig baggrund og ufaglærte kom i højere grad til at arbejde sammen.

Industrien

Grundlaget for industrialiseringen var udbredelsen af nye kraftkilder, og det blev frem for alt dampkraften.

Den nye drivkraft

Den nye drivkraft gjorde det muligt for de industrielle foretagender at placere sig uafhængigt af de naturlige energikilder og i stedet placere sig i byerne, hvor den fornødne arbejdskraft fandtes i rigeligt mål. Medens håndværksvirksomheden stort set kun skulle tjene penge til at dække de beskæftigedes leveomkostninger, skulle den industrielle virksomhed tillige spare midler op til nye og bedre maskiner og bygninger, ligesom et administrations- og salgsapparat skulle etableres.

Nye materialer blev udviklet, og gamle blev gendannet i nye former. Forudsætningen for den industrielle produktion var

»Nordsjællands Margarinefabrik« som blev etableret i Hovedvagsstræde i 1896, var en af de mange nye industrielle foretagender, der blev anlagt i Helsingør omkring århundredskiftet.

Massefremstilling

massefremstilling af ensartede og standardiserede varer til et stort og anonymt marked.

Mange af de nye mekaniserede virksomheder var startet som mindre håndværksforetagender, der havde specialiseret sig i at producere bestemte varer. Dette var en nødvendighed, da udbygningen af samfærdselsmidlerne for alvor tog fart i slutningen af 1800-årene og dermed ændrede afsætningsforholdene radikalt. Det potentielle marked udvidedes og konkurrencen skærpedes.. Dette nødvendiggjorde en større og billigere produktion, som på sin side fordrede større fabriksanlæg og specialmaskiner m.v.⁸.

Handelen

Torvet

Gennem århundreder havde handelen på torvet, i de store købmandsgårde og hos de små håndværksmestre i baggårdene været rammen om vareomsætningen mellem land og by.

Helsingørs købmænd havde i stor udstrækning baseret deres omsætning på at levere varer i større mængder til blandt andet de landmænd, der kom til byen og købte ind til længere perioder ad gangen.

Ugelønnet

Den nye lønarbejderklasse var ugelønnet. Indkøb på længere sigt blev derfor afløst af mindre, men hyppigere indkøb hos de lokale butikshandlende.

Loven om næringsfrihed havde fra 1862 givet enhver lov til at etablere en forretning, og resultatet blev da også et sandt mylder af små nye detailudsalg, oftest indrettet i et kælderlokale eller i en stueejlighed.

- Gaden** Gadebilledet ændredes, og omkring århundredskiftet var der over 100 sådanne små butikker i Helsingør, som havde overtaget distributionen af de nye andelsvirksomheders produkter.
- Brugsen** Når en detailhandel af et sådant omfang kunne trives i en by med kun 14.000 indbyggere, måtte den enkelte forretnings avance nødvendigvis blive stor, uanset at driftsudgifterne var beskedne. Blandt andet derfor blev et af de kooperative brugsforeningers formål omkring århundredskiftet at skabe et sundt modstykke til en detailhandel, der led af alvorlige skavanker. Den første brugsforening blev i 1904 indrettet i Fiolgade 9, og i de kommende år etableredes flere nærbutikker i byens udkant.
- Indkøbscentre** Fremkomsten af detailbutikker på landet efter ophævelsen af de såkaldte læbælter i 1920 satte ekstra skub i den specialisering, som var påbegyndt med det stadig større udbud af fabriksfremstillede og oversøiske varer omkring århundredskiftet. For at kunne konkurrere måtte de handlende nødvendigvis specialisere sig og udvide det bestående varelager betydeligt, en udvikling som fortsattes til den Anden Verdenskrig. Herefter er udviklingen gået mod store indkøbscentre og supermarkeder, baseret på privatbilismen, og mindre men mon-dæne butikker i gågaderne⁹.

De nye erhverv

Transport var en afgørende del af industrialiseringen. Varer skulle transporteres fra fabrikkerne ud til kunderne, og fabrikkerne skulle have råvarer til produktionen. Mange nye arbejdspladser opstod i forbindelse med udbygningen af samfærdselsmidlerne.

- I industrialiseringsens kølvand** I industrialiseringens kølvand fulgte en række nye erhverv og arbejdspladser.

Den kraftige udvikling indenfor energiforsyningen og samfærdselsmidlerne og det stigende behov for pasning og vedligeholdelse af maskiner og anlæg skabte nye jobs.

De ændrede afsætningsforhold nødvendiggjorde samtidig en ændring og udbygning af handelslivet. Serviceerhvervene vandt også kraftigt frem med »de nye tider«. Hertil kom en voksende administration i den private sektor. Udbygningen af den kommunale virksomhed er ligeledes et produkt af »de nye tider«. »Et uskyldigt apparat« er den kommunale administration i Helsingør blevet betegnet. Det var, da den omfattede en enkelt mand, nemlig kærneren.

Transport var en afgørende del af industrialiseringen. Mange nye arbejdspladser opstod i forbindelse med udbygningen af samferdselsmidlerne.

Mindre værksteder, hvor de fabriksfremstillede varer kunne repareres, blev ligeledes en karakteristisk følge af industrialiseringen, ligesom det stigende antal kvinder der gik ud på arbejdsmarkedet. Mænd og kvinder fik ofte hver deres arbejdsområde. Børnepasning sorterede traditionelt under husmoderen, men i takt med at stadig flere kvinder blev udarbejdende, og det gamle familiemønster var i opbrud, opstod behovet for børnepasning udenfor hjemmet. Børnehaver og fritidshjem blev løsningen¹⁰.

Arbejdsforhold

Dampkraften og de store maskiner var noget af det, som i høj grad kom til at præge de industrielle arbejdspladser og dermed arbejdsforholdene.

Fra land til by

Med industrialiseringen begyndte vandringen fra land til by. Industrien hvervede i høj grad sine lønarbejdere blandt de nytilkomne, men selvfølgelig også blandt de bofaste håndværkere og arbejdsfolk.

Arbejdsreglementer

Vidste arbejderen ikke på forhånd, hvad man forventede af ham, så blev han ofte gjort opmærksom herpå ved sin indtræden på kontoret eller i værkstedshallen. Her hang virksomhedens arbejdsregler, som kort og godt fortalte, hvordan vedkommende skulle forholde sig. Et mulkt- og bødesystem var i reglen opregnet på samme.

Arbejdstiden var lang. I 1870'erne var den sædvanligvis 11

timer. Medregnes de to timer middagspause, som var almindelig på de fleste arbejdspladser, får man en arbejdsdag på 13 timer. Dette betød eksempelvis, at arbejderen skulle møde kl. 6 om morgenen, og fabriksfløjten gav først signal om arbejdsophør klokken 7 om aftenen.

Trods arbejdsreglementer og maskiner, der skulle passes med præcision og hurtighed, var arbejdstakten måske alligevel mindre hektisk, end den er i dag, og arbejdet mindre trættende. Arbejdsmiljøet var også klart forskelligt fra i dag. Arbejderens arbejdsbetingelser var således i begyndelsen helt og holdent underlagt produktionshensynet, men lovgivningen ændrede gradvist dette forhold¹¹.

Arbejderbevægelsen

Med laugenes nedlæggelse ved loven om næringsfriheden i 1857 forsvandt håndværkernes århundredlange tradition for organisering.

Den første organisering

Fremkomsten af byproletariatet fik fra 1870'erne de enkelte fag til atter at samles i faglige foreninger efter den socialistiske ide. De første fag, som organiserede sig i Helsingør, var netop de gamle håndværksfag med laugstraditionerne.

Fagforeningernes modstandere var hårde. Medlemskab betød ofte afskedigelser i lavkonjunkturperioder, men igennem 80'erne konsoliderede foreningerne sig, og nye grupper af ufaglærte dannede også fagforeninger.

Fællesforeningen

Mod slutningen af 80'erne samledes de enkelte fagforeninger i »Fællesforeningen«, som i 1898 overdrog forhandlingsretten på arbejdsmarkedet til det nydannede »De samvirkende Fagforbund«.

Kampdage

I 1889 blev der i internationale arbejderkredse truffet beslutning om at gøre 1. maj til arbejderens kampdag, og i Helsingør har der, med få undtagelser, været demonstreret siden 1890. Demonstrationerne samledes og udgik fra Herluf Trollesvej under parolen »8 timers arbejdsdag«.

Samtidig indledtes de traditionsrige arbejderstævner i Helsingør. De tiltrak mange københavnske arbejdere, som kom sejlene til byen for at høre de mange talere, synge, danse og dyrke det selskabelige samvær.

Men fagforeningernes og Fællesforeningens mål var ikke blot at virke for en bedring af arbejdsforhold og lønninger. Fællesforeningen stod bag kooperationens udvikling i byen, og i Fællesforeningen samledes trådene fra kulforsyningen, fællesbageriet, brugsforeningen med mere.

Arbejdsløsheden, der prægede årene omkring Første Verdenskrig, nødvendiggjorde forskellige beskæftigelsesforanstaltninger, hvor anlægsarbejder var det foretrukne middel. Her er man i færd med at anlægge Stubbedamsvej.

Kulturelle aktiviteter

Målet var også at give arbejderen og familien en mere indholdsrig tilværelse, hvorfor de faglige organisationer virkede som igangsættere for store dele af det forenings- og kulturelle liv, som begyndelsen af århundredet var så rig på¹².

Arbejdsløshed

De mange begreber, som er indbefattet i »det sociale sikkerhedsnet«, kan kort markeres ved udviklingen fra fattiggård til alderdomshjem.

Den politiske debat i slutningen af forrige århundrede drejede sig mere om at føre den storpolitiske forfatningskamp end om tidens sociale forhold.

En ny fattiglov

Men arbejderklassen pressede på, hvorfor de konservative magthavere i 1891 gennemførte en ny fattiglov, som accepterede statens og kommunernes medansvar for afhjælpning af social nød. I 1907 vedtoges en lov om statstilskud til de arbejdsløshedskasser, som fagbevægelsen havde opbygget siden 1880'erne ud fra tanken om, at arbejdsløshed er et erhvervsproblem.

Arbejdsløshedsperioden efter Første Verdenskrig gav stødet til adskillige kommunale beskæftigelsesforanstaltninger. Boligmangelen i byen var stor, og i tilknytning til store udbygninger igangsattes omfattende vejarbejder.

Alderdomshjem

Alderdomsstiftelsen på Gurvej var et af kommunens største beskæftigelsesarbejder, og det store bygningskompleks blev forbillede for andre kommuner og det første egentlige skridt mod »velfærdsstaten«.

I Helsingør gennemførtes det sociale arbejde fra 1919 af et byråd med socialdemokratisk flertal, medens man på landsplan måtte samarbejde med de radikale om udformningen af de store socialreformer i 30'erne. Her gennemførtes retsprincippet, som efter Anden Verdenskrig blev yderligere udbygget i takt med velfærdssamfundet.

Bistandslov

Senest har »bistandsloven« dog atter givet mulighed for at udøve et skøn og give »forbigående hjælp«, et begreb som har vist sig skulle komme til at give kommunerne store udgifter med 80'ernes tiltagende arbejdsløshed¹³.

Politik

»Der er ingen jordbund i Helsingør for socialismen«, skrev Helsingør Dagblad i 1872.

Et uparlementarisk styre

Fra enevælden havde man arvet et ganske uparlementarisk kommunestyre, hvor borgmesteren var kongeligt udnævnt, og indtil 1892 sad der udelukkende højrefolk i Byrådet. Almindelig valgret til Byrådet var iøvrigt blevet indført ved købstadskommunalloven af 1868, og samtidig var den gamle borgerrepræsentation blevet omdannet til Byrådet.

Fremkomsten af nye klasser og bedre oplysning gav sig også udslag på det kommunalpolitiske område, og i 1892 valgtes to mandater på en fællesliste fra Venstre og Socialdemokratiet til Byrådet. I 1894 forøgedes dette tal til 10.

Første folketingsmand

Samme år fik Socialdemokratiet i Helsingør sit første folketingsmandat, idet Christian Rasmussen blev indvalgt i Tinget.

Efter kommunalloven af 1908 følte Socialdemokratiet sig stærkt nok til at stå på egne ben og erobrede i 1909 ni mandater. Et tal som forøgedes til 10 i 1913.

Hermed var flertallet i Byrådet socialdemokratisk, men først ved kommunereformen 1919 overtog Socialdemokratiet borgmesterstolen. Peder Christensen, »kong Peder«, blev byens første folkevalgte borgmester.

Byarbejderen var det umiddelbare grundlag for Socialdemokratiet, men for at få politisk flertal, og dermed forbedre de sociale forhold, måtte partiet udbygge med lokalforeninger i sognekommunerne. I Tikøb Kommune dannedes den første partiforening i 1888. En afdeling kom til i Espergærde i 1902.

Peder Christensen

I Helsingør var ikke alle lige glade for borgmester Peder Christensen, hvis erklærede mål det var at gøre Helsingør til en mønsterkommune, og især i 30'erne etableredes en vægtig borgerlig opposition.

Lundegade i 1930'erne.
Der er kommunevalg.

Dette skyldtes dels, at den kommunale administration blev omstruktureret efter kooperative principper, og dels at byplanlægning og kulturelle aktiviteter blev forsøgt ledet forretningsmæssigt.

Store dele af den såkaldte »planøkonomi« mislykkedes da også, men andet var fremsynet og stort anlagt.

I 1943 mistede Socialdemokratiet flertallet i Byrådet¹⁴.

I lære for livet

Ud af skolen og hvad så? Et spørgsmål ikke blot de unge i dag må stille sig.

Næringsloven af 1858 betød et stort tilbageslag for lærlingeuddannelsen, da den blandt andet ophævede pligten til at aflægge svendepøve. Behovet for bedre uddannelser førte i løbet af 1880'erne til oprettelse af tekniske skoler og til den første lærlingelov i 1889, hvor lærekontrakt krævedes oprettet.

Helsingør Værft var i mange år byens største uddannelsessted. Arbejdsdagen var lang for de små lærlinge. 10 timer dagligt i seks dage, og lønnen var lav. Når lærlingen efter endt arbejdsdag havde været hjemme, vasket sig og spist aftensmad var det afsted til Teknisk Skole. Formålet med skolen var dels at styrke den faglige dygtighed og dels at videreføre folkeskolens undervisning i dansk, regning og skrivning. I samarbejde mellem Industriforeningen og Teknisk Skole skabtes i 1883 den Tekniske Skole med aftenundervisning, som eksisterede

En ny lærlingelov

Teknisk Skole

til 1956. Derefter blev de enkelte fag samlet i centrale dagskoler, og Helsingør fik, som det eneste sted i landet, uddannelserne til en del af fagene i skibsværftsindustrien. Samtidig afløstes undervisningen af dagundervisning med praktisk undervisning i værkstedslokaler.

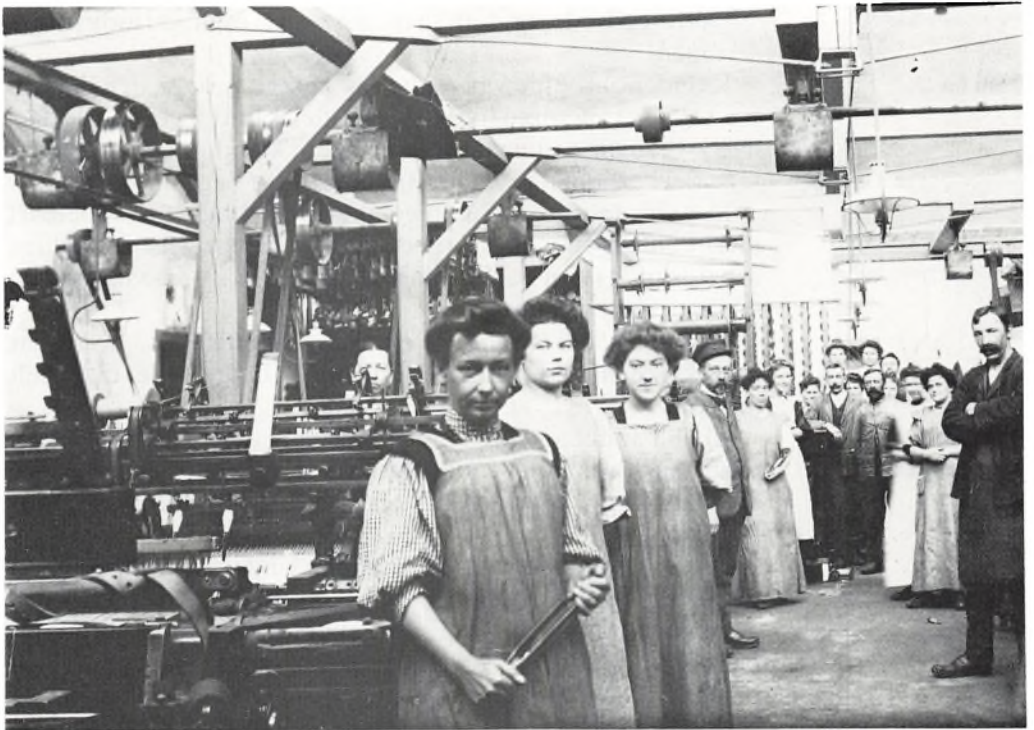
Senest er mesterlæreren delvist afløst af den nuværende Erhvervsfaglige Grunduddannelse (EFG) indeholdende basisår og senere praktikplads.

De ufaglærte

Men fabrikkerne har også brug for billigere ufaglært arbejdskraft, og udbuddet af lærerpladser har aldrig stået mål med efterspørgslen. Endvidere var det tillokkende for fattigere familier at sende sønnen ud som arbejdsdreng eller bud efter konfirmationen. Lønnen var højere end læredrengens, til gengæld fik drengen ingen uddannelse.

Læredreng ved Julius Jensen Dalsborgs blikenslagerværksted i Sudegade 16, 1905.

Tekstilindustrien beskæftigede traditionelt mange kvindelige arbejdere. Interiør fra »Tekstilfabrikken« på Badevej.

En højere uddannelse

De mange nye forretninger og udbygningen af service og transportsystemet skabte omkring århundredskiftet mange nye lærepladser indenfor de forskellige brancher, og pigerne, som tidligere fik deres uddannelse »i huset«, fik nu også mulighed for en egentlig uddannelse.

En højere skoleuddannelse var omkring århundredskiftet for de færreste. Det har ændret sig siden, ligesom beskæftigelsesmulighederne for de højere uddannede. I dag går over 30% af de unge 12 år i skole¹⁵.

Kvindens arbejde

Fra gammel tid havde kvindens plads såvel i byerne som på landet været ved mandens side.

Kvinden indgik på lige fod med ham i produktionen. Hun sørgede på landet for mad til folkene, for opdragelsen af børnene og for husholdningen. I byerne deltog kvinden i købmandsgårdens arbejde, i arbejdet omkring værkstederne i baggårdene, gjorde rent og passede børnene.

- I huset Dette ændrede sig, som så meget andet, også ved industrialiseringen.
- Kvindens arbejde var stadigvæk at tage vare på den daglige husholdning og sørge for børnene, men samtidig betød de dårlige levevilkår og mandens lave løn, at kvinden nu også måtte tage del i arbejdet uden for hjemmets fire vægge.
- Det var normalt for en pige at komme i huset umiddelbart efter konfirmationen. Borgerskabet havde brug for den billige arbejdskraft i den daglige husholdning, i byen om vinteren og på landet om sommeren.
- Kvinden var traditionelt en billig arbejdskraft, og så var hun, sagde man til langt op mod vor tid, bedre egnet til trivielt arbejde.
- Typisk kvindearbejde Blandt andet af disse grunde fremkom der ret tidligt typiske arbejdspladser for kvinder. Det var spinderier, væverier, tobaksfabrikker, fajancefabrikker, tændstikfabrikker og papirfabrikker.
- I Helsingør var de første egentlige kvindeindustrier spinderi og væveri, og det var også indenfor disse fag, at de første faglige organiseringer skete. En afdeling af »Væveriarbejdernes fagforening« havde i 1900 150 medlemmer i Helsingør, hvortil kom en mindre afdeling ved »Hellebæk Klædefabrik«.
- Lavere løn Kvindernes løn var lav, omkring halvdelen af mændenes. Med byens ændrede handelsstruktur opstod der også en del nye kvindejob i de mange nye forretninger.
- Hovedparten af kvinderne arbejdede dog stadigvæk i hjemmene. Her tjente hun måske lidt ekstra ved trappevask eller storvask for mere velbjergede borgere. Enkelte havde også systuer hjemme.
- Det, der især senere skulle blive kvindernes arbejde, dukkede op omkring århundredskiftet. Kvinderne blev som noget nyt lærerinder, sygeplejersker, butiksdamer, kontordamer og senere børnehavelærerinder.
- Ligeløn Kvinderne fik efterhånden også lige ret til uddannelser, men først i 1973 ligeløn¹⁶.

Husmoderen

- Pligterne Husmoderens arbejdsplads var i hjemmet, men i mange tilfælde måtte konen og børnene i en arbejderfamilie bidrage til familiens underhold ved arbejde uden for hjemmet.
- Mad, vask, beklædning samt opdragelsen af børnene var husmoderens hjemlige pligter. Det var i reglen også hende, der

Husmoderen havde mange job i og udenfor hjemmet. Her er det vasketøj der skal hænges til tørre i gården.

Tøj var dyrt

måtte sørge for, at udgifterne til husførelsen ikke oversteg husstandens indtægt. Dette kunne undertiden holde hårdt.

En vigtig opgave for arbejderkvinderne var at sy og reparere familiens tøj, og en undersøgelse foretaget omkring 1910 viste, at hvor konen arbejdede ude, var hjemmet dårligere holdt og børnene ringere klædt end hos den hjemmearbejdende kone, på trods af den udearbejdende families større indtægt. Tøj var dyrt. De fleste arbejderfamilier købte brugt, syede selv undertøj om og strikkede sokker. Og tøjet gik i arv, indtil det ikke kunne mere. Af resterne blev der lavet kludetæpper.

En stor forskel

Omkring 1870 anvendte en arbejderfamilie mellem 60 og 70% af indtægten alene til mad, vask og belysning. I 1970'erne var udgiften til det samme ca. 20% af den disponible indkomst. De to tal belyser klart den kolossale forskel, der er i arbejderklassens økonomiske vilkår til de to tider¹⁷.

Boligforhold

Det gamle patriarkalske forhold, hvor mester, svende og lærlinge boede under samme tag, gik gradvist i opløsning med industrialiseringen. Denne medførte også, at mange arbejdere samledes på en bestemt arbejdsplads, og det blev derfor almindeligt, at boligen lå andet steds end ved arbejdspladsen.

Bebyggelsen bliver tættere

I første omgang udvidedes antallet af lejligheder ved at gøre

Nygade 2 omkring århundredskiftet. Bygherrerne havde forskellige motiver til at bygge og eje arbejderboliger, motiver som påvirkede boligernes placering og udformning.

den gamle bebyggelse tættere. Større lejligheder deltes op i flere mindre, nye etager føjedes på ældre huse, kældre indrettedes til nødtørftige boliger, og gårdene udbyggedes med stadigt flere side- og baghuse. Lejlighederne var i reglen ganske små, trange, fugtige og dårligt isolerede. Forholdene blev selvsagt heller ikke bedre ved, at det ofte var familier med mange børn, der rykkede ind i disse. Der er flere eksempler i Helsingør på, at op til 15 familier eller omkring 100 mennesker har været stuvet sammen i et enkelt ejendomskompleks.

Arbejderhjem

Arbejderlejligheden var sjældent på mere end to værelser, og mange familier måtte klare sig med et enkelt værelse og et lille køkken. Forskellen mellem et- og to-værelses lejligheder behøvede ikke at være stor, da de fleste lejligheder holdt sig under skattegrænsen, som gik ved et nettoareal på 25 m².

Tidens arbejderlejlighed var spartansk udstyret. I stuen stod almindeligvis et bord, en tre-fire stole og eventuelt en sofa. Undertiden havde familien en petroleumslampe, en fire-fem skilderier på væggene og et sæt gardiner for vinduet. Soveværelset kunne være udstyret med en eller to senge, en kommode, et spejl og i enkelte tilfælde et skab. Hertil kom forskelligt mindre køkkenudstyr.

Efterhånden som arbejderfamiliens økonomiske forhold

En flytning for en arbejderfamilie var omkring århundredskiftet en overkommelig opgave. Her er det en familie tilknyttet garnisonen på Kronborg, der flyttes for.

bedredes, blev en større del af budgettet anvendt på indretningen af hjemmet. Her kom »det borgerlige hjem« til at danne forbillede. Det spartanske udstyr gjorde en eventuel flytning overkommelig, og datidens arbejdere skiftede hyppigt bolig, navnlig i gode tider med mulighed for nyt arbejde.

De nye kvarterer, der voksede frem i årene omkring århundredskiftet, blev ofte en blanding af boliger og erhvervsvirksomheder.

Middelklassen boede i stuen og på første sal i forhuset, mens arbejderen måtte nøjes med lejligheder i de øvrige etager, i kælderen og i de bagvedliggende bygninger.

De nye kvarterer

Mere end 300 arbejderfamilier flyttede til Helsingør, da jernskibsværftet blev oprettet i 1882. I den forbindelse søgte man fra forskellig side at forhindre dannelsen af et arbejderkvarter. Nogle forretningsfolk øjnede imidlertid de muligheder, der lå i at opføre et sådant, og Gartnergadekvarteret opstod. Denne bebyggelse var ikke af bedste kvalitet, men dog langt bedre end det, en familie ellers kunne blive budt, når denne ønskede sig tag over hovedet.

Kongensgade

Kongensgade er en god repræsentant for »de nye kvarterer«, det vil sige fra før byen for alvor bredte sig udover markjordene og overdrevet. De nye kvarterer havde også deres sæ-

regne miljø.

Dette kommer bl.a. til udtryk i Elvira Jørgensens beretning om livet i Kongensgade 7. »Gården med forhus og baghus rummede femten familier og et utal børn. Huslejen varierede fra 10-15-20 kr. efter lejlighedens størrelse; de sanitære installationer var seks retirader, to faldefærdige vaskehuse, en skarnkule, en brøndpumpe. Og så var der hestestald og mejeri. Af husdyrhold kan nævnes lopper, væggetøj, rotter og utøj under alle former»¹⁸.

De gamle

Gammel - fattig. Det er to ord, som hænger nært sammen til et godt stykke ind i vort århundrede.

Familiemønstrer

Med industrialiseringen blev de gamle familiemønstre revet op. De sociale mønstre fra landet med aftægtsystemet blev ikke overført til byernes slum, og truede grupper var enker, enlige og gamle.

Havde man ikke et godt helbred, eller lidt penge på kistebunden, var mulighederne for en »lykkelig alderdom« ikke mange. Fattighuset var som oftest den eneste udvej.

Fattiggården

Indtil 1902 var »Karmeliterhuset« Helsingørs fattiggård. Et frygtet sted hvor ikke kun ældre levede, men hvortil også småbørn blev afleveret af deres ugifte mødre, og enker endte med hele børneflokkene. »Fattiglemmerne« arbejdede fra tidligt morgen til sen aften med at spinde eller »pille værk«, og børnene blev udliciteret til omegnens bønder.

Plejehjem

Gennemførelsen af alderdomsloven i 1891 fik vidtrækkende betydning indenfor udviklingen af det sociale område, og dette førte i 1908 til etableringen af Helsingørs første plejehjem i det gamle hotel »Helsingør« i Hestemøllestræde. Hotellet viste sig imidlertid hurtigt uegnet til formålet, og i 1915 indviedes et nyt plejehjem »Hammershøj«.

»Stiftelsen«

Opførelsen af alderdomshjemmet var en meget stor forbedring for ikke-selvhjulpne ældre. Oprindeligt havde »Hammershøj« plads til 60 beboere, men en større udvidelse i begyndelsen af 20'erne gav nu også ægtepar mulighed for at flytte sammen på hjemmet. Samtidig opførtes »Stiftelsen« på Gurrevej, som iøvrigt var de første selvstændige kommunale aldersrenteboliger i Danmark. Første etape af byggeriet bestod af 150 to-værelses lejligheder, og i 1937 udvidedes komplekset med 43 et-værelses lejligheder. Huslejen var 10,- kr. om måneden, og betingelserne for lejemaal var, at man var fyldt 60 år og havde boet mindst 10 år i kommunen.

Interiør fra Cafe »Hjorten« medens den lå i Stengade 14.

I eget hjem

Alligevel ønsker mange at blive boende i eget hjem, hvilket hjemmehjælp, hjemmepleje og dagcentre nu er medvirkende til at opfylde. Men pensionisternes forhold er også bedret på andre områder, og loven om aldersrente i 1922 var begyndelsen til en lang række økonomiske reformer¹⁹.

Hjemmeliv

Der var ikke store muligheder for et hyggeligt og udviklende familieliv i de små og overfyldte arbejderhjem, når familiefaderen efter en lang arbejdsdag træt trådte indenfor hjemmets dør om aftenen.

Dårlige boliger

Boligforholdene i den gamle bykerne med tag- og kælderlejligheder indrettet til boliger betød, at mange mennesker opholdt sig mindst muligt i de små trange og fugtige lejligheder.

Mange arbejdere havde da også svært ved at styre udenom de utallige kælderbeværtninger, hvor billig glemsel fra dagligdagens slid og elendighed kunne købes for en tid.

Brændevin

De bedrestillede talte om det fordrukne proletariat, som først ødede deres løn på værtshuse og på den daglige pægl brændevin og så sendte konen hen for at tigge fattighjælp bagefter.

Jo flere børn, der var i en arbejderfamilie, jo dårligere føde fik familien, som samtidig måtte søge billigere og billigere lejligheder. Manden fik den bedste kost, da det hårde arbejde krævede mange kalorier, og konen måtte ofte nøjes med rugbrød og fedt.

Opdragelsen

Det var moderen, som opdragede børnene, trøstede dem og

I den indre by var børnenes legeplads baggårdene og gaderne. Her har fotograf Hauch forevigt nogle legende børn i gården til Kongensgade 7 omkring 1960.

trods fattigdom sørgede for, at de fik mad og nyt tøj, hvorfor børnene i regelen også var nærmere knyttet til moderen end faderen. Men det var i udpræget grad faderen, der bestemte.

Omkring 1880 drak hver person over 20 år i gennemsnit 18 liter spiritus om året. Det tilsvarende tal for i dag er 4 liter.

Efter 1910 voksede Helsingør ud over den gamle bygrænse. Nye kvarterer med villa- og foreningsbyggeri skød op. Arbejderen fik mere fritid. Fra 1919 blev arbejdsugen sat ned til 48 timer, og siden er den blevet kortere. Samtidig er ferierne blevet længere. Det har betydet et øget fritidsliv, og mere tid til hinanden og børnene²⁰.

Børn

Pligterne begyndte tidligt for de små arbejderbørn. At passe søskende, mellem 10 og 15 børn, var ikke ualmindeligt i en arbejderfamilie omkring århundredskiftet, og at gå i byen eller pille koks ved havnen hørte til dagligdagen allerede før skolealderen.

Skoletiden

Skoletiden, de tvungne syv år, foregik på Friskolen, og om

Marienlyst Skole blev opført i 1886 samtidig med naboskolen i Lundegade.

eftermiddagen havde de fleste et byjob. Drengene som mælkedrenge, som bud for en høker, en isenkræmmer eller en bager, og pigerne for en boghandler, hvis de da ikke var til hjælp for folk, som ikke havde råd til at holde en tjenestepige.

Nogle børn arbejdede som håndlangere i fabriksvirksomheder eller hos mindre håndværksmestre i den indre by. En fabrikslov, som forbød børn under 10 år at arbejde, blev gennemført i 1873, men den omfattede ikke håndværksvirksomheder.

Søndagen

Søndag var fridag, for børn som forældre. Drengene sloges, Strandgade mod Lappen. Pigerne legede med dukker eller sjippede på gaden. Om sommeren kunne man også tage på stranden eller besøge et af de mange omrejsende tivoli på Grønnehave. Mange tog også i kolonihaverne.

Ved
konfirmationen

Når børnene nærmede sig konfirmationsalderen, begyndte spekulationerne over, hvilken uddannelse de skulle have, hvis de da skulle have nogen. Store dele af de unge fortsatte tilværelsen som ufaglærte i industrien eller som medhjælpere i de stærkt ekspanderende servicefag²¹.

Skolen

Helsingør skolevæsen har i de sidste 100 år gennemgået store forandringer.

De tre kommunale skoler Indtil 1884 bestod det kommunale skolevæsen af tre uafhængige skoler; friskolen, den borgerlige betalingsskole og den højere realskole.

I midten af 1880'erne meldte der sig dog spørgsmål om modernisering, ikke blot af skolernes indhold, men også af bygningerne. I de nye tider var skolekunderskaber ikke blot nyttige, de var uundværlige.

Nye krav Nye skolebygninger stod færdige ved Marienlyst Alle i 1886, og her samledes Friskolen og Borgerskolen under samme tag, men administrativt adskilt.

Nok var det kommunale skolesystem nu moderniseret, men de indre rammer var stadigvæk de samme, hvorfor en gennemgribende skolereform var en af fagbevægelsens vigtigste punkter fra 90'erne.

Private skoler Utilfredsheden gav sig i slutningen af århundredet udslag i et sandt mylder af private skoler, hovedsageligt pigeskoler, hvor hovedvægten blev lagt på undervisning i sprog, regning og håndgerning. Godt og vel 300 af Helsingørs ialt 2200 skolebørn gik omkring århundredskiftet på private skoler i byen. Det kostede på det tidspunkt omkring 4,- kr. at have sit barn i en privatskole, en krone i Borgerskolen, hvorimod Friskolen var gratis.

Lovgivningen Loven om den højere almenskole i 1903 gav den ønskede anledning til en gennemgribende reform af det kommunale skolevæsen.

En enhedsskole skulle etableres med en gradvis nedlæggelse af det gamle skolevæsen fra 1910 til 1917. Skolen skulle være gratis, fælles for drenge og piger, og der skulle indføres en skolelægeordning.

Virkningerne Virkningen af den nye skolereform blev så omfattende, at alle private skoler sygnede hen, og den sidste lukkede i 1925.

Men der var også tale om en virkelig reform. Skolen blev adskilt fra det gejstlige. Katekismus, salmer og håndgerning blev erstattet med mere praktiske kundskaber som dansk, skrivning og regning, og fagenes indhold blev gjort samfundsrelevante.

Nye skolereformer Den kommunale skolereform fungerede med mindre ændringer til folkeskoleloven af 1937, som i 1958 omstruktureredes således, at 6. og 7. klasse deltes i en boglig og en almen linie og en overbygning i henholdsvis 8.-9. klasse og 1. til 3. real.

Familien er samlet i kolonihaven.

Den sidste skolereform blev vedtaget i 1976, hvorefter alle principielt går udelt til 10. klasse²².

Fritid

Ordet fritid eksisterede ikke i det danske sprog før 1850. Endnu på dette tidspunkt boede og levede størsteparten af befolkningen i direkte tilknytning til deres arbejde. Først med industrialiseringen og udbredelsen af lønarbejdet blev det mere aktuelt at skelne mellem arbejde og fritid. Arbejdsliv og privatliv adskiltes gradvist.

Denne adskillelse var vel nok noget af det mere væsentlige, der skete i den tidlige del af industrialiseringen. Den nyskabte fritid gav nye muligheder og fremkaldte nye behov.

En række af dette århundredes karakteristiske fænomener er svar herpå. Vigtigt i denne sammenhæng er foreningslivet, herunder sporten, ferielivet og turismen, som vandt kraftigt frem fra slutningen af 1800-årene.

Kolonihaverne, som førhen fandtes overalt i Helsingørs udkant, kom i den forbindelse til at spille en stor rolle for mange arbejdere. Haverne, som ikke kun udlagdes på offentlig jord, udgjorde et fællesskab, og her havde familien noget, de kunne kalde deres eget, selvom jorden var lejet.

For mange blev kolonihaverne en kompensation for de dårlige arbejds- og boligforhold, og desuden kunne haven give et ikke ringe tilskud til familiens husholdning. Men kolonihave-

Arbejde og
privatliv

Kolonihaverne

Kommunale udstykninger

bevægelsens sigte var også at styrke familiens sammenhold og holde manden væk fra værtshusene.

Kommunens udstykninger i 20'rne og 30'rne opløste imidlertid mange af disse haveforeninger, og til erstatning for de nedlagte haver besluttedes det i 1934 at udlægge et 27 tønder land stort areal ved Rønnebær Alle til kolonihaver. De 210 haver fik navnet »Solbakken«.

Behovet for kolonihaver er ikke noget fortidigt, det eksisterer stadigvæk, endda forstærket af den manglende politik overfor jordspekulation. »Pindemosen«, kolonihaverne ved Kvistgård og de nyvedtagne ved Gurre er et sikkert tegn herpå²³.

Foreningslivet

Med de forskellige bevægelser vandt nye ideer, nye værdier og nye skikke indpas hos menigmand. Dette kommer blandt andet til udtryk i de titusinder af foreninger, der dannedes landet over.

Alene i Helsingør fandtes der således omkring århundredskiftet adskillig hundrede foreninger.

Baggrunden

Baggrunden for de mange afholdsforeninger, kirkelige selskaber, teaterselskaber, sportsforeninger, ungdomsforeninger, sangforeninger, aftenskoler, læseforeninger m.v., der så dagens lys omkring århundredskiftet, skal blandt andet søges i den øgede velstand og fritid, der blev stadig flere til del.

Kendskabet til denne bevægelses folkelige opståen og udbredelse er en forudsætning for at forstå de forandringer, der

Helsingør Atletklub (1888) var en af byens mange sportsklubber omkring århundredskiftet.

Interiør fra Helsingør Folketeater kort efter det blev åbnet i 1910 i »Folkets Hus«.

gik i gang i dette og forrige århundrede. De folkelige bevægelser har således i høj grad præget hverdagslivet i Danmark de sidste 100 år og har stor betydning i skabelsen af »De nye tider«.

Blandt de mange hundrede foreninger og klubber, der eksisterede i Helsingør ved udgangen af dette århundrede, finder man adskillige, som skriver sig tilbage til 1800-årenes første halvdel.

Medlemskredsen

Medlemskredsen i disse foreninger, hvor den fornemmeste i 1898 var »Øresundsforeningen«, omfattede fortrinsvis det bedrestillede borgerskab. En jævnere medlemskreds tegnede sig i Helsingør Håndværker Sangforenings kreds. Sangforeningen blev stiftet i 1848. Medens fornøjelse og adspredelse vel nok var det grundliggende for de nævnte foreningers virke, havde »Industriforeningen for Helsingør og Omegn«, der stiftedes i 1871, det saglige og helt klare formål »at udvide og dygtiggøre håndværkere og støtte dem i deres virksomhed«, om end det fornøjelige også spillede en væsentlig rolle²⁴.

Forlystelser

Fra gammel tid havde folk forlystet sig ved folkefester forår, sommer og efterår, på værtshuse og indenfor familien.

Forlystelserne

Forlystelseslivet blomstrede yderligere op fra slutningen af 1800-årene. Dette skyldtes ikke mindst de folkelige bevægelser, men også at samfundet var ved at udvikle sig mod større velfærd. De lavestlønnede fik i gode tider et overskud, som blandt andet kunne bruges på fornøjelser.

Fagbevægelsen og enkelte store arbejdspladser havde i 30'rne årligt tilbagevendende revyer i »Folkets Hus«. Især huskes de store værftsrevyer for deres bidende satire over politiske og samfundsmæssige forhold.

Hver sin
forlystelse

I Helsingør havde der siden begyndelsen af 1800-årene været et fast etableret teater, »Helsingør Teater«, hvortil nu kom flere sommerteatre, adskillige forlystelsesetablissemeter, danserestauranter og koncertsale.

Det var ikke det samme klientel, man mødte på de forskellige forlystelsessteder. Borgerskabets forlystelser var ret skarpt adskilt fra arbejderklassens.

Af de mere folkelige forlystelser kan nævnes etablissement »Sommerlyst« i Sct. Annagade og gøglet på Grønnehave, hvor de mange omrejsende cirkus og tivoli også slog deres telte op, og hvor der i 30'rne etableredes et stationært »Martensens Tivoli«.

Fagbevægelsen

De forlystelser, der ikke var, skabte man selv. Fagbevægelsen og enkelte store arbejdspladser havde årligt tilbagevendende revyer i »Folkets Hus«. Især huskes de store værftsrevyer i 30'rne for deres bidende satire om politiske og samfundsmæssige forhold.

Biograferne

De nye tider, den ny teknik og de bedre samfærdselsforhold udvidede mulighederne for de bestående forlystelser samt skabte nyt. Noget af det nye blev »de levende billeder«, som blev en stor succes. Successen blev så stor, at det gik hårdt ud over de øvrige dele af byens dramatiske og musikalske liv. Filmen blev altdominerende, som TV er det i dag²⁵.

Noter:

- ¹ Årbog for Helsingør Bymuseum 1977, p. 5-6. M. Galschiøt: Helsingør omkring midten af forrige århundrede, 1960 p. 14, 104. Laurits Pedersen: Helsingør i Sundtoldstiden bd. I-II, 1926-29.
- ² Årbog for Helsingør Bymuseum 1977, p. 20 ff.
- ³ Årbog for Helsingør Bymuseum 1977, p. 9, 26-28. M. Galschiøt: Sparekassen for Helsingør og Omegn 1829-1929. Et bidrag til byens historie, 1929 p. 238.
- ⁴ Årbog for Helsingør Kommunes Museer 1981 p. 140-46. Vejvisere for Helsingør 1901. Folketællingslister 1855 og 1880 (RA). Uddrag af Helsingør Byråds forhandlinger. J.P. Trap: Statistisk-Topografisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark, bd. I, 1-2. udg.
- ⁵ Mennesket og Maskinen-Op cit. p. 22-35. Laurits Pedersen: op.cit. bd. II p. 443. M. Galschiøt: op. cit. p. 97 ff.
- ⁶ Mennesket og Maskinen, Nationalmuseet 1980, p.36-54. Det forsømte århundrede. Arv og Eje, 1976 p. 43-68. Stationsbyen. Rapport fra et seminar om stationsbyens historie 1840-940, p. 9-52. M. Plum: Helsingør Hornbæk Gilleleje Banen, 1906-1916-1976. Helsingør Jernbaneklub, 39.
- ⁷ Mennesket og Maskinen: op.cit. p.55-72, 98-114. Georg Nørregaard: Arbejdsforhold indenfor dansk Haandværk og Industri 1857-1899, 1943 p. 11 ff.
- ⁸ Mennesket og Maskinen: op.cit. p.-36-54. Georg Nørregaard: op.cit. p. 111 ff. Årbog for Helsingør Bymuseum 1977 p. 5-33.
- ⁹ Trap: Kongeriget Danmark. 1., 2., 3., 4. udgave. Frederiksborg Amt (Helsingør). Birger Mikkelsen: Helsingør forvandler sig. En by og en brugs i 75 år. 1979 p. 51-56, 127-136. Hakon Müller: Helsingør Handelsstands Forening 1744-1944. Træk af Erhvervslivets historie i Helsingør, 1944. Handelsforeningen af 1905 for Helsingør og Omegn, 1930.
- ¹⁰ Statistisk Tabelværk 5.rk. nr. 12,18,21. Vejvisere 1901-02, 1931. Kenno Pedersen: En by og en sparekasse gennem 150 år, 1979, p. 5-59. Helsingør Bymuseums beretningsarkiv.
- ¹¹ Georg Nørregaard: op. cit. p. 111 ff. Arbejdsreglementer fra Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri 1882-1888. Indskrivningsbog ved Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri 1882- (Helsingør Værft). Mennesket og Maskinen: op. cit. p. 115-132.
- ¹² Nordsjællands Socialdemokrat 1. februar 1913 (jubilæumsudgave), Helsingør Social-Demokrat 1. febr. 1938 (jubilæumsudgave). Aktuelt 31. januar 1963. Finn Lassen: Registrant over fagforeninger i Helsingør fra 1881 indtil 1900. Utrykt speciale fra Danmarks Biblioteksskole 1981.
- ¹³ Nordsjællands Socialdemokrat op. cit. Peder Christensen: Historisk financier oversigt over Helsingør kommune gennem de sidste 100 år. 1941 p. 9-12. Kommunestyret i Helsingør 1890-1930. Helsingør Byråd 1928 p. A56-A59.
- ¹⁴ Nordsjællands Socialdemokrat opt. cit. Helsingør Socialdemokrat opt. cit. Søren Højland: Om Socialdemokratiet i Helsingør 1872-1912, i Årbog for Helsingør Bymuseum 1978.
- ¹⁵ Hans Chr. Johansen: Den økonomiske og sociale udvikling i Danmark 1864-1901. 1962 p. 163-167. Helsingør Bymuseums arkiv. Udklipssamlingen.

- ¹⁶ Helsingør Bymuseums arkiv. Udklippsamlingen og beretninger. Th. Sørensen: Kjøbstadsarbejderes vilkår. Clio reprint 1974, Nordsjællands Socialdemokrat op. cit.
- ¹⁷ Lilli Friis: Ung omkring 1900. 1969 p. 7-17. Dagligliv i det nittende og tyvende århundrede. Red. Axel Stensberg. 1963 og 1964 bd. 1 p. 515-546, bd. 2 p. 469-500.
- ¹⁸ Folketællingslister 1850, 1880 og 1890 (eksempelvis Strandgade 89). Årbog for Helsingør Kommunes Museer 1981 p. 140-146. Elvira Jørgensen: Helsingør omkring 1910. Marketenderigården, Kongensgade 7, artikel i Frederiksborg Amts historiske Samfunds årbog 1977 p. 75-86. Mennesket og Maskinen: op.cit. p. 72-97.
- ¹⁹ Peder Christensen: Historisk financier oversigt. op. cit. Kommunestyret i Helsingør op. cit. Helsingør Bymuseums arkiv: Socialvæsenet. H. Chr. Johansen: Den økonomiske og sociale udvikling. op. cit. p. 157-163. Birger Mikkelsen. Helsingør. 1976 p. 117-132.
- ²⁰ Helsingør Bymuseums arkiv. Beretningssamlingen. Birger Mikkelsen: Helsingør forvandler sig. op. cit. p. 7-27. Dagligliv i det nittende og tyvende århundrede. op. cit.
- ²¹ E. Hornemann: Om børns anvendelse i Fabrikker. Clio reprint 1976 Helsingør Bymuseums arkiv: Beretningssamlingen.
- ²² Helsingør Bymuseums arkiv: Skolevæsenet. Birger Mikkelsen. fire artikler i Helsingør Dagblad nov.-dec. 1963 Nordsjællands Socialdemokrat op. cit.
- ²³ Helsingør Bymuseums arkiv: Kolonihaver.
- ²⁴ Det forsømte århundrede: op. cit. p. 43-68. Utrykt registrant over foreninger i Helsingør.
- ²⁵ Birger Mikkelsen: Helsingør forvandler sig. op. cit. p. 31-40 Helsingør Bymuseums arkiv: Biografvæsen og forlystelser. Helsingør Socialdemokrat op. cit.

Oversigtslitteratur:

Kenno Pedersen: Det gamle Helsingør 1982.

Kenno Pedersen: En by og en sparekasse gennem 150 år. 1979.

Kenno Pedersen og Henrik A. Bengtsen: Helsingør Dagblad, særtryk nov. 1982.

De nye tider. Hvordan industrialiseringen ændrede vores hverdag. Nationalmuseet 1981.

Rich. Willerslev: Sådan boede vi. Arbejdernes boligforhold i København omkring 1880. 1979.

Johan Bender m.f.: Arbejdsløshed i Danmark. 1977.

Henry Karlson: Dansk Arbejderbevægelse 1871-1939. 1975.

Jørgen Pedersen: Arbejdslønnen i Danmark under skiftende konjunkturer 1850-1913. 1930.

Birger Mikkelsen: Brød til Helsingør - kager til hele verden. 1982.

Vore bedsteforældres tid Red. Erik Kjersgaard. 1969.

H. Lassen: Renlighed i Klunketiden. 1950.

En helsingoraners barndoms minder

Af Heinrich S.W. Pfeil

Heinrich S.W. Pfeil, der blev født den 31. december 1905 og døde den 5. september 1981, var uddannet kleinsmed og i en årrække kleinsmedemester på Helsingør Værft, hvor hans øgenavn var »Smukke Pfeil«.

Familierelationer, høkerbutik og dueopdræt

Det er egentlig helt utroligt, nu i en alder af 71 år, hvor stærkt minderne om ens tidligste barndom melder sig, når man sidder stille og tænker tilbage. Ting, som jeg har oplevet fra mit fyldte femte år, står tydeligt for mig.

Jeg er født den 31/12 1905 kl. 23.45, altså nytårsaften i Munkegade nr. 3, et hus der i dag er fredet. Huset tilhørte mine bedsteforældre på min mors side, men blev senere overtaget af min morbror Carl.

Det må have været i en alder af fire år, jeg fik mæslinger, og jeg husker tydeligt det lille, mørke kammer, hvor jeg lå og ikke måtte komme op af sengen. Lys måtte der ikke tændes, for så kunne man blive blind, sagde min mor.

Min far arbejdede på værftet som nitter, men samtidig havde mine forældre en høkerbutik, som de havde overtaget fra min bedste, som var enke. Hun hed Emma Petersen og var den eneste af mine bedsteforældre, jeg har kendt. Butikken var et ret stort lokale i Munkegade 3, men ret spartansk indrettet med en disk, en stor sandkasse og nogle spytbakker, og hvad

Heinrich Pfeils fødehjem Munkegade 3 med høkerbutikken, hvor der også var udskænkning og spisested.

der dengang hørte til, sand på gulvet. Der var ikke stole i lokalet, derfor blev sandkassen benyttet som siddeplads.

Butikken havde ret stor søgning, da man kunne købe færdiglavet mad, men fremfor alt øl og brændevin, som måtte nydes på stedet. Denne butik passede min mor daglig. Et stort glas brændevin og et glas øl eller mælk kostede 10 øre, som dengang var mange penge, og derfor var det tit, at to mænd delte indholdet i glassene.

Du ridser dit navn lidt dybt, blev der sagt, når den ene tog for meget.

Munkegade 3

Fra min fødsel til mit femte år boede vi i Munkegade, og i samme ejendom boede min bedstemor, onkel Sofus, som var gift med Bertine fra Sørup ved Fredensborg og onkel Carl med tante Karen og deres seks børn.

I huset boede også en mand ved navn Mortensen og hans voksne datter. Han lugtede altid så væmmeligt, og han spiste altid ansjoser med hoved og hale uden at rense dem. Han arbejdede et sted, hvor de samlede oksehuder og saltede dem for senere behandling på garveri. Jeg tror, han aldrig blev vasket rigtig ren.

I et baghus med seks små lejligheder, som mine bedsteforældre havde ladet bygge, boede bl.a. min tante Marie, som endnu var ugift. Hun havde altid så store hatte, at hun måtte

Beretteren Heinrich Pfeil med sin moder Anna Kirstine Pfeil 1906. Heinrich i femårsalderen.

tage dem af, når hun skulle ud af porten i gården, hvor der for øvrigt fandtes tre lokummer og pissoir samt en møgkule.

Et loftrum i det gamle hus benyttede min onkel Carl til dueslag, hvor han opdrættede brevduer, som han solgte og tjente mange penge på. Han fik navnet »Duepeter« i folkemunde.

Man siger, at en due ikke kan flyttes. Den bliver, hvor den er udruget. Ergo, når han solgte en due om tirsdagen, sad den hjemme igen om onsdagen. God forretning!

Min onkel Sofus havde ikke selv børn de første år af sit ægteskab, derfor tog han sig lidt af mig. Han klædte mig ud med sin vest, ur og urkæde og en lille pude bundet fast på hovedet, og så blev jeg sendt til købmanden i Klostergade for at købe for syv øre »runga-bunga«, det var snus. Det morede han sig meget over og jeg med.

Kusk

Senere, i en alder af ca. 4-5 år, blev jeg kusk på Stürups Trælasthandel, som lå i Munkegade. Der var tre heste, den ene hed Eva, de andre husker jeg ikke navnet på. Der var to kuske, og ham jeg kørte sammen med hed Edvard Larsen. Jeg havde rigtigt arbejdsforklæde på, når jeg arbejdede.

Nye lege

Da jeg var omkring 4½ år kom mine to fætre Robert og Villy hjem fra Tönning i Tyskland (Schleswig-Holstein), hvor de havde boet nogle år og de fandt på nye lege, som jeg skulle være med i, bl. a. blev jeg puttet ind i en ølkasse med en anden kasse oven på. Der skulle jeg så sidde og spille på redekam og forestille en lirekasse. Kasserne var anbragt på min fars firehulede vogn, som normalt blev brugt til hjemkørsel af kartofler og grøntsager fra en kolonihave, min far havde ved »Hollandske Mølle«.

Jeg var fem år, da jeg første gang så en film. Det var i en biograf, der lå, hvor nu Heinrichs Isenkram findes. Ved siden af biografen var der en sadelmagerforretning, som i udstillingsvinduet havde en »rigtig hest«, der var udstoppet. Det var denne hest, der var årsag til min første tur uden følge af voksne, og det blev taget ilde op med udskæld m.m.

Slagterkroen

Sct. Annagade 8

Kort tid efter episoden med hesten flyttede vi til Sct. Annagade nr. 8, som ejedes af slagtermester Jørgensen, der boede i Sudergade og havde forretning der. Min bedste flyttede også til samme hus og boede på første sal, og mine forældre i stueetagen.

Sct. Annagade omkring 1910 med den nu delvis nedrevne husrække foran Sct. Olai Kirke. Familien Pfeil flyttede i 1911 til nr. 8, også kaldet »Slagterkroen«.

Lejligheden bestod af tre værelser og køkken, hvoraf det ene værelse blev benyttet til udskænkingslokale, hvor man kunne købe for 10 øre brændevin og øl, og det blev til mange liter brændevin, som jeg hentede ved Tvedes Brænderi, som lå i Stjernegade, hvor nu »Kvickly« ligger.

Det har været i 1911, vi flyttede til »Slagterkroen«, som det hed.

Slagtertorvet

På Slagtertorvet, nu Polititorvet, var der to gange om ugen salg af kød. Det var slagtere, som ikke havde nogen fast forretning, men rejste et telt og handlede derfra. Jeg kom til at kende nogle af dem, bl.a. Vilhelm Hansen. Det var ham, der under krigen 1914-18 saltede amerikanske grise ned i store trækar i kælderrum på Kronborg. Det var ikke godt flæsk, »Soflæsk«, sagde min mor.

Og så var der Busck. Det var ham, der sagde til konerne, når de klagede over for mange ben i kødet: »Ska' du ha' ky' uden ben, så ska' du købe lever!

Men for ikke at komme væk fra »Slagterkroen« endnu så kan jeg endnu huske, når kul- og havnearbejderne og folk fra værftet kom ind i butikken. Mange af dem rystede på hænderne, inden de havde fået de første par glas. Jeg ved ikke, om

Bagsiden af de gamle »slagterboder« i Sct. Annagade. De sanitære og boligmæssige forhold lod meget tilbage at ønske her, hvilket da også var en af årsagerne til, at de fleste af husene blev revet ned omkring 1920.

brændevinen dengang var så stærk som i dag, for det var lige som om, de drak det for tørst og ikke altid med øl til.

Mange tog flasker med og fik dem fyldt op, fordi de skulle have dem med på arbejde. Arbejdstiden var dengang fra kl. 6.00-18.00, altså 12 timer.

Sanitære forhold

De sanitære forhold i Sct. Anna Gade 8 var uhumske. En trediedel af gården var møgkule kombineret med lokummer. Kulen var overdækket med trædæksler, og den blev rensset en gang om året, og så lugtede der ikke godt over hele kirkepladsen.

Der var indlagt vand i huset og vaske med afløb fra køkkenet ud til en kloak i gården. I denne kloak trivedes snegle og andre uhumskheder, så hver morgen kunne man på køkkenbordet se lange, sølvglinsende striber. Det var spor efter sneglene, der kom op igennem vaskeafløbet. Var vi tidligt nok oppe, inden sneglene var forsvundet, dryssede vi salt på dem for at dræbe dem.

Helsingør politietat, originaler og Kosmorama

Men det var trods alt spændende at bo i Sct. Annagade. Der skete altid noget. Politistationen lå som nu på torvet på den an-

den side af gaden, og det skete tit, at fulde svenskere, akkurat som nu, blev arresteret, og det var ikke altid blide metoder, der blev anvendt. Dengang var det ikke forbudt politiet at tæve folk. Jeg kan huske flere af politibetjentene. Der var f.eks. »Langeland«, »Yttesen-Knud« og en man kaldte »Peberbøssen«. Han var ikke så stor af vækst og blev nærmest brugt som pantefoged.

Og så var der nogen, man kaldte for vægttere. Det var store, stærke folk, som havde andet erhverv om dagen. En, der hed Christian Hansen, gik som fejemand om dagen på Stengade, og så var der Kryger, der var former af profession, men om han arbejdede som former om dagen, ved jeg ikke, han blev dog senere rigtig betjent. Men jeg kan huske, at han filmede med en ung pige, som stod i et mælkeudsalg i Sct. Annagade nr. 4, og jeg syntes, at hun var alt for pæn til ham, men de blev da gift.

Vægttere var dengang ikke fastansatte, og for at blive ved vægterne var der en, vi kaldte for »Søren Vægter«. Han havde vist nok været vægter som yngre, men blev betragtet som original. Han var gift, men blev dårligt behandlet af sin familie.

Særlinge

Af andre særlinge kan jeg huske »Halte-Ludvig«, som kørte rundt og solgte fisk. Hans vogn holdt mest uden for byens værtshuse, og han havde en stor, rød knude i nakken, som man fortalte, han havde solgt til daværende overlæge Tryde på hospitalet, som så skulle undersøge knuden, når Ludvig var død.

Der gik mange historier om Ludvig, bl.a. en om hvordan han en kold vinterdag havde inviteret en samler af gamle ting hjem for at se hans væv, og da det var koldt, ville det jo være rart med en dejlig rød kakkelovn at varme sig på. Det viste sig, at den dejlige røde farve på kakkelovnen var rust, og væven var spindelvæv.! Eller når han havde kørt rundt hele dagen med fisk, som ikke var blevet solgt, ringede han med sin klokke og averterede med, at folk skulle skynde sig at købe, inden fisken blev så gammel, at den blev til »vildt«!

En anden særling var en, vi kaldte »Klokkefar«. Ham drillede vi med at spørge, hvad klokken var? Så blev han altid så gal, at han løb efter os og ville slå os med en tyk stok, han altid gik med.

Lege og nye inspirationer

Vognen, jeg før har omtalt, som var min fars, var et særligt kapitel i vor leg. Vi var altid mange både drenge og piger samlet om den, når vi legede indianere og cowboys på prærien. Det foregik på kirkepladsen, hvor der altid var mange børn. Der var altid fire af dem, som var heste og derfor trak vognen, og vi havde lavet tømmer af tøjsnore, som blev bundet på armene

med kryds, således at alle samtidig kunne mærke, når de skulle dreje til venstre eller højre.

Mange af vore ideer fik vi i det gamle Kosmorama søndag eftermiddag fra kl. 16.00-18.00. Det var altid cowboyfilm med Tom Mix eller William S. Hart og så alle indianerne. Billetpri- sen var 15 øre på balkonen og 20 øre i salen, og der var altid ud- solgt. Dette gamle teater er senere nedrevet, flyttet til Århus og genopført i Den Gamle By. Jeg må ikke glemme at fortælle, at jeg som 17-årig var statist i »Jorden rundt i 80 Dage«, tre af- tener á 2 kr. på dette teater.

Skolen og lærerne

Omsider kom jeg så i skolealderen og blev som syv-årig ind- meldt i folkeskolen og kom i 1. ste D på bygning 3 i Marienlyst Alle.

Min klasselærer

Min klasselærer hed Møller Hau, en god, dygtig lærer, men streng. Der gik næsten ikke en dag, uden jeg fik en på kassen, men jeg var nok selv ude om det. Men var der en eller anden tjans, var det næsten altid mig, han udtog. Han døde desværre under den Spanske syge i 1918. Min regnefrøken, som det hed dengang, hed fru Bøch, hendes mand var også lærer. De havde en datter på to år, fortalte hun, som var klogere til regning end os på 8-9 år. Min gymnastiklærer hed Fremming og om somme- ren, når vi skulle til badning på kommunens badeanstalt på Grønnehave, der var en for drenge og en for piger, interessere- de det ham mere at kigge med kikkert over til pigerne end at lære os at svømme. Dengang brugte vi ikke badedragter, men lærte at svømme gjorde vi selv, uden for skoletiden.

Karakterbog

Efter min karakterbog at dømmе klarede jeg mig temmelig godt i skolen og blev indstillet til overflytning til mellem skolen, men jeg ville ikke på den fine skole, så jeg blev flyttet over til bygning 4 og gik ud af 7. klasse. Flere af mine kammerater, som blev overflyttet til melemskolen, endte som jeg selv som læredrenge på Helsingør Skibsværft.

Skovtur

Meget mere kunne man fortælle om sine skoleår, men det vil føre for vidt. Jo forresten må jeg ikke glemme at fortælle om vore skovture, der ikke var mange. Den første udflugt var til Julebæk med medbragt madpakke og 50 øre til sodavand og lidt slik. Gåtur frem og tilbage. Anden gang gik turen til Horn- bæk, også med medbragt madpakke og hele 2 kr. til at solde for. Denne tur foregik med Hornbæktoget og var en stor ople- velse for os skolebørn, men turen blev ikke helt lydefri for mig

selv, da jeg fik skyld for at have ødelagt en piges kjole med tjære, som jeg havde fået på hænderne, fordi vi legede på stejlepladsen, hvor fiskerne havde tjæret deres garn og ruser. Det blev takseret til ørehivning og en øretæve af Møller Hau. Tredie gang vi var på skovtur med skolen, gik turen til Rådvad, og det var en dejlig tur, hvor vi så, hvordan man lavede knive og lignende. Turen var med tog og foregik uden skærmydsler.

Sct. Olai Kirke, kirkepladsen, kludehandleren og døden hugger brænde

Legeplads

Kirkepladsen var alle tiders legeplads med mange muligheder, bl.a. de høje træer rundt om kirken i hvilke vi byggede huler, der om sommeren var fuldstændig dækket af løv og ikke kunne ses nedefra.

Kirkebetjenten, der hed Hansen, sagde ikke noget til det, fordi hans egen søn Poul også var med og var en slags anfører. Han havde altid så meget med at lege soldater og skulle altid være sergent, for det var hans storebror.

Der var også de fine, som vi kaldte dem. Det var dyrlægens og murermesterens døtre. De havde rideheste og legede ikke med os andre. Men der var også to piger, der gik i den katolske skole. De var ikke så fine, de lærte os mindre at skrive uartige ord i gruset på kirkepladsen, avra!

Nede i kælderen

Nede i kælderen under kirken så der altid så mystisk ud, og det blev ofte diskuteret mellem os drenge, og en dag kom en dreng, hvis far var bankbud, med det forslag, at vi skulle udforske kælderen.

Vi, der ikke var så store, skulle kravle igennem gitterets åbninger ned til kælderen, men der måtte tages visse forholdsregler, da der, mente vi, kunne være giftige dampe eller andet. Derfor måtte vi have masker på for næse og mund. Materialet til disse masker fik jeg af min mor, som havde en gammel filt-hat, hvoraf der blev lavet fem masker, og så gik vi igang med at forske.

Det var alligevel ikke uden en vis angst, vi startede, for hvad kunne vi ikke udsætte os for dernede mellem kisterne, som vi troede, der var, men det eneste, vi opnåede, var, at vi blev lige så beskidte som kul- og havnearbejderne efter en lang arbejdsdag efter bekendtskabet med det årgamle støv. Så var det eventyr ude og vi lidt klogere.

Jeg må ikke glemme at berette om min tid som ringer i Sct. Olai Kirke, som nu er domkirke. Min alder var vel 11 år, da jeg

Kirkepladsen og Sct. Olai Kirke var en yndet legeplads for Heinrich Pfeil og kammeraterne.

fik tilbudt at ringe om morgenen kl. 7.00 og om aftenen kl. 19.00 med 5 kr. som månedsløn.

Jeg havde flere gange været med kirkebetjenten i tårnet og ringe og havde selv lært at ringe med den lille klokke. Der var tre klokker af forskellig størrelse, og alle tre blev brugt ved højtider og begravelser fra kirken, men så var det voksne ringere, der også kunne kime på klokkerne med en fjederhammer, som jeg også lærte mig. Når alle klokker var i gang, måtte man have vat i ørerne.

Så vidt jeg husker, var der syv trapper (i etager/BB) op til klokketårnet, som vi drenge havde givet navne. Når jeg skriver vi drenge, var det, fordi det var sjældent, jeg gik alene op i tårnet. Alle ville gerne med derop, og Poul, sergenten, havde dannet en garde, der havde tårnet som fæstning. Vore våben var kosteskafter og gamle grydelåg, som vi havde tigget hos kludehandler Hansen i Olaigade.

Han havde guldringe på alle fingrene, og man sagde, han var millionær, men det var ikke os drenge, han havde tjent sine penge på, for når vi engang imellem var hos ham for at sælge gamle flasker, supplerede vi gerne antallet med nogle af hans egne, inden han kom ind i butikken fra gårdspladsen. Prisen, vi fik, var to øre pr. flaske. Han havde en villa i Allegade, han havde mange børn, og hvad jeg også husker er en legemsstor negerfigur, som stod på hans veranda og var synlig fra gaden. Han ejede også en varietet, »Sommerlyst«, som lå i Sct. Annagade på vej ud mod Lappen.

»Himmelstigen og Dødens Trappe«

Nå! Alt det om Hansen var et lille sidespring, tilbage til tårnet. Jeg husker ikke alle navnene på trapperne, men »Himmelstigen«, »Hønsetrappen« og »Dødens Trappe« var nogle af dem. For at komme med i garden skulle man bestå en prøve, der bestod i, at man skulle ligge i en af tårnlugerne og se, hvad kokken var på tårnuret. Murene i tårnet er ca. en meter tykke, så man måtte ligge på maven, så hovedet var uden for muren, for at se uret, men der var altid to drenge, der holdt i benene på en. Det var dog ikke alle, der turde, og de blev ikke gardister.

I min tid som ringer, om aftenen i den mørke tid (det var gerne fredag aften), tjente jeg nogle gange 25 øre på at lade to unge forlovede gå med op i tårnet. Men de nåede aldrig højere op end første trappe, og når jeg så kom med min tællelysgyte, efter at have ringet, og spurgte, hvor de var blevet af, fik jeg det svar, at jeg løb for stærkt, og at de ikke kunne følge med. Jeg undrede mig hver gang over, at de betalte 25 øre og aldrig kom op i tårnet.

Sofavogn

Fra jernbanestationen på havnen, op gennem Sct. Annagade og ud til Hotel Marienlyst kørte gennem flere år en hestetrucken åben vogn forsynet med to langsgående bænke. Denne vogn skulle hente gæster ved banen til Marienlyst, men det var ikke altid, der var nogen med, og så benyttede vi unger lejligheden til at få en køretur. Men vi måtte altid hoppe af ved Peder Frandsens Stræde, for, som kusken sagde, »ellers kunne direktøren måske tro, vi var gæster til Marienlyst!«

Kammeraterne

Når jeg tænker på mine legekammerater, både drenge og piger fra kirkepladsen, er det med glæde, jeg mindes en dejlig og god barndom.

Der var skolelærerens Inga og hendes bror Svend, der senere blev præst. Marskendiserens Margrethe, Viola, datter af rullekonen, der var enke, for ikke at forglemme Conny, Violas bror, som var FDF'er. Han lærte mig at slå på tromme. Så var der Sigurd, der blev væltet omkuld af slagterens hest, som løb

løbsk rundt om kirken. Kulgrosserens Poul og hans søster, og der var Valdemar og hans søster Anna, som var mere dreng end pige i sin væremåde, for ikke at forglemme Gunnar, skrædderens søn, som gjorde i bukserne, da døden huggede brænde i kirketårnet, samt alle slagterens mindre børn, alle drenge: Villy, Viktor, Luis og Helge, som jeg passede, mens han lå i barnevognen.

Angående Gunnar og hans bukser må jeg hellere komme med en nærmere forklaring.

Nede fra et sted i kirken førte et wiretræk op i tårnet. Til wi-ren oppe i tårnet var fastgjort en plankestump, som blev løftet eller sænket alt efter, hvordan man trak i wiren. Planken slog mod et trægelænder oppe i tårnet. Anordningen blev brugt, når der blev ringet til begravelse fra kirken, men også fra kappellet på kirkegården, som signal til ringerne. Wiren var tilgængelig hele vejen op gennem tårnet.

Det var garden, der tog Gunnar med op i tårnet, og efter af-tale skulle vi hele tiden tale om døden, der hugger brænde, og en af os skulle så blive tilbage på etagen under klokkeetagen.

Efter at vi var kommet helt op, begyndte planken langsomt at hæve sig og falde hurtigt ned. Dette gentog sig flere gange, og så var det sket med Gunnar. Han blev ikke gardist!

Havnen som
legeplads

Havnen, juletræsfester og Akrobat O på Apollo

Så var der Kai, der boede i Strandgade 89, også kaldet »Pumpen«, altså huset! Vi blev meget nære venner og fulgte hinanden gennem tykt og tyndt, som det hedder. Vor legeplads var mest havnen, hvor vi fiskede og fik lov til at låne en gammel, sortmalet robåd af fiskehandler Jensen, der havde en søn på min alder. Når vi fik lov til at låne båden, legede vi altid sørøvere, men det var altid Viggo, der også boede i »Pumpen«, der var sørøverkaptajn, fordi hans far var færgemand og havde forstand på at sejle.

Kais far var maler på værftet, men havde engang haft et værtshus, som hed »Stjernen«, derfor kaldte de faderen ved det navn. Kais mor var svensk og fra Lund i Skåne. Hun lærte mig at sige 7777 på svensk, det lærte Kai aldrig. Derimod havde Kai en særlig evne til at snuse op, når børneloger og missionssekte skulle have juletræsfest. Så meldte vi os ind, kom med til festen og fik godtepose, og når julen var omme, kom vi ikke mere, vi labaner. Kais storebror Eigil var i lære som smed

Ud at tjene

på værftet og også løber i H.I.F., og ham så vi meget op til, selv om han bankede os, når vi drillede ham.

Man taler så meget om børnene, som måtte tidligt ud at tjene på landet, men hvad med mig selv, også jeg var tidligt ude, ganske vist på eget initiativ. Først var jeg kusk hos Stürup, senere ringer i Sct. Olai Kirke, slagtermedhjælper hos Blomsterberg, lygtetænder af gadelygter med gasblus, avisbud på Nordsjælland Avis i Stengade og senere opkræver af avis- og annonceregninger samme sted. Alt sammen inden mit fyldte fjortende år, dejlige år.

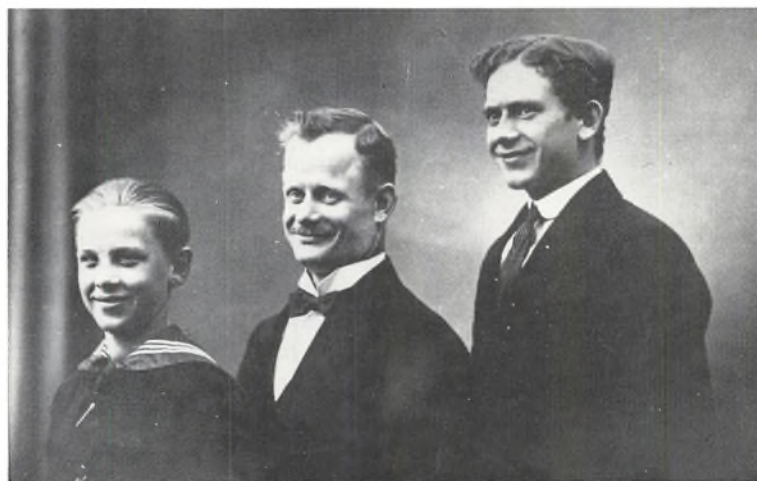
Idræt

Uanset disse opgaver havde jeg tid til at lege, bade og gøre gymnastik samt meget andet. Angående gymnastikken så begyndte det på Grønnehave strand på badeanstalten. Der var nogle voksne, der trænede i spring, ringe og trapez, og jeg holdt mig til og fik lært en hel del. Dette var om sommeren, da jeg var 12 år.

Det viste sig, at jeg havde gode anlæg for gymnastik og akrobatik, og jeg blev overtalt af Holger Hansen, en ældre gymnast, og af en yngre, der hed Henry Hansen, til at begynde i H.I.F. med gymnastikundervisning i vinterhalvåret. Læreren hed Frederiksen og var løjtnant samt vagtmester på Kronborg. Hans søn Max var min skolekammerat.

Akrobatik

Holger, Henry og jeg, sagde hunden, trænede rent privat i akrobatik og blev ret dygtige og optrådte rundt om i foreninger og til amatørtafener i »Apollo«, det nuværende »Maritza«, og

HIF-gymnaster og akrobater 1917. Fra venstre mod højre ses Heinrich Pfeil, Holger Hansen og Henry Hansen.

HIF's gymnastikhold 1922-23. Heinrich Pfeil sidder som nr. to fra højre. I midten lederen, løjtnant Frederiksen, der også var vagtmester på Kronborg.

vi vandt 1. ste præmier flere gange. Hvis nogen af de optrædende sådanne aftener ikke var gode nok og faldt i unåde hos publikum, blev der råbt: Frem med krogen!

Så kom en lang stang med en stor ring frem og fangede den optrædende, der blev halet ud bag kulissen. Denne tort var vi ikke udsat for.

»Apollo« var byens varieté med professionelle artister, og blandt dem var der to tyske akrobater, der havde set mig optræde en amatøraften. De overtalte mig til at komme ned og øve mig sammen med dem en eftermiddag, og det udviklede sig til, at de kom hjem til mine forældre for at overtale dem til at lade mig rejse med rundt og optræde i deres artistnummer. Artisterne blev smidt ud med fuld musik, og min far blev skruptosset. Det var i 1919, og jeg var da 14 år.

Slagtermedhjælper, cykler og cykelture, ajlebrønden og pigesjov

Min start som slagtermedhjælper begyndte ret brutalt. Det begyndte med, at Julius Blomsterberg, slagtermester fra nr. 6, altså nabo til os i nr. 8, og far til ti børn, seks drenge og fire piger, kaldte på mig, mens jeg legede ude på kirkepladsen, og spurgte mig: »Kan du køre på cykel?«. Og da jeg svarede nej,

Kan du køre på cykel?

sagde han: »Hvad fanden dreng, kan du ikke køre på cykel, så tag denne her og få lært det lidt hurtigt!«

Det var en cykel til en voksen, så jeg måtte stikke benet ind under stangen, men jeg fik da lært at køre efter nogen tid. Mange af de andre drenge var misundelige, fordi det kun var mig, der måtte røre cyklen. Men af skade bliver man klog, siger man, og straks jeg havde lært at køre sikkert på cyklen, fik jeg min første opgave: »Kan du ikke lige køre et ærinde for mig?« Det var en tur, med rygsæk (på ryggen) fyldt med kød, ud til den store villa på skrænten lige efter Julebækhuset.

Det var godt min dreng. Her har du til en biografbillet (15 øre).

Den slags ture blev der mange af, også til Snekkersten, men jeg kom på fast ugeløn, 50 øre.

Med slagtertrug

Så var det morsommere at bringe varer ud i selve byen, for der gik jeg med varerne på et slagtertrug og havde forklæde på ligesom svendene. Den voksne cykel, som jeg stadig ikke kunne nå på almindelig måde, var meget trættende at køre på, og mine forældre sagde tit til mig, at jeg skulle lade være, de mente, det var for anstrengende for mig.

Men udviklingen gik fremad, dengang som nu! Der skete det, at fru Blomsterberg, som var ret kraftig, skulle lære at køre på cykel. Der blev købt en ny damecykel, og køreprøverne var påbegyndt, men det varede ikke længe, førend det hele blev opgivet. Der skete det samme som med min mor, hun lærte heller aldrig at køre på cykel. Og jeg blev glad, fordi jeg fik cyklen som budcykel, og jeg måtte også bruge den privat.

Men min største oplevelse angående cykler var, da jeg fik en cykel, som min far selv havde samlet af henholdsvis gamle og nye cykeldele. Der var bare den fejl ved den, at den ene pedalarm var længere end den anden, således at man følte sig som halt, når man kørte på den. Mange og lange var de cykelture, min far og jeg kørte sammen. Det var både til København, Frederiksværk, rundt Esrom Sø til Nødebo og Fredensborg samt mange andre steder. Når vi kom hjem fra sådanne ture, var min far klar til at gå i seng, men jeg må have været stærk, for jeg kunne godt rende ud og lege bagefter.

Griseopdræt

Min opgave og mit arbejde hos slagteren var ikke alene som bud. Jeg hjalp også med at fodre grise, som gik i en sti ude i Rønnebær Alle i nærheden af Montebello hos en gartner. Foderet til grisene bestod af bærmælk, som vi hentede på Wiibroes Bryggeri, og af affaldskød og lunger fra de slagtede kreaturer, som slagteren selv slagtede hjemme. Senere kom der et stort

Havnen og kvartererne deromkring var en yndet tumleplads for Heinrich Pfeil og hans venner.

slagtehus med dyrlægekontrol ved Svingelport, som alle slagtere skulle benytte, og al hjemmeslagtning blev forbudt.

Slagteren havde også en mark i Rønnebær Alle til venstre for Kongevejen. Der havde han kreaturer på græs hele sommeren, og de skulle også passes med vand og flyttes. Når vi var der, skulle vi også lege cowboys og ride på hestene, og det var ikke altid, jeg var heldig med det. To gange kom jeg over grøften før hesten, som ikke ville med, så det holdt jeg op med, medens legen var god. En anden kedelig oplevelse indtraf, da vi var ude og fodre svin. Jeg skulle lige ind og smage på gartnerens hindbær, men da han pludselig kom, måtte jeg skynde mig væk og kom til at træde på dækslet til ajlebrønden. Dette var råddent, og jeg gik igennem med det ene ben med strømper,

Ad Strandvejen med kødvarer

træsko og bukser på, og så måtte vi ind til gartneren for at få mig vasket ren.

Du havde ikke behøvet at skynde dig væk så hurtigt, sagde han og grinede. Jeg skulle i skole om eftermiddagen, og tøjet var blevet tørt, så jeg troede, jeg kunne forsvinde, uden at min mor opdagede noget, men den gik ikke. Jeg lugtede af svine-møg mange meter væk, og tøjet måtte vi brænde.

Lørdag eftermiddag i sommermånederne kørte den ældste søn, der var slagtersvend hos faderen, med kød ad Strandvejen til Snekkersten og Espergærde. Det var varer, der var bestilt, og det var både til fastboende og sommergæster. På de ture var jeg altid med, og jeg kendte alle kunderne og fik mange drikkepenge.

Slagtersønnen ville aldrig have nogle af sine brødre med, for han var bange for, at de skulle sladre om hans pigesjov med tjenestepigerne hos de forskellige sommergæster. Det kunne jeg holde kæft med, ellers kom jeg ikke med! Det blev altid næsten morgen, inden vi var hjemme. Vognen var en lukket vogn, hvori vi også havde is, for at varerne skulle holde sig, og den blev trukket af to heste, en brun og en skimmel.

I slagterfamilien, hvor jeg blev betragtet som søn af huset, opholdt jeg mig meget, også den gang den Spanske syge rasede og tog mange mennesker. Men selv om slagteren, konen og alle deres børn på tur fik sygdommen, blev hverken jeg eller mine forældre smittet.

Avisbud

Avisbud og opkræver med bagtanke

Som avisbud begyndte jeg som trettenårig med den mindste rute i Bramstræde og Strandgade med ialt 29 aviser. Den kunne klares på tyve minutter, til 3 kr. i månedsløn. Det var på avisen Nordsjælland i Stengade (kontorer og trykkeri) ovenover »Industrikælderens«, et nu nedlagt værtshus.

Der var to redaktører, en mand der hed Sørensen og en frk. Wahl, der privat boede sammen med en søster oppe på Axel-torvet i hjørneejendommen Bjerggade-Sudergade på 2 den sal, og for dem skulle jeg også bære brændsel op og hugge pindebrænde (men det var først, da jeg var blevet opkræver).

Som avisbud lærte jeg en gammel dame at kende. Hun hed fru Hansen og var 92 år gammel og boede i Strandgade 89,

Optræder

»Pumpen«, i en lille to-værelses lejlighed på 2 den sal i baggården. Man fortalte, hun var datter af en af vore konger. Hun var meget ensom og ventede hver dag på mig for at få nogen at tale med. Derfor ordnede jeg det sådan, at hun var den sidste, der fik avisen, og så var jeg hos hende en times tid hver dag.

Men det varede kun i tre måneder, så blev jeg kaldt ind på kontoret til redaktørerne, og jeg tænkte, hvad har du nu lavet? Jeg havde da både falske aviser, som vi bude gjorde med hånden dengang, inden vi bragte dem ud, og talte dem m.m., og jeg havde ikke været fræk, så hvad nu? Efter flere spørgsmål, som blev besvaret, fik jeg tilbudt en plads som opkræver af annoncer og avisregninger. Det var en plads, som havde været betjent af en ung pige, der nu skulle være kontordame på avisen. Lønnen, jeg skulle have, var en krone i grundløn plus 1% af det indkrævede beløb, og det blev altid mellem 80 og 90 kr. pr. måned, og det var mange penge dengang. Særlig når jeg tænker på, at jeg senere kom i lære på værfet og fik 5 øre + 2 øre i dyrtidstillæg i timen det første år.

Mine forældres tanke med avispladsen var sikkert den, at jeg kunne få lejlighed til at se livet på et trykkeri og sætteri. Det var deres ønske, at jeg skulle blive typograf, fordi min onkel Christian var blevet faktor på et trykkeri i København og havde godt arbejde. Men mig huede det ikke, det indelukkede arbejde og de blege mennesker, nej det var ikke mig, men det var en skuffelse for mine forældre.

Det har vel været i året 1913, at min onkel Christian mistede sin kone. Augusta hed hun og var fra Helsingborg, hendes forældre boede i Prästgatan. Hun døde af vattersot (væskeophobning i væv/BB), og han blev alene med tre børn, hvoraf den yngste var spæd og blev bortadopteret, min fætter Ejlif og hans søster Emmy kom til os og var hos os ca. et års tid. Senere blev min onkel omgift og tog børnene hjem til sig i København. Når min onkel kom for at besøge børnene, lavede min bedstemor altid stikkelsbærgrød, som var hans livret.

Første Verdenskrig, rationering, gullaschbaroner og smør

År 1914 brød Første Verdenskrig ud. Den varede i fire år til 1918, og en hel del af det, jeg allerede har beskrevet, skete under disse år.

Militærtjeneste

Mange mænd blev indkaldt til militærtjeneste, også mænd som havde været soldater mange år forinden, og nogle af dem havde vokset sig store og tykke, bl.a. en man kaldte »Christian Tysker«.

Rationering

Han fik udleveret kasket plus hele tre livremme, det skulle der til, for at de kunne nå rundt om ham, og så et gevær, for at man skulle kunne se, at han var soldat.

Jeg kan huske, der var bygget et træskur ude ved viadukten, hvor Stubbedamsvejen munder ud i Strandvejen, og der var de indkaldte soldater på vagttjeneste døgnet rundt af hensyn til togtrafikken.

Vi var stærkt rationerede med madvarer under disse år, det gjaldt både brød, kød og smør, og der var mærker på alt, også sukker. Kaffe fandtes ikke, men vi fik noget korn, som vi ristede på stegepanden, det måtte så erstatte bøunnerne. Men en gang imellem fik vi rigtig kaffe, det var, når vi fik besøg fra Sverige af Emma og hendes veninde, som jeg ikke før har omtalt. De kom ofte over til os og smuglede så kaffe med i små, hjemmelavede poser, som de gemte på sig. (Emma var søster til min afdøde tante Augusta).

Mange svenske familier, far, mor og børn kom til Helsingør flere gange om måneden for at spise sig mætte, de var nemlig også stærkt rationerede. Men i tolden fik de udleveret rationeringsmærker for en dag til diverse levnedsmidler, og så lejrede de sig i Kronborgskoven og på Grønnehave.

Man fortalte, at svenskerne sendte det meste af deres madvarer til Tyskland, fordi den svenske dronning var fra Tyskland og ville hjælpe sine landsmænd. Men også andre levede højt på tyskerne. Det var de danske såkaldte gullaschbaroner, som blev millionærer på deres, meget ofte, fordærvede pølser og lignende varer.

I Sct. Olaigade, der hvor møbelhandler Kryger nu har bygget det nye hus, lå et mejeri, hvor vi handlede. Smør og mælk blev dengang, og ikke som nu, afvejet i pakker og kartoner, vejet og målt, medens man så på. Smørret lå i store dritler (1/3 tønde - ca. 50 kg) af træ klædt med papir indvendig, og mælken var hældt på store junger.

Men det var nu nærmest papiret fra smørdritlet, jeg ville fortælle lidt om. Dette papir tiggede min mor, som havde gode talegaver, af damen i mejeriet, tog det hjem og skræbete det rent for det sparsomme smør, der hang ved, og blandede det med en meljævning, og det spiste vi så på brødet.

Det var trange tider - men vi overlevede!

Af en skibsbyggers historie

Af Alfred Christiansen

Alfred Christiansen er født den 7. oktober 1889 i Glostrup. Han kom i lære på Helsingør Jernskibs og Maskinbyggeri den 8. oktober 1913 som skibsbygger og blev svend i 1918. Alfred Christiansen var ansat på værftet i 45 år.

Til Helsingør

Holger
Drachmann

Vi flyttede en del

Jeg blev født i Glostrup den 7. oktober 1899, en måned før min ugifte mor blev 30 år. Hun hed Hansigne Sørine Larsen. Hendes forældre havde et husmandssted i Jorløse. Min mor var i nogle år mejerske på herregården »Edelgave«, som senere tilhørte statsminister Madsen Mygdal. Hun døde i 1952, 83 år gammel.

Min far var malermester i København og hed Jacob Oluf Christian Adrian. Ham har jeg aldrig set. Han døde i Kyndby i 1939 og blev bisat eller begravet en søndag, hvor jeg tilfældigt sammen med nogle kammerater kørte igennem den lille by. Vi var på vej til Kyndbyværket, hvortil vi havde udført forskelligt arbejde og ønskede at se noget af det anbragt i bygningen. Kyndbyværket var på det tidspunkt under færdiggørelse på Helsingør Værft. Begravelsen så jeg ikke noget til, men jeg hørte da kirkeklokkerne ringe og havde læst i avisen, hvad der skulle foregå.

Min mor giftede sig med værftsarbejder Carl Christian Christiansen, som stammede fra Horserød eller Holmene. Jeg var vistnok fem år, da jeg kom her til Helsingør. Indtil da havde jeg været i pleje hos min morbror i Glostrup. De havde fire børn i forvejen.

En dag var jeg med min mor på Torvet og så da en mand komme ud fra Gæstgivergården. Han havde slængkappe på, stor hat og hvidt skæg. Jeg har nok spurgt min mor, hvad det var for en mærkelig mand, som var helt anderledes klædt end alle andre, og hun har da fortalt mig, at det var Holger Drachmann. Det fik jeg måske ikke noget ud af dengang, men da han et års tid senere døde i Hornbæk, og fiskerne bar hans kiste ad Strandvejen til Helsingør, var jeg med min mor henne i Bjergegade og se fakkeltøget gå forbi på vej til banegården. Jeg kunne forstå, at han havde været noget særligt. Det gjorde dybt indtryk på mig.

Det første sted, jeg kan huske, vi boede, var ude på Friisvej, nu Thorsvej, i villa »Håbsbo«. Derefter boede vi i Sudergade 33 i gården.

Ubehagelige forvekslinger

Fra Sudergade 33 flyttede vi til Gartnergade 6. Der blev en af mine brødre født. Ved siden af os boede en skibsbygger, der havde nogle sønner. Den yngste Carl var lige gammel med mig og rødhåret ligesom jeg, man kunne godt tage fejl af os. Carl havde vistnok engang haft held til at ramme en politibetjent i nakken med en snebold, så kasketten røg af ham.

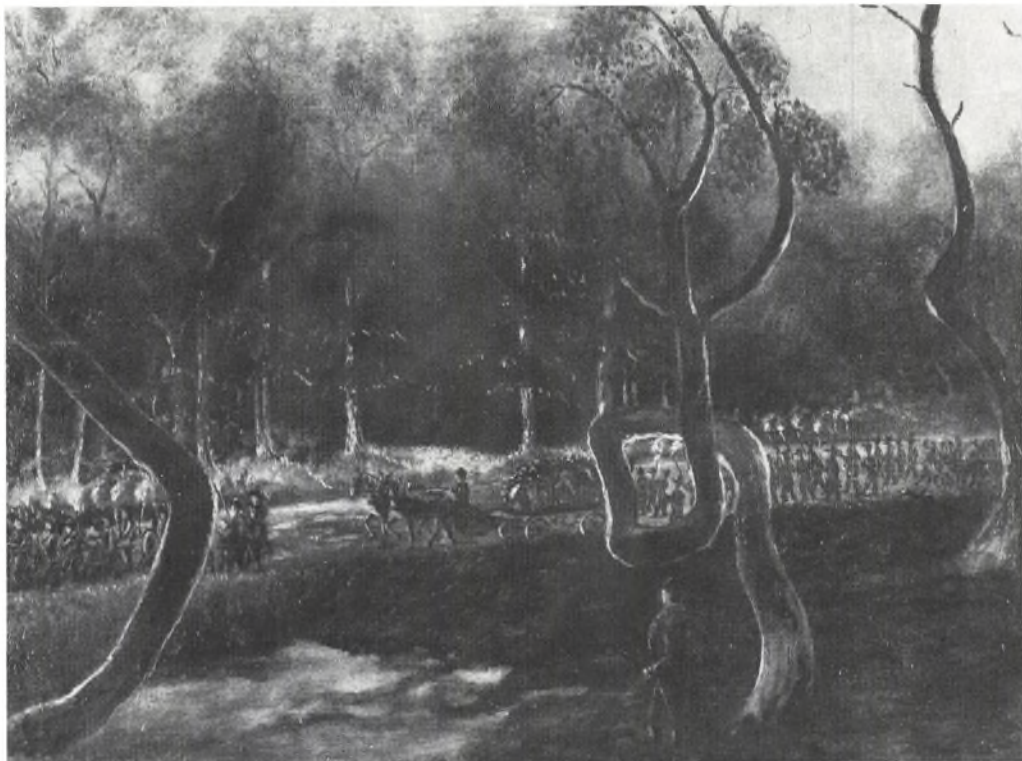
Den betjent var en lille rund mand, og vi kaldte ham da også »peberbøssen«. Han snuppede mig en dag i den tro, at det var den rigtige, han havde fået fat i. Jeg nægtede at hedde Carl Ringstrøm, men var i en slem knibe, indtil en mand fortalte ham, at jeg virkelig, som jeg sagde, hed Alfred Christiansen. Så slap jeg da for at komme på »stationen«, som vi kaldte det, Carl var ofte ude på ballade. F.eks. boede der en tysker i kældereren på hjørnet af Gartnergade og Munkegade. Ham drillede Carl meget tit. Manden var farver, han hed Høfner og var meget hidsig, og han var ofte på gaden efter Carl med en meget kraftig stok og fik da også af og til ram på Carl. Nå, men jeg klarede da at undgå ubehagelige forvekslinger senere.

Vinterlege

Vi flyttede kort efter til Marienlyst Sidealle, som Ørebakken dengang hed. Der havde vi børn det meget frit, især var der en dejlig kælkebakke. Vi »rousede«, som vi kaldte det, helt oppe fra Højvænget og ned til gasværket, det kunne jo lade sig gøre, fordi der kun var meget lidt trafik. Der var vel næppe en bil i byen dengang. Undertiden kørte vi også helt oppe fra Esrumvejen. Men det skete jo, at beboerne klagede til politiet, og så »lynede« det. Men politiet kunne jo ikke være der altid. Jo, der var vintre med megen sne og frost dengang, som netop nu i 1981-82 årene. Om somrene! lange og varme syntes vi. I ferierne gik hele familien i skoven og plukkede hindbær. Der var et godt sted især i Teglstrup Hegn, som hed »Hyrdebakken«. Det lå højt, og hyrden havde et lille læhus deroppe. Køerne, som han vogtede, havde klokke på, så vi kunne altid høre dem. Det var dejlige dage. Bærrene solgte min mor i Gowalsky's kælder i Bjergegade, der stadigvæk er grønthandel.

I skoven

Jeg kan ikke huske, om køerne blev trukket ud i skovkan- ten, når de skulle malkes, men det er da muligt, for det hed jo netop malkeleddet ved Esrumvejen. Ja, der var dejligt i skoven, barbenede gik vi altid, og skete der noget ved det engang imellem, var det kun bagateller. Men det var jo ikke alene, da vi boede på Ørebakken, at vi gik i skoven og plukkede bær. Det var i alle ferierne, lige meget hvor vi boede. Og så flyttede vi til Esrumvej, i et hus der hed »Olgas Minde«, nu hedder det

*Holger Drachmanns
ligfærd gennem Horn-
bæk Plantage januar
1908. Efter maleri af
ukendt kunstner.*

»Gertrud«. Vi boede i kælderlejligheden. Der var meget rart der, og vi var mange børn.

Vi havde det hyggeligt sammen om sommeraftenerne. Der var en af drengene, en af de ældste på 16-18 år, der spillede harmonika. Han spillede, og vi andre sang. Der var et enestående sammenhold. Jeg kan ikke huske et eneste tilfælde af uvenskab. Det var kammeratskaber, som holdt, også efter at vi var flyttet derfra, ja, for norges vedkommende helt op i den voksne alder.

»Olgas Minde«

I selve »Olgas Minde« boede to familier foruden os. På første sal en kedelsmed, som hed Andersen. De havde tre børn, nogle af dem var dog nærmest voksne. I stuen boede ejeren, som også var kedelsmed og også hed Andersen.

Der var, såvidt jeg husker, fire børn. I et lille hus i gården boede også en kedelsmed, som dog ikke hed Andersen, men Nielsen. Der var også fire børn. Og endelig boede vi i det store

hus i kælderen, og vi var fire drenge. Altså femten børn i alderen fra ca. 5-6 år til 18-19 år. Deraf var de fire piger. Jeg synes, det var min barndoms lykkeligste tid.

Men vi flyttede igen, nu til »Fredshvile«, et lille hus som stadigvæk ligger ved nedgangen til »Hellebo«. Det er dog bygget lidt om nu.

Vi holdt gris

Der havde vi gris. Det var et værre teater, når den skulle slagtes. En af mine brødre hylede omkap med grisen, så jeg måtte gå i skoven med alle tre, til slagteriet var overstået. Så kom vi først hjem igen, når grisen var skoldet og hængt op.

Eksercerpladsen

Min far arbejdede i sin fritid på Højstrup, hvor der var en meget stor have, der hvor L.O. Skolen nu er. Der var mange frugttræer, og undertiden var vi drenge derinde for at samle nedfaldsæbler og pærer. Ejeren, som vi sjældent så noget til, hed Hagemann. Hvor længe vi boede der, kan jeg ikke huske. Det var meget spændende at bo der, for vi havde »Danmarks kønneste eksercerplads« lige udenfor, så der var altid noget at se på. Det var oberst Quist på Kronborg, som kaldte den for Danmarks skønneste eksercerplads. Der er nu golfbane og fodboldbane og forresten også Helsingørshallen. Vejen til pladsen ses endnu markeret ved en kort allé lige efter hallen. Garnisonen var stor dengang, og ofte marcherede 2. regiment hjem til Kronborg med fuld musik. Det var en spændende tid. Men vi flyttede igen. Jeg var imidlertid blevet konfirmeret af pastor A. Kørboe i Sct. Olai Kirke den 5. oktober 1913. På kirkegulvet stod vi i alfabetisk orden. Nummer et Allan Andersen, jeg nummer to under navnet Alfred Adrian, men nu blev jeg adopteret af min stedfar Christian Christiansen og kom derefter til at hedde Alfred Christiansen. Imidlertid var jeg i min skoletid blevet kaldt Adrian, vistnok fordi der foruden mig var to andre elever i klassen med navnet Alfred. De hed Alfred Andersen og Alfred Sjøstedt. Mellem skolekammerater og lærekammerater og på værftet blev jeg dog stadig i mange år kaldt Adrian. Det sker endnu af og til, når jeg træffer gamle kammerater.

Alfred Adrian

Friskolen

Som elev i Friskolen gik jeg i skolen i Marienlyst Allé. Vores klasselærer gennem hele skoletiden hed A.J. Nielsen. Han var os en god lærer og tog sig meget af vores problemer. Af andre lærere vil jeg nævne Klokker Lund og Klokker Rand. Fremming, Kjær og Vestergård. Jeg har nævnt skolekammeraten Alfred Andersen. Han blev formand for skolekommissionen, men er nu død. Snedker Alfred Sjøstedt lever endnu og bor i

Bag facaden til husrækken i Gartnergade kort før denne blev revet ned omkring 1960.

Fra »Fredshvile«
og »Kathrinelyst«

Helsingør. Og endvidere forhenværende minister Kaj Lindberg, som jo også stadig lever. Så vidt jeg ved, er vi de eneste to af klassen, der er i live endnu.

Nu mere om at flytte. Vi flyttede fra »Fredshvile« længere ind ad Gl. Hellebækvej til »Kathrinelyst«. Nu hedder det »Aris«, det er huset lige overfor »Rakkerrenden«.

På eller ved Gl. Hellebækvej var der en cykelbane med totalisator. Den tilhørte købmand Henrik F.S. Mohr, som jeg tidligere har fortalt om, og hos hvem jeg var bydreng. Nå, men nu boede vi altså i »Kathrinelyst«, og jeg var kommet i lære på værftet, hvilket jeg senere skal fortælle om. Jeg husker ikke, hvor længe vi boede i »Kathrinelyst«. Men derfra flyttede vi til Strandgade 75 (hjørnet af Brostræde), og efter branden til Stengade 72, »Dommergården«, dengang husvildebolig.

I 1921 flyttede mine forældre så til Hamlets Vænge (værftets huse), Holger Danskesvej 26, hvor de boede resten af deres levetid. En kort overgang boede jeg hos dem, men rejste så til Ålborg, hvor jeg fik arbejde på værftet der og kom så ikke til at bo hjemme mere.

Lappen omkring århundredskiftet. Familien Alfred Christiansen boede i nogle år i Lappen 10, som ses yderst til højre.

»Borgen«

Da jeg kom tilbage til Helsingør, boede jeg på »Borgen« i Kongensgade, som dengang var et pensionat med mange beboere, og hvor jeg traf nogle gode venner fra min tid som medlem af K.F.U.M.. Af disse vil jeg gerne nævne sekretærene cand. theol Aksel Zeuthen og lærer Lauritz Jensen og endvidere snedkermester Oscar Kryger og kordegn Aage Christensen samt min nærmeste ven gennem adskillige år Georg Lauge Rose fra Faxe Ladeplads. Hans forældre havde skrevet til Lauritz Jensen, som da var sekretær, og bedt ham finde en fyr, der kunne være ven med ham, nu da han skulle bo på »Borgen« og være elev i Landmandsbanken, i dag Den danske Bank. Hans forældre kom med ham, og jeg blev præsenteret for dem. Vi var venner, indtil vi hver for sig blev forlovede. Han med en af kantor Jakobsens døtre og jeg med min kone gennem godt 54 år, som jeg havde den store sorg at miste i september måned sidste år.

Min hustru

Min kone var datter af snedker Carl Jørgen Elkjær Jørgensen, som oprindeligt var fra Grønholt. Min kones mor var født her i Helsingør, hun var datter af fisker og fiskehandler Carl Svendsen og hustru Mary Alfrida Emma Mathilde Svendsen.

Carl Svendsen

Fiskehandler Carl Svendsen var i en årrække formand for Helsingør Sømandsforening, som var en meget eksklusiv forening, stiftet i 1875. Et minde om Carl Svendsen er hans fisker-

- På Lappen
 båd »Skjold«, som står i en glasmontre, nøjagtig som den så ud, da han brugte den. Den står i Espergærdecentret.
 Vi boede på Lappen ca. fire år. Det var rart at bo lige ved strand og skov og nær ved byen. Havde det ikke været for den skibsbyggerkone, som jeg tidligere har omtalt for hendes udtalelser ved juletræet, og som boede tæt ved os, var vi nok blevet boende der længere, men vi følte os altid generet af hende. Imellem dem og os boede kun gamle Pallesen, som var en eneboer og særling, men altid hyggelig og rar overfor børnene. Han skulle igennem gården til 10B, hvor børnene legede, og der var fem børn. I nr. 10A boede nogle naboer, som hed Edvard Hannecke. Han var skibsbygger ligesom jeg, vi havde et virkeligt godt naboskab med dem, og alle børnene havde det godt sammen. Det ældste af dem hed Gitte (nu fru Foldager), som vi altid senere har fået en snak med, når vi har haft lejlighed til det. Det var gode år på Lappen. Og vore to børn (Hans Åge og Ingerlise) har også fornøjelse af at træffe fru Foldager jævnligt. Det var trods arbejdsløshed en lykkelig tid på Lappen.
- Seks år i Odense
 Vi flyttede på Ørebakken, hvor vi kun boede 1/2 år, fordi fruene der ikke kunne tåle børn. Manden var virkelig flink og behagelig. Vi fortrød, at vi var flyttet fra Lappen.
 Pinselørdag den 4. juni 1927 viede provst Simon Hansen os i Sct. Maria Kirke. Vi boede da i Odense, hvor min kone var ansat som ekspeditrice i J.G. Jacobsens stormagasin i Vestergade på Strøget, og jeg arbejdede på Odense Stålskibsværft, som jeg tidligere har omtalt. Vi boede i Odense i seks år.
- Socialdemokrat
 I Odense havde vi været medlemmer af socialdemokratisk forening. Det var derfor også ganske naturligt for os, at vi meldte os ind i partiet her i Helsingør, da vi kom tilbage hertil i 1931. Vi har da også haft den glæde at blive udnævnt til jubilar-medlemmer her i 1981. Jeg kan godt sige, at i alle disse år har der ikke været *et* valg, hvor vi ikke har stemt i overensstemmelse med vort medlemskab i partiet og vor socialdemokratiske indstilling. I en del år var vi begge aktive. Selv var jeg i årene 1939-46 sekretær i bestyrelsen. Det var i Sigurd Schytz's og Niels Mørk's formandstid.
 Det var en meget spændende tid med krig og besættelse, og *det* der fulgte med.

I lære på jernskibsværftet

Det var i min læretid den gang en betingelse, at man skulle stå

fem år i lære for at blive skibsbygger. Utroligt når man ser, på hvor kort tid man nu i 1970'erne og 80'erne kan blive det. Nu varer det kun måneder, men resultatet er da heller ikke det samme.

Ikke det højeste
ønske

Det var ikke ligefrem mit højeste ønske, jeg fik opfyldt, da jeg kom i lære på værftet. Men det var vel egentlig det, der lå nærmest for. I mange tilfælde var det jo sådan, hvilket også gjaldt for mig, at fædrene var arbejdere på værftet, og så kom sønnerne til at gå i fædrenes fodspor. Dette kan der nævnes mange eksempler på. To af mine brødre (vi var fire) kom i skibsbyggeriet, hvor vores far opnåede at arbejde i næsten halvtreds år. Mine brødre arbejdede på værftet henholdsvis 25 og 40 år.

Direktør H.P. Christensen var meget ked af, at min far ikke ville fortsætte de fire måneder med, så han kunne nå 50 års jubilæet. »Så får De jo intet guldur«, sagde han, men min far mente, at når han nu havde levet næsten 70 år uden guldur, kunne han nok fortsat klare sig foruden resten af sin levetid.

Til Sverige

Selv opnåede jeg at arbejde på værftet i 45 år. Da jeg var ung svend, forlod jeg hurtigt værftet. Jeg havde kun været svend i fire uger, da jeg rejste til Landskrona. Jeg blev svend den 8. oktober 1918 og fik arbejde på Øresundsværftet i Landskrona den 10. november, dagen før våbenstilstandsdagen efter 1. verdenskrig. Jeg husker, at svenskerne jublede over freden, som alligevel først kom langt senere. Intet under at de var glade, de havde jo i årevis manglet alt muligt. De var glade for os danskere, for vi havde forskellige ting med over til dem bl.a. cigaretter og sæbe. Sæbe var noget af det vigtigste. Jeg rejste hjem hver weekend. Vi boede i en barak i kvarteret »Grippen«, hvor der var mange forskellige nationaliteter.

Da jeg nogle år senere var i Landskrona på besøg, havde man brændt barakken. Det var nemlig, syntes man, den mest effektive måde at få udryddet væggelusene på. De havde allerede, da jeg var der, været en slem plage. Det var første gang, jeg så og mærkede sådan et »uhyre«, som svenskerne kaldte dem.

14 år og én dag

Men tilbage til læretiden. Jeg kom i lære den 8. oktober 1913. Det var dagen efter min 14 års fødselsdag. Efter at være blevet ført ind i protokollen, kom jeg på hovedmagasinet for at blive vejjet. Jeg vejede 64 pund - 32 kg., og havde endda en madpakke i lommen. Da vores læge så vejsesdlen, sagde han, at det aldrig ville gå godt.

Dokter Teisen

Jeg skulle måske fortælle lidt om rare, gamle dr. Teisen. Han var egentlig værftets læge, d.v.s., at han hver morgen, uanset vejret, stillede ved værftets port og spurgte, om der var nogen, der havde meldt sig syge. Han kom på cykel og havde et slag over skuldrene. Det var jo sådan, at arbejderne på værftet havde deres egen sygekasse.

Sygekasser

Værftets sygekasse blev senere sammen med sygekassen »Frem« til sygekassen »Helsingør«.

Teisen var også vores huslæge. Min far var ofte syg af dårlig ryg. Han var lokkemand i skibsbyggeriet, og det var et hårdt arbejde, som gik ud over ryggen.

En gang spurgte Teisen »har De taget de pulvere, jeg gav dem?« »Ja det har jeg«. Uheldigvis var en af mine brødre tilstede, og han sagde, at der ligger nogle her. Han lukkede en bufétskuffe op, og der lå alle pulverne. Æsken havde overhovedet ikke været åbnet. Så blev dr. Teisen vred og gik, idet han sagde, »ja når De ikke vil rette Dem efter mig, så har jeg ikke mere at gøre her, farvel« med store bogstaver. Et par dage efter kom dr. Teisen dog igen. Teisens universalmidler var pulvere og varme omslag.

I klemme

I 1918 kom jeg til skade med min højre hånd. Jeg fik den i klemme i en ladeport på nybygningen »København« til D.F.D.S. Jeg måtte til lægen, og han sagde, »kan De ikke arbejde med den hånd?«, »nej det kan jeg ikke«, svarede jeg, »ja, da skal jeg love for, at den bliver rask på tre dage«. »Det er godt, så kan jeg komme på arbejde igen«. Der gik imidlertid tre uger, og det blev værre og værre med den hånd. En dag da jeg var henne hos dr. Teisen, syntes jeg, at der var noget, der stak, da han rev bindet af. Han gjorde det ret brutalt - måske var han ked af at have mig rendende den ene gang efter den anden. Men nok om det, jeg gik hjem og tog bindet af igen, og der sad rigtignok en stump ben og stak ud lige i knoen. Og leddet var ømt som bare pokker. Jeg gik påny hen til dr. Teisen, »hvad kommer De nu igen, De har jo lige været her«. Jeg forklarede mig, og han rev bindet af igen og sagde, at det bare var dødkød. Han tog dog en lille tang og rykkede det ud. »Ja, det er så gu' også et ben, gjorde det ondt?« Så fandt jeg, at nu var det bedst, at fingeren blev røntgenfotograferet. Og det viste sig da også, at leddet var knust.

Der hvor vi boede

Vi boede på den tid i Strandgade 75. Det er der, hvor Simon Unnas vinhandel nu er. Den ejendom tilhørte dengang sko-

Strandgade 75 omkring 1910. Da huset brandte kom en større sum penge for dagens lys, fortæller Alfred Christiansen.

tøjshandler Mohrs morfar, Egmont Petersen. Dr. Teisen boede i nr. 37, hvor dr. Ebstrup nu har konsultation.

Et par gange om ugen spillede 2. Regiments 2. musikkorps nede på gaden, for i stueetagen boede general Ibsen (også kaldet »General Satan«). Orkesteret spillede også andre steder i byen, hvor der boede højtstående officerer. Dog ikke så ofte som nede ved generalens bopæl.

Mens vi boede i Strandgade 75, boede der også en gammel dame, som var en »original«. Hun gik og samlede papir på gaden til sent om aftenen. Hendes mand havde været direktør på Hellebæk Klædefabrik, og nu gik hun, som man siger, for lud og koldt vand. Jeg har tit set, at hun havde en stor bunke papir liggende inde på gulvet i stuen. En skønne dag gik der ild i det, og det blev der et stort bål af. Hun stillede sig op i døren for at forhindre brandmændene i at komme ind, så de måtte fjerne hende med magt. Hun råbte, »mine penge, mine penge«. Og det havde hun god grund til, for næste morgen, da man ryddede op i alt det, der var smidt ud af vinduet ned i gården, fandt man 60.000 kr. Det var en stor formue. På loftet havde jeg også tit set nogle sække, som hun sagde tilhørte hende. Dem måtte vi ikke røre, der har nok også været penge og aktier i dem. Fru B. var med andre ord meget velhavende, men gik altid ens klædt, nærmest i sommertøj. Tit gav min mor hende en portion

Efter sin plads hos H.F.S. Mohr var Alfred Christiansen bydreng hos købmand Julius Meincke i Stengade 66.

mad ind. Hun holdt vist en smule kontrol med, hvad vi skulle have til middag. Hun var især på vagt, når hun kunne lugte på køkkentrappen, at vi skulle have grønkål. Hun sagde, at det var hendes livret, og sådan en udtalelse kunne min mor ikke overhøre.

Bydreng for en tid

Jeg havde haft en par bypladser, inden jeg kom i lære. Det skulle jeg måske også fortælle lidt om, for det var sådan set også en slags læretid.

Hos Mohr

Jeg var først bydreng hos nuværende skohandler Louis Mohr's farfar, Henrik F.S. Mohr, som havde sin forretning samme sted, hvor Louis Mohrs nu er. Mohr senior så jeg nu ikke meget til, det var den ene af sønnerne, Robert Mohr, der tog sig af forretningen. Jeg havde det virkelig godt der. Det var en handel med mange forskellige ting, barnevogne, have-møbler og lign. samt legetøj, hvad der selvfølgelig havde min store interesse. Ikke mindst fordi jeg godt måtte gå og pusle med især det mekaniske legetøj.

Juleudstilling

En jul havde de iøvrigt lavet en karrusel i vinduet ud til Stengade med en stor udstilling af legetøj m.m. Den drejede så rundt og rundt, ved at jeg lå på gulvet under den og var drivkraften. Ekspeditricerne kom af og til og stak et stykke chokola-

de i munden på mig. Fornylig har jeg under et besøg hos Louis Mohr i hans forretning haft lejlighed til at se nogle for mig meget interessante fotografier fra den tid, jeg var bydreng hos hans farfar. Jeg så også en gammel regnskabsbog, af hvilken det fremgik, at jeg havde fået fire kr. om måneden i løn. Det synes ikke så meget nu, men det var vel ikke så dårligt dengang, og jeg blev ikke overanstrengt.

Fyraften kl. 24.00

Fredag og lørdag var dog lange dage, da var der længe åbent i butikkerne. Fredag til kl. 20.00 og lørdag til kl. 22.00. Men så spiste jeg hos fru Mohr i hendes køkken, og hun var meget rar.

Nytårsaften var det ikke fyraften før kl. 24.00. Så var jeg med ved disken for at tage varer frem - det var meget sjovt. Der blev dengang solgt en masse fyrværkeri hele aftenen igennem. Det var det helt store sus på havnepladsen, hvor der var mange mennesker, der skød nytår ind.

Hos Meincke

Efter min plads hos Mohr fik jeg plads hos købmand Meincke på Stengade (nuværende Nicolai Larsen), i begyndelsen halvdagsplads og i det sidste halve år blev det hele dagen, idet jeg blev udskrevet af Friskolen i april 1913 og først kunne komme i lære, når jeg var fyldt 14 år den 7. oktober.

Her fik jeg mere arbejde, men vel også mere i løn, jeg husker ikke hvor meget. Den gamle købmand var meget sjov og hyggelig. Han havde altid lidt tid til at sige et par ord til børn, der kom ind i forretningen for at handle. Kom der et barn ind og skulle have for 5 øre chokolade, det kunne man jo få dengang, sagde han, »for fem øre chokolade, lad os alle være glade« og »kom snart igen min smækfede ven«.

Stod jeg inde i butikken og slappede lidt af (det var nu ikke så tit), og der var en dame, der var færdig med at handle og gik mod udgangen, sagde købmanden, »frue, døren lukker selv. Alfred, spring hen og luk døren«. Jeg havde som antydning meget at gøre i den plads. Feje gade og skylle flasker. Sidstnævnte gjorde jeg i Gl. Færgestræde, som dengang var lukket i begge ender. Jeg skulle også pakke dadler og figner ud. De kom i træ-kasser, som skulle åbnes med hammer, mejsel og kobben og derefter hugges i stykker med en økse, da de lå presset sammen i kassen. Ind imellem skulle jeg også i byen med varer, undertiden helt ud på Lerbakken med trækvogn. Meincke havde ikke hestekøretøj som f.eks. Brammer og købmand Eriksen på Axelortvet.

Nogle af byens købmænd

Købmand Brammer boede Stengade 14. Han havde køretøj med to heste. Hans kusk syntes en dag, at hestene trængte til at

*Hjørnet af Stengade og
Hovedvagsstræde om-
kring 1910.*

blive udskiftet. Han sagde det til købmanden sådan, »skal vi ikke snart have skiftet de gamle selebukke ud?« Brammer var sommetider lidt uligevægtig. Når han blev ivrig, sagde han »jeg siger, jeg siger«. Nu sagde han så til kusken »jeg siger, jeg siger, De skal ikke kalde mine heste for selebukke, jeg siger, jeg siger De kan rejse til den 1.ste«. Men det blev altså hestene,

*Teknisk Skole på Sdr.
Strandvej omkring
1920.*

der »rejste«. Kusken var så vant til at blive sagt op, så han blev bare og lod som ingenting.

På Stengade var der også købmand Davidsen på hjørnet af Stengade og Fiolgade, der hvor Irma har haft cafeteria. Lidt længere henne, jeg tror i nr. 27, var købmand Marth.

På hjørnet af Stengade 42 og Hovedvagsstræde var købmand Harald Hansen. Længere henne på Stengade var købmand Hilligsøe i nr. 50, nu grøntforretning. På den anden side af gaden, nr. 47, købmand Rasch som stadig er der, og endelig købmand Madsen i nummer 73.

Det var en større redegørelse, jeg nu kom ud i. Og jeg blev ikke færdig med at fortælle om min plads hos Meincke. Også der var fredag og lørdag lange, så vidt jeg husker lørdag til kl. 22.00. Så fik jeg aftensmad hos fru Meincke på den anden side af gaden. Af og til måtte jeg søndag formiddag med ud på røden til en sandpumper med proviant. Så var der lidt ekstra fortjeneste og lidt drikkepenge, de var udenfor kontrol, så dem soldede jeg op i isvafler på vejen hjem. Skipperen, som altid var så flink med en ekstra »skilling«, traf jeg på værftet, efter at jeg var kommet i lære.

På Teknisk Skole

Som jeg tidligere har nævnt, havde jeg en madpakke i lommen, da jeg gik på vægten den første morgen på værftet. Vi havde en lang arbejdsdag foran os. Man begyndte kl. 6.00, havde frokost fra kl. 8.00-8.30, middag 1½ time fra kl. 12.00 til 13.30 og så arbejde til kl. 18.00. Hvordan man kunne nå at komme i Teknisk Skole hver aften (dog undtagen fredag og lørdag), ved jeg ikke, men det gjorde man altså. Det var vel ikke underligt, om man undertiden sad og nikkede. Lærerne vidste nok, at det ikke var fordi, man havde forstået, hvad han havde forsøgt at lære os. Så blev man af og til vækket ganske brutalt. Det var dog ikke alle lærerne, der brugte de grove midler. Jeg mindes med stor glæde gamle rare kaptajn Bülow, som forresten ikke var så gammel dengang. Og kaptajn R.V. Christensen som jeg senere, da jeg var soldat, blev oppasser hos i København.

Det var mest officerer fra Kronborg, der var lærere. Der var dog også malermester Evald og malermester Hyll samt nogle ingeniører fra værftet, hvis navne jeg ikke husker. Udover de nævnte officerer var der også kaptajnerne Gørtz, Tychsen og Vennervald. Sidstnævnte var forstander på skolen. Ham mærkede man ikke meget til, undtagen når man pjækkede den. Så

En på øjet

Lærerne

skrev han til værftet, og så ordnede mester »bøddelgerningen«. Der var også tegnelærer Hansen, som nogle af os kendte fra skoletiden.

Men nu var jeg altså skibsbyggerlærling og skulle først og fremmest lære at tilpasse mig de nye forhold. Og det kunne godt være lidt vanskeligt, da det var helt andre mennesker, jeg nu skulle indordne mig under, end dem jeg hidtil som bydreng havde været i forbindelse med. Skibsbyggere og nittere var ihvertfald, for nogles vedkommende, lidt hårde i betrækket.

I den første tid

I den første tid var jeg på værkstedet, hvor jeg hjalp en skibsbygger, der hed Terkelsen. Han var flink og rar og forøvrigt samarit. Ham var jeg kun sammen med kort tid, måske et par måneder. Han etablerede sig senere på Stengade, der hvor »Graferne« nu er, med en sygeplejeforretning.

De næste par år førte jeg en ret omflakkende tilværelse. Nogen af de svende, jeg kom til at arbejde sammen med, rejste til Kalundborg, hvor et nyt værft var blevet anlagt af en skibsreder, der hed Henkel, som viste sig at være lidt af en »blufmager«. Værftet gik snart fallit og lukkede. Så rejste folkene dels til Køge på et nyt værft der, dels til Ålborg og andre til Odense Stålskibsværft.

»Skodsjakket«

Jeg kom efter nogen tid i »skodsjakket«. I sjakket hos »Skod Hansen«, som vi kaldte ham, var jeg to år og døjede meget med vinterkulden, men ellers havde jeg det rigtig godt.. Og »Skod Hansen« var såmænd ikke den værste at være hos, når man lærte ham at kende og ellers passede sit arbejde. Lidt mut måske, sagde ikke så meget. Der var dage, hvor han ikke sagde andet end enstavelsesord. Han var en mand af få ord. Han skændte aldrig, men gik undertiden og mukkede i sit fuldskæg.

Mestrene

Jeg har vist ikke fået fortalt, hvem mestrene var, da jeg kom i lære. Første mester hed Blem, han var en stor kraftig mand med hvidt fuldskæg. Ham skulle man så vidt muligt undgå at komme i vejen for. Anden mester hed Roslund og var svensker. Han tog sig, så vidt jeg erindrer, lidt mere af os lærlinge. Men det var jo nok ikke så nemt at gøre noget for den enkelte, når der var så mange. Vi var omkring 30. De ældste terroriserede os yngre. Om fredagen, når vi skulle have løn, stoppede arbejdet 1/2 time før fyraften, for at sjakførererne kunne betale overskud til deltagerne i akkorden indenfor de pågældende sjak. De hentede så pengene på kontrolkontoret sammen med en seddel, hvorpå der stod, hvad hver enkelt deltager i akkorden skulle have udbetalt i henhold til antallet af timer og time-

Lønudbetaling

løn. Procenten udregnedes på kontoret. Til daglig skulle vi lægge vores brik, hvorpå der stod, hvad vi havde arbejdet med i løbet af dagen og i hvilket sjak. Om fredagen blev der derimod sat en kasse ud på vejen op til kontoret, så skulle brikken lægges deri. Årsagen var, at ugelønnen på lønningaftenen skulle udbetales ved de små lemme, hvori vi til daglig lagde brikken.

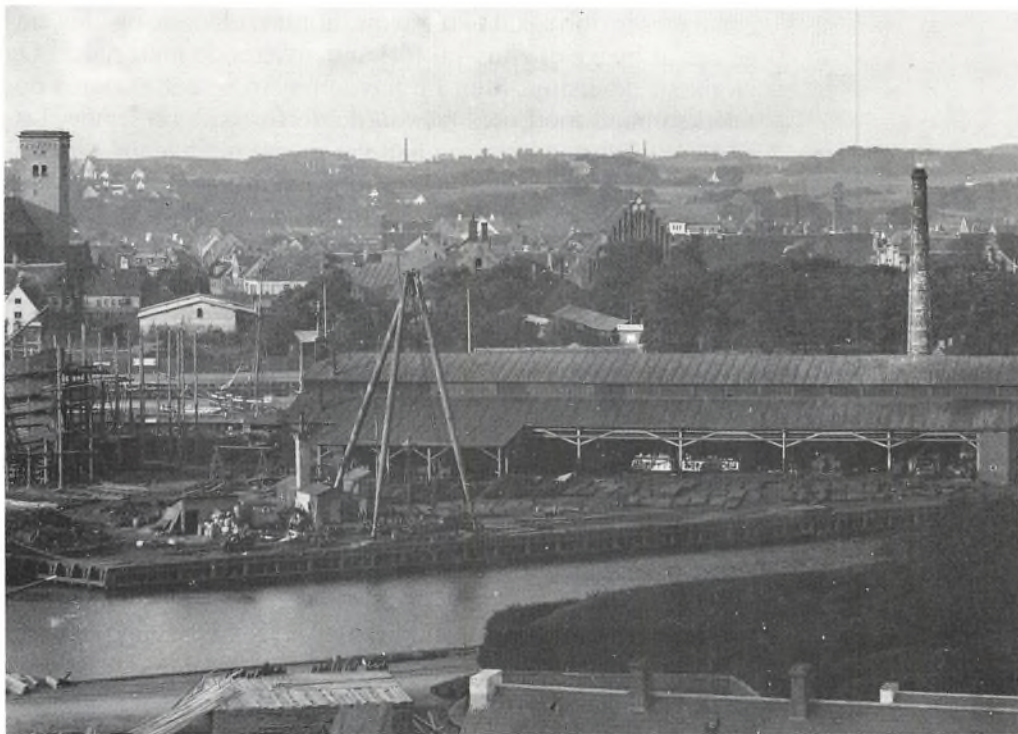
Nu var det en regel, som de ældste lærlinge havde indført, at yngste lærling skulle løbe op og lægge deres brikker i kassen, for det havde de ældre ikke selv tid til, når værftets fløjte lød. Mester begyndte nemlig at dele nogle små sedler ud med nummer på til hver enkelt mand. Der stod det beløb (timeløn), han var beregnet til. Og så skulle man jo skynde sig for ikke at komme for langt ned i køen. De store lærlinge havde derfor ikke tid til selv at lægge brikkerne undervejs.

Du bliver ikke klogere

Jeg var nu yngste lærling og havde altså denne pligt. Jeg var blevet orienteret om det i forvejen, men jeg nægtede. Ja, du bliver nok klogere, truede de. Den uge, der fulgte, var slet ikke sjov. De forfulgte mig og stak en vandslange ned på ryggen af mig og lukkede op for det kolde vand. Så kunne jeg stå og tørre mig ved pladeovnen. Det var der, det foregik, fordi vandslangen blev brugt til at køle slagterne af med, når de blev raget ud af ovnen. Det skete et par gange, at jeg fik sådan en omgang, men næste fredag nægtede jeg igen. Så fik jeg en tur til, men skønt min far frarådede det, nægtede jeg stadigvæk. »Så må du selv om det, sagde han. Du har altid været stædig«. Men så kom mester og opdagede, hvad der gik for sig, og der vankede øretæver til de nærmeste. Så var den skik forhenværende. Jeg havde holdt mig til reglementet, der sagde, at hver personligt skulle aflevere sin brik. Det var strengt forbudt at lade en anden gøre det. Så jeg var i min gode ret.

Dagligstue i vandtank

Der skete så meget i læretiden, som man nu bagefter kan synes var ret groft, men også meget som satte kulør på tilværelsen. Jeg husker en tid, da jeg havde været omkring tre år i lære, hvor der i en periode ikke havde været nogen svende på arbejde, (der har måske været strejke eller en lockout), og vi havde det ret frit med hensyn til at få tiden til at gå. Da lå der nede ved byggebeddingen nogle store vandtanke, som var færdige. Vi fandt ud af, at de var ret velegnede til at opholde sig i, når det var dårligt vejr. Så indrettede vi ældste drenge dem til et par ganske dejlige dagligstuer. Vi havde alt, hvad man kunne ønske sig. Skamler havde vi lavet til at sidde på i »læsestuen« og

Skibsbyggeriet ved Helsingør Jernskibs og Maskinbyggeri set fra Kronborg omkring 1896. »Marketenderi« og nødtørftshus skimtes mellem byggebeddingen og skibsbyggeriet.

nogle sække til at ligge på. Små naglesække udstoppede med høvlspåner var hovedpuder. Vi havde selvfølgelig også et soveværelse. Stearinlys organiserede vi på magasinerne. Det eneste, vi manglede, var et rygeværelse. Kort sagt, det var på det strengeste forbudt at ryge, da der ellers ville være fare for opdagelse. Men en dag var der alligevel en, der overtrådte forbudet, og vi blev afsløret af røgen, der kom op af »mandehullet«. Det var slut. Der var nogen, der bankede på tanken udvendig. Det lød uhyggeligt hult. Vi troede, det var en af de yngre lærlinge, der gjorde det for at drille os, men da en af »beboerne« stak hovedet op af mandehullet for at se, hvem det var, ja så var det en mester, og vi fik nogen dask, efterhånden som vi kom op. Der blev spændt dæksler på hullerne, efter at vi havde måttet hente alle vores »møbler« ud. Det var en nydelig samling. Og så var vores dagligstue ødelagt. Mon vi ikke var Helsingørs slumstormere på den tid?

Et godt øje til os

Vi skulle imidlertid have et sted at være, og da det efter no-

gen dages forløb så ud til regnvejr, holdt vi et møde og blev enige om at bygge et »hus« af forhåndenværende materialer. Og vi gik straks igang. Men nu havde mestrene rettet deres opmærksomhed mod os. Det varede derfor ikke ret længe, før end dokmesteren kom, og han var meget ubehagelig i sin optræden. Vi måtte lægge materialet på plads igen, og det syntes vi ikke så godt om, men der var jo ikke noget at sige til det, for han havde det liggende på pladsen i den orden, det skulle bruges i. Men det var nok de andre »luskepetere«, der havde pudset ham på os. Det glemte vi dem aldrig for. Og så havde de også taget nittemestrene til hjælp. Det var virkelig nydeligt organiseret.

Det er, synes jeg, helt forbavsende at værftet i de fem år, jeg var i lære, kunne nå at bygge 15 skibe, når man tænker på forholdene dengang, hvor alting var så besværligt uden de store kraner og de hjælpemidler, man har i dag. Blot det at mærke skodderne op var en langsommelig fremgangsmåde. Lad mig prøve at beskrive, hvordan det foregik, efter at man på tegningen havde studeret sig til alle mål og kurver.

Opmærkning af
skodder

Skodderne blev mærket op i et skur (ret stort) ude bag ved selve skibsbyggeriet. På gulvet her blev der slået nogle streger med kridtsnor, efter hvilke pladerne skulle lægges. Pladerne måtte vi hente på en firehjulet trækvogn på lagerpladsen, der hvor den trebenede kran senere kom til at stå ved siden af værkstedet. Så blev den 1. rang lagt ud på gulvet efter de opmærkede streger. Pladerne måtte bæres på plads eller rulles på korte rør. Da skuret var så langt som skibet, der var under bygning var bredt, var det et godt stykke, pladerne skulle transporteres. Når første række var lagt, slog vi en ny kridtstreg, som viste, hvor meget 2. række plader skulle overlappe 1. række eller rang, og så fremdeles til hele skoddet var lagt ud. Så fat i hver sin ende af kridtsnoren igen for at sætte de streger, hvor på mærkerne til hullerne skulle sættes. Med en griffel satte svenden mærkerne, så var det lærlingens tur til at sætte de runde mærker på til at lokke efter. Det foregik med et mærkerør, der i begyndelsen var af træ. Senere fik vi messingrør, de var lettere at mærke nøjagtigt med, men kolde at holde på om vinteren. Mærkerne skulle sættes meget nøjagtigt. Det kunne godt være vanskeligt om vinteren, når det var koldt. Senere fik vi en ny slags mærkerør med centrum i, det var meget hurtigere og mere nøjagtigt at anvende dem.

Måtte selv betale
mærkeørerne

Jeg nævnte, at vi fik disse rør, men vi måtte rigtignok selv be-

Alfred Christiansen og Erik Andersen fotografet på værftet omkring 1918.

tale dem. Det var en mand på nittemagasinet, der lavede dem, og de kostede en kr. stykket. De var meget efterspurgt i begyndelsen. Engang forsvandt der et for mig, og »Skod Hansen« gik og mumlede om det i flere dage. Og nu skulle han rykke ud med en krone til et nyt. Til sidst blev jeg ked af at høre på det og sagde til ham »vørsågod her en en krone, lad mig så blive fri for at høre mere om det«. »Nå, nå sagde han så, det var ikke sådan ment, behold du bare din krone, jeg skal nok få lavet et nyt mærkerør til dig«. Når nu skoddet var mærket op, og alle hulmærker sat på efter målene, skulle øverste rangs kanter hæves så meget, at man kunne få en »smækker« ind, sådan at hullerne i øverste rang kunne mærkes nøjagtigt ned på underste rang. Dette var lærlingens opgave, og det var hårdt for knæene, selvom vi lå på en naglepose med høvlspåner i. Når dette arbejde var færdigt, skulle der sættes klippekanten af og huller til fastgørelse i spanter og bjælker samt til fodvinkler til fastgø-

relse i tanktop og endvidere til lodrette stæg. Tilbage var kun at male numre på. Hver rang var mærket med bogstav og nummer på hver enkelt plade.

Når det var koldt

Når det var koldt, var det meget fristende at stikke ind i værkstedet og få varmen ved smedeesserne. Og så var det meget heldigt, at man kunne komme ind den ene vej og ud den anden, når »Skod Hansen« kom ind for at se efter mig. Når han så kom tilbage, var jeg jo på plads igen.

Nu da vi er herude ved opmærkerskuret, kunne det måske være passende at fortælle om en »institution«, som lå lige ved siden af. Det var, for at sige det rent ud, et lokum. Da det er et tidsbillede, skal jeg beskrive det.

Nødtørfstsskuret

Huset var på langs delt med en væg midt igennem, og på hver side var der en række huller, måske 10, måske 12, hvor man kunne sidde og forrette sit ærinde. Ud mod det frie var der en halv væg. Midt i hvert rum var indgangen, der var selvfølgelig ingen dør i. På gulvet, på hver side af indgangen, lå der nogle klodser, det var »møbler«, som egentlig ikke hørte til det faste inventar. På disse klodser lå en planke, hvorpå man kunne sidde og vente, til der blev plads på sæderne, eller man kunne få sig en smøg og en sludder. Meget hyggeligt, ikke sandt? Det var et sted, hvor jeg kun kom, når det var absolut nødvendigt. Men der var til gengæld nogen, som mester af og til måtte hente derude. Der var en mand, en svensker, som ofte sad derude og spiste krabber, som hans lærling havde fanget til ham i beddingrøgen og koft inde ved smedeessen. Meget lækkert!

Det var et sidespring, men jeg synes, det skulle med for at bedømme de hygiejniske forhold på den tids arbejdspladser. Der var et magen til oppe ved grovsmedien. Engang imellem blev der rensed ud. Ja blandt »gæsterne« vel at mærke. Mester kom og ryddede lidt ud, der blev ikke lagt fingre imellem. I det hele taget sad næverne løse på den tid. Jeg husker et tilfælde, hvor det vakte stor opstandelse, at mester Urban gav en lærling en lussing. Det skete en fredag i den halve time, hvor vi fik akkorderne udbetalt, at mester Urban henvendte sig til en lærling, som stod med ryggen til ham, og ved et uheld pustede han cigaretrøg lige mod mester, som så gav ham en ordentlig lussing. Og når Urban slog, så slog han hårdt. Lærlingen blev rasende, og havde de omkringstående ikke hindret det, havde han slået igen. Han manglede mindre end en uge i at være færdig med læretiden. Lærlingen var den senere mester på havariafdelingen, Otto Thuesen. Vi blev, om jeg så må sige, færdig

Tildeling af lussinger

I 1920'rne opførtes en ny skibsbygningshal. Foran bygningen arbejdes med forskellige bundstokke og plader.

Tilbage til skodderne

på w.c.'et, så vi kan nu gå videre med mit arbejde.

Nu blev hele skoddet så skilt ad og kørt ind i værkstedet til videre behandling. Lokket og klippet o.s.v. og vi fortsatte med opmærkning af et nyt skod.

Mål og kurver

Men lad os gå lidt tilbage for at se på, hvilket forarbejde der var, førend det egentlige skibsbyggerarbejde i værkstedet begyndte. På en stor træplan blev der af en konstruktør fra tegnestuen, med hjælp af en skibsbyggerlærling, ridset en plan op med alle mål og kurver, hvor skibsbyggerne så kunne lave deres skabeloner til anvendelse ved opmærkning af de forskellige dele som bjælker, spanter, stringer, for- og agterstævn o.s.v. Dette foregik i fri luft. Man fik således rig lejlighed til at nyde den friske luft. Og dog, denne plan låovre på den anden side af den gamle dok, lige indenfor muren, som dengang var et plankeværk. Den gamle dok var meget utæt i bunden og lugtede forfærdelig surt. Der var altså måde med den friske luft.

Skabelon

Skabelonerne blev så anvendt på forskellig måde. Spante-skabelonerne blev brugt på stålplanen og tegnet op med fransk kridt, som var mere hårdt end det danske. I planen var der en masse huller til at sætte ståldorne i. Disse dorne blev så sat ef-

ter den med kridt optrukne kurve. Imedens det blev gjort, lå spantet i ovnen og blev varmet op, så det var glødende.

Glødende spant

Det var strengt arbejde at bøje sådan et glødende spant, og det foregik for en væsentlig del med håndkraft. Når spantet var bøjet, blev det lagt i lager, dels for at blive koldt og dels fordi det måske ikke skulle bruges lige straks. Men ellers gik det videre til opmærkning af huller til at nitte yderklædning og spant sammen med samt afsætning af længde. Disse huller skulle være meget nøjagtige både i spant og yderklædning (som blev opmærket af et andet sjak). Også lokkemanden skulle være påpasselig, når han lokkede huller i spant og klædning.

Bukkemaskinen

Bjælkerne, som bærer dækket, skulle også have rounding, og det blev lavet i en bukkemaskine. Det foregik ved, at to arbejdsmænd førte bjælken frem og tilbage i maskinen, medens en lærling med to håndhjul passede bufferne ud og ind.

En episode

Der er forresten en lille episode, som godt kan komme med her, da vi nu alligevel er ved bukkemaskinen. Den lærling, der stod ved de to hjul, havde god udsigt til en krog i værkstedet, som vi kaldte filekrogen, fordi der var et skruestik og en filebænk. En dag var to af de yngre lærlinge i gang med en, syntes de, meget morsom leg, som gik ud på, at den ene »myrdede« den anden med en trædolke. Den ene af dem kaldte vi »Fugleungen« (han er død for mange år siden), den anden hed »Gamle« (også død forlængst), og ham »Gamle« lå på filebænken, medens »Fugleungen« stak ham gentagne gange med »dolken«. Mester Roslund så det, og han syntes ikke, at det var særlig sjovt. Og uden at de opdagede det, stod han pludselig i filekrogen og råbte: »hvad lager ni her?«, han var svensker. Der var kun een vej ud derindefra, og der stod mester. »Fugleungen« smuttede ud og fløj ned gennem værkstedet. Så sagde den lærling, som stod ved bukkemaskinen, »så nu blev »Fugleungen« sgu flyvefærdig«. Uheldigvis stod »Fugleungen«s far også ved maskinen, men han sagde bare, »nå kalder I ham »Fugleungen««. Det hører med i historien, at »Gamle«, som ikke nåede at komme af vejen, måtte tage imod lussingerne.

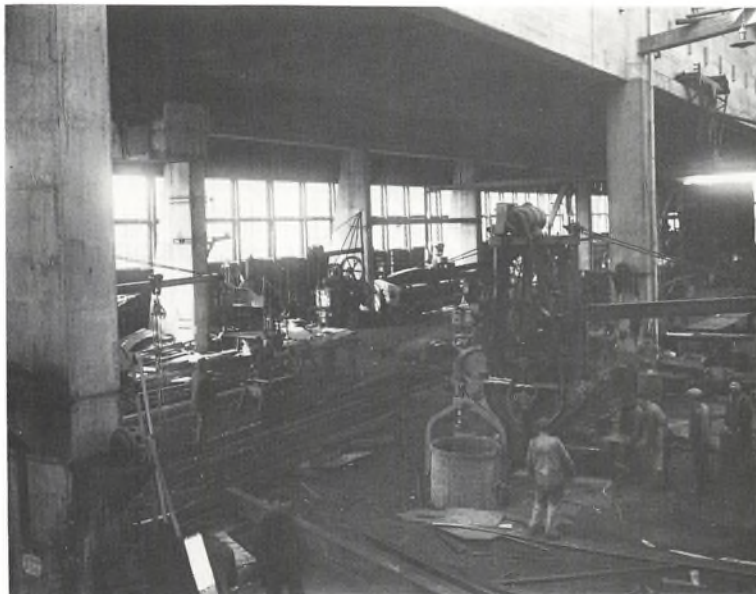
»Fugleungen« og den »Gamle«

Medens vi talte om spanter og bl.a. bjælker og stævn, er skodpladerne blevet lokket og klippet, det var arbejdsmandsarbejde. Og imedens det skete, havde Hansen og jeg så arbejdet med ladeporten.

På byggebeddingen

Nu var man kommet så langt på byggebeddingen, at vi kunne begynde at sætte de vandtætte skodder op, som vi havde lavet. Vi hentede dem inde i værkstedet og kørte dem ud på den

Den vestre skibsbygningshal med de store bearbejdningsmaskiner.

tidligere omtalte vogn, som nu var blevet lidt tungere end før, idet der var hængt nogle tunge stykker jern under den. De kunne ikke ses af vejeeren, og det skulle de heller ikke kunne, det var nemlig en god fidus, da akkordbetalingen bl.a. beregnedes ud fra skodpladernes vægt.

At rejse skoddet var også meget besværligt, da der ikke var nogen kran på beddingen, blot nogle master i hver side (fire, så vidt jeg husker). Fra et dampspil på jorden gik en stålwire hen til en taljeblok i mastens fod og derfra op til udriiggeren og videre ned til pladen, der skulle hives op. Ofte måtte man have et spil fra hver side for at få pladen anbragt. En arbejdsmand ved det ene og jeg ved det andet spil. Hive og fire, hive og fire til den var så nær på plads, at man kunne få bolte i hullerne og få den anbragt på rette sted. Det var sent og møjsommeligt arbejde. Når skoddet var sat fast i tanktop, fodvinklen og spantet, skulle topvinklen sættes på, og alle bjælker sættes fast til spanterne, kunne dækket så boltes på, men det var et andet sjak's opgave. Vi var nu færdige med alle skodterne.

Arbejdsmandenes arbejde

Jeg er klar over, at jeg er gået for let henover arbejdsmandenes arbejde med lokning og klipning af skodpladerne. Og det er forkert, fordi det var et meget hårdt og besværligt arbejde,

som fortjener at blive omtalt her. Ved lokning og klipning af de store plader havde lokkemanden to hjælpere, een i hver ende af pladen, medens han selv stod i midten og styrede pladen ind i maskinen til stemplet, som ustandselig gik op og ned, men kun trykkede hul, når han med sit håndtag gjorde den klar til at trykke hullet.

Strengt og koldt arbejde

Nogle plader var så brede, at han måtte have en ekstra mand til at passe håndtaget. Adskillige gange under lokning af en plade skulle der hives eller fires på taljerne med håndkraft, (det var først senere, at man fik elektriske taljer), og det var virkelig meget strengt arbejde. Dertil kom, at der i mange år ikke var nogen væg i værkstedet ud til Kronborgsiden (nordre arm). Og selv da det nye skibsbyggeri i 1922 blev bygget, kom der ingen væg i på den side, fordi pladerne fra lageret skulle den vej ind. Når man foreslog at få rejst en væg, var det nej, det kunne ikke lade sig gøre af hensyn til transporten. Der gik adskillige år, førend H.P. Christensen fandt ud af, at der på hver side af pillerne godt kunne anbringes en læskærm fastgjort i pillen. Men så skete det jo en dag, at han kom ned og så, at alt arbejde stod stille, fordi alt inde i værkstedet var tilsneet, og der lå store snedriver derinde. Så fandt han da endelig ud af, at der godt kunne sættes nogle store skydeporte op, og der blev endelig værd at være. Arbejdet kunne gå sin normale gang trods østlig snestorm. En væg kom først i efter anden verdenskrig, antagelig 1947-48.

Yderklædningen

Det var ikke alene skodplader, der skulle lokkes huller i. Det var også pladerne til yderklædninge (bl.a. skabelonplader), af hvilke mange blev lavet efter skabeloner taget ombord.

Jeg vender igen tilbage til kulden, for det var også koldt om vinteren at arbejde med at sømme skabeloner sammen med små søm og bagefter mærke hullerne op med blyant. Og der var hundredvis af huller i sådan en plade.

Skibsbyggere skar træet til i længderne og satte det fast med klemmer, tyndt træ fem tommer bredt. Når skabelonen var færdig, blev hulmærkerne kørt igennem ned på pladen, så mærker på og klippekanter afsat. Så var den klar til lokning.

Den skibsbygger, der var med ombord til skabelonarbejdet, var svensker. Han hed Lars Anderson. Hans søn og jeg stod ved siden af hinanden i Sct. Olai Kirke, da vi blev konfirmeret, han hed Allan Anderson.

Han blev købmand og overtog som ung sin svigerfars forret-

Byggebeddingen med den gamle trebenede kran i baggrunden.

ning i fru Bregns ejendom på hjørnet af Nygade og Kongensgade. Den er nu revet ned. Allans far skyndede altid på ved at sige »raske pojker raske på«.

Den skibsbygger, der overtog skabelonen, når den kom ned i værkstedet, var også svensker og hed Svensson. Han havde tre sønner, af hvilke de to blev mestre på Helsingør Værft. Den ene Walther, skibsbyggermester, den anden Fritz, kedelsmedemester, og Hilding blev skibsbyggermester i Frederikshavn.

Pladeovnen

Det var så det, nu skal vi til at se på de plader, der måtte varmebehandles på grund af deres facon. De kom i pladeovnen, ikke den samme som spanteovnen. Imedens pladen blev varmet op, blev en skabelon af jern, træ og ler gjort færdig på pladen, som heller ikke var den samme som spanteplanen. Når pladen var varmet op, så den var glødende, blev den anbragt på skabelonen og hamret til med større og mindre trækøller omspændt med jernbånd, for at de ikke skulle flække. Det var navnlig pladerne i agterstavnen, der måtte behandles på denne måde.

Agterstavnen blev vistnok købt færdig, og den var stålstøbt. Forstavnen blev leveret fra et valseværk, men bøjet på spanteplanen efter at være blevet varmet op i ovnen. Medens den

blev varmet, gjorde man klar til at bøje den på samme måde som spanterne.

Når stævnen var blevet kold

Næste dag, når stævnen var blevet kold, skulle den så ud af værkstedet, og da der ikke fandtes kran derinde, måtte den bæres ud. Det var en festlig forestilling at se mange mænd kaldt sammen fra hele værkstedet, stillet op på planen efter størrelse, som et kompagni soldater, og på kommando bukke sig ned og løfte stævnen op på skuldrene og bære den ud af værkstedet frem og tilbage af hensyn til maskinerne. Alt, hvad der kunne flyttes, var i forvejen fjernet. Ja, det så virkelig sjovt ud. Den blev så lagt ude ved nybygningen, hvor der blev boret huller i den.

Det var en tung genstand at bære ud, men vi var mange om det. Hvor mange er det vanskeligt at sige, men så mange som der var plads til, og man måtte holde trit for ikke at træde hinanden i hælene. Også masterne til skibet blev dengang lavet af plader, der blev rundvalsedede som halve rør. Det var et stort arbejde at mærke dem op med klipkanter og huller. Det skulle være meget nøjagtigt, og det blev gjort, inden pladerne blev valset. Når masten skulle samles, foregik det udenfor, da der i reglen ikke var plads til den inde i værkstedet.

Skibsbygger Schytz

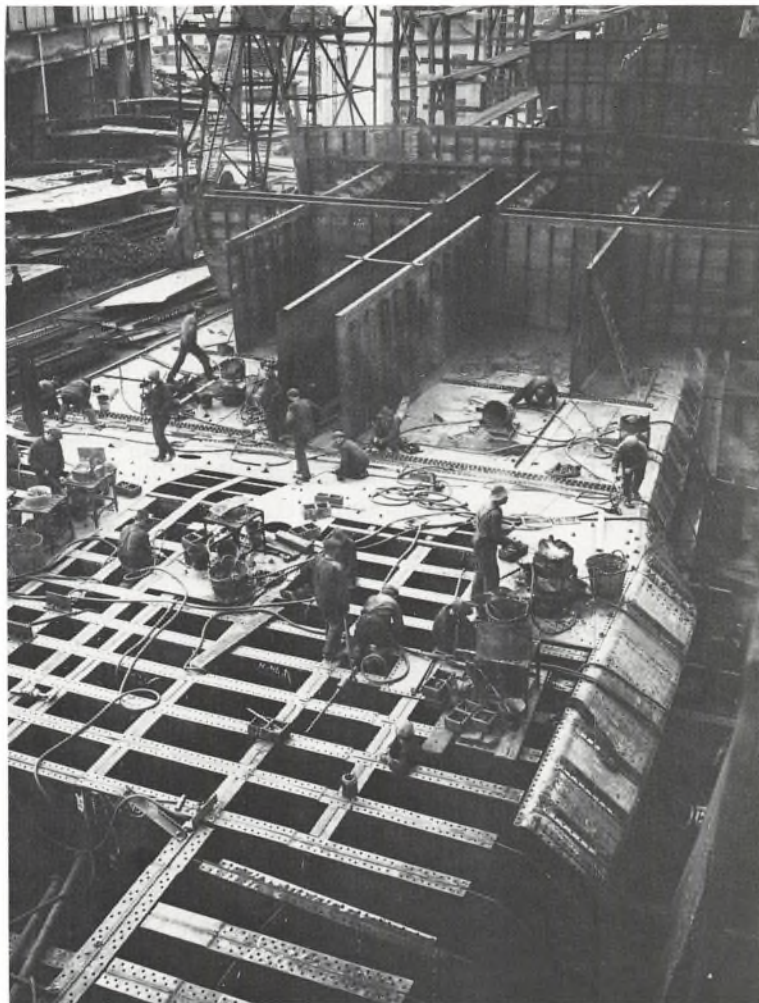
Den første plade blev lagt på en rulle, den næste måtte forskydes, så enderne ikke kom til at ligge lige over for hinanden, og nu havde vi så begyndelsen til et rør, hvor Ø.pl. og U.pl. var forskudte, så de ikke lå overfor hinanden, og efterhånden blev alle plader anbragt på samme måde masten igennem. Det var skibsbygger Schytz, der altid havde det arbejde. Schytzs søn blev i 1947 borgmester i Helsingør efter Peder Christensen. Skibsbygger Schytz var et rart menneske at arbejde sammen med, når alt gik, som det skulle.

Masten

Efterhånden som masten blev til et rør, måtte lærlingen kravle derinde og stikke bolte i hullerne. Det var ikke så rart, når dem udenfor hamrede og dornede, og undertiden blev man ovenikøbet skældt rigtig godt ud (når man ikke kunne høre, hvad de råbte).

Var det slemt for lærlingen at ligge inde i masten, når de hamrede på den udenfor, må det have været mange gange værre for forholderen at ligge derinde og holde for på de varme nagler, når de nittede udenfor. Endnu værre blev det, da man senere nittede med lufthamre. Når de glødende nagler kom, skulle han tage imod dem og også passe på ikke at blive ramt af dem, for de blev kastet ind. Sommetider fik han en naglelanger

Nittersjakkene arbejder på at færdiggøre »tank-toppen« på en færge. Nogle skodder er allerede blevet rejst.

Nitning

med derind, dog kun når han lå langt fra åbningen.

Nitningen var et ubehageligt job i sådanne tilfælde. Nitterne havde deres eget sprog, når de bestilte de varmede nagler hos naglevarmeren. Det kunne godt lyde sådan:

10 korte - 6 halvlange - 2 lange
og så 6 hellange og tilsidst
2 af dem vi fik førend de 10 korte.

Eller det lød i hvert fald som noget i den retning, og hvis naglevarmeren ikke havde dem præcis i den orden, var det ikke

godt at være ham. Foruden at varme naglerne skulle han også varme kaffeflaskerne i den spand vand, han havde stående ved siden af sig. Nitterne havde, som jeg skrev, deres eget sprog. Og hvis naglevarmeren ikke til punkt og prikke fulgte ordren, kom nittersproget til fuld udfoldelse. Det tror jeg nu ikke, jeg vil komme ind på. Nitterne var også undertiden med ved reparationer, især når det drejede sig om udboring af nagler. Jeg skal prøve, om jeg kan give en forståelig forklaring på, hvordan det foregik. Det bliver vist svært. Når en sådan nagle skulle bores ud, sad vi på en eenbenet stol under bunden af skibet, som lå i tørdokken. Man borede med en skralle, hvori var sat et bor, og da naglen skulle bores lige op, måtte man stille skrallen meget nøjagtigt vinkelret på en buk (meget kraftig) og spænde den fast. Boret blev sat i et kørnermærke, så det ikke gled, når man begyndte at skralle, hvilket foregik med håndkraft og var ret langsommeligt, da der skulle bores ret højt op i naglen, så hele undersinkningen kunne løsne sig, når man drev lokhammeren op i naglen med mukkerten. Undertiden måtte man hugge hovederne af naglerne på skibssiden indefra og drive dem ud med mukkert og lokhammer. Det kunne godt være anstrengende, men var på den anden side nok så rart, for man fik lejlighed til at bruge sine kræfter. Så sad man der mange mand og borede i timevis. Koldt var det, vinter, is og sne var der i bunden af dokken, som forresten var meget utæt og sur. Det var meget ubehageligt, men når nitterne var med, var der altid lidt sjov, undertiden dog ret grovkornet. Men nitterne tilgav man meget, når der bare var lidt sjov ind imellem. Dog var det ikke så ofte, at nitterne var med til at skralle nagler ud. De havde for det meste nok at gøre med at nitte. Og der var på den tid mange hundrede nagler, der skulle nittes, og alt skulle håndnittes. Lufthamrene kom først senere og svejsning ligeså.

Godt humør

Selv om nittearbejdet ofte måtte udføres under meget vanskelige forhold, var nitternes humør næsten altid i toppen. Man kan undre sig over, at der var så stor forskel på humøret hos nitterne og skibsbyggerne. Måske lå det deri, at nittesjakkene var mere fast sammenarbejdede hold, hvor der ikke i så høj grad fandt udskiftninger sted som i de fleste skibsbygger-sjak.

Et nittersjak

Et nittersjak bestod af to nittere, en forholder, en naglevarmer og undertiden en naglelanger. Altså fire-fem mand. Det var nødvendigt med et godt samarbejde. Naglerne blev håndnittet og var meget fint arbejde, på nær de gange nitterne hav-

de fået en snaps for meget. Det kunne ske, og så kunne der godt blive et enkelt hak (hammermærke) i naglen. Det kaldte man bare et »firmamærke«. Snapsen var billig dengang, så den kunne nok skabe lidt usikkerhed selv hos en nitter. Senere, da man fik luftværktøj, var der ikke længere det liv over nittearbejdet, som da man håndnittede.

Brændevin

Nu har jeg lige nævnt snaps. Det var sådan, at Tvedes Brændevinsbrænderi havde et detailudsalg, der hvor Kvickly nu er. Det var åbent om morgenen, så man kunne købe en lille flaske snaps på vej til arbejde. Og det var der mange, der gjorde.

Men der kom en dag, hvor det blev »nat« med det. Nemlig da brænderiet måtte lukke, da fremstilling af brændevin hørte op og overgik til »De Danske Spritfabrikker«. En eller anden har fortalt mig, at om morgenen den sidste dag, da Tvedes ud salg var åbent, stillede nitterne med spande, dunke o.s.v. og tankede op. Og de gik ikke på arbejde, førend de flere dage efter havde drukket alt, hvad de havde hamstret. Jeg tør ikke garantere for, at dette er rigtigt, da jeg ikke var i Helsingør på det tidspunkt. Det var i 1919, hvor jeg var soldat. Men det kan meget vel passe, for nitterne var et ganske særligt folkefærd. De havde deres egne regler, og ingen skulle blande sig i deres forhold. Deres indsats i sommerrevyerne må heller ikke glemmes.

Frokost

I min læretid var der ikke noget marketenderi. Man spiste sin frokost under de forhold, der forekom mest tiltrækkende, f.eks. ved ovnene, pladeovn eller spanteovn, ved smedeesserne eller måske ombord. Alle havde en lille flaske kaffe med (en sodavandsflaske med patentprop), og den lagde man ovenpå ovnen, så den var varm til frokost. Men man måtte huske at løsne proppen, for ellers var flasken sprængt af varmen, når man skulle spise frokost.

Øl

Bajersk øl tror jeg ikke, der fandtes på arbejdspladsen. Men vi havde to ølankre, som vi kunne tappe af, når vi havde lyst. Det ene indeholdt hvidtøl, det andet skibsøl. Ved siden af ølankrene hang en træplade, hvorpå man skrev sit navn og nummer, og når man havde tappet et krus øl, satte man en grøn streg for skibsøl og en rød streg for hvidtøl. Overskuddet af den ølhandel gik til en årlig udflugt. Den gik så med hestekøretøjer til Tikøb Kro eller Asminderød Kro eller til Hornbæk. Konerne var selvfølgelig med.

Ølhandelen må have givet et meget godt overskud, når der kunne blive til en sådan udflugt. Det var også rart, at man kun-

Marketenderi

ne gå hen og tappe sig en tår øl til frokosten, især om sommeren for da spiste man frokosten i det fri, når det var godt vejr.

Marketenderiet var taget i brug, da jeg kom tilbage til Helsingør Værft i 1931 efter at have arbejdet på Odense Stålskibsværft, hvor jeg blev fyret sammen med alle andre, idet A.P. Møller i 1931 lukkede værftet og kun beholdt nogle ganske få arbejdere til at vedligeholde materialelageret m.m. Vi havde i en periode været ikke så få skibsbyggere fra Helsingør på Odense Stål. Og jeg kan godt sige, at vi havde en ikke ringe indflydelse på forholdene i skibsbyggeriet, som ellers var stærkt præget af, at de ledende forarbejdere var tyskere med en tysk mester i spidsen.

Arbejdsløshed

Men jeg kom altså tilbage til Helsingør Værft i 1931 efter at vi havde solgt vores hus i Odense og rykket teltpælene op. Jeg fik ret hurtigt arbejde her og har altså været her siden. Og det har været gode år, selv om det undertiden har været småt med arbejde, og der har været perioder imellem, hvor der har været arbejdsløshed, især i trediverne.

I de år måtte vi gang på gang på gaden, som man sagde, og det var svært at klare dagen og vejen med en understøttelse på 17,25 kr. om ugen. Man skulle spare på *alt* og tillige være meget opfindsom for at holde modet oppe med kone og to børn. Dengang fik man ikke børnetilskud. Lykkeligtvis var det sådan, at

Da Alfred Christiansen kom i lære på værftet kunne der »trækkes« hvidtøl fra store ølankre. Hvidtølsankrene er i dag erstattet af automater med »varme drikke«.

min kone, der havde været elev som ung pige i Magasin på hjørnet af Stengade og Sct. Annagade, og der havde lært både at sy og at se, hvad der kunne laves af rester, var dygtig til at sy både til børnene og sig selv. At det kunne vække misundelse kunne vel ikke undgås, men det var dog sjældent, at det fik så groft et udtryk som engang ved skibsbyggernes juletræ, hvor en ældre svensk skibsbyggerkone højlydt kom med fornærmelige bemærkninger om, hvor nydeligt vore børn var påklædt, på trods af at jeg var arbejdsløs. Disse udtalelser blev fremsat så højt, at min kone og jeg begge kunne høre det. Min kone, (som ellers ikke brød sig om at gøre sig bemærket), gjorde vedkommende opmærksom på, at hun selv havde syet det af rester, hun havde købt på udsalg. Damen ønskede herefter ikke at blive ved juletræet længere, og det kunne tydeligt ses på dem, der havde overværet det skete, at de fandt det meget passende, at hun trak sig tilbage.

Naboerne på
Lappen

Den omtalte dame boede tæt ved os på Lappen og kendte os godt, hun var meget ubehagelig. Vi havde ellers netop nogle meget rare naboer der. Der var gamle Pallesen, som var en særling, men altid rar overfor børnene, som der var flere af end vore to. Der var i nr. 10A tre børn, hvis far var skibsbygger ligesom jeg (Edvard Hannecke). Der var fælles gård mellem 10A og 10B, så børnene havde rigelig plads til deres aktiviteter og kom altid godt ud af det med hinanden. Det var gode år, vi trods arbejdsløshed havde på Lappen, og det for børn såvel som voksne.

Barkstrimler
som brændsel

Som jeg skrev, var det nødvendigt at være opfindsom. På det tidspunkt blev der på Grønnehavestranden lavet høfter for at holde på sandet. De pæle, der blev sat ned, skrællede man barken af, og ganske små søm blev sat i, tæt ved hverandre i hundredevis, ja tusindvis for at beskytte træet mod råd. Jeg fandt ud af at rulle disse strimler bark i små ruller, medens de var fugtige, og låse dem med et lille søm (dem var der nok af). Når de nogen tid efter (et par måneder måske eller mere) var knastørre, var de udmærkede til at fyre i kakkellovnen med. Hele familien gik også i skoven og samlede grankogler og mindre grene og hugspåner. Jeg var også ude hos skovrider Sundbo for at bede om et skovkort (sankekort), men han var meget arrogant og afvisende, det fik jeg altså ikke noget ud af. Men Marienlystskoven var lige i nærheden, så det var tæt ved både strand og skov. En morgen efter en storm gik jeg over i skoven for at se, om der var faldet grene ned. Oppe i Gl. Kongenshave, som

Sankekort

man kaldte den, lå et stort træ, en vindfælder som ikke havde kunnet klare stormen. Jeg skyndte mig ned til opsynsmanden Ejner Petersen, som jeg var helt gode venner med og ofte havde mødt og talt med i parken og skoven. Da jeg traf ham og spurgte ham, om jeg kunne låne en skovsav, sagde han »hvadskal du bruge den til«. »Jo, der ligger en vindfælder oppe i skoven, den vil jeg gerne hjælpe med at fjerne«. »Nå det er forresten pænt af dig, og hvor vil du så gøre af den?«. »Ja, jeg tænkte mig, at når min bror og jeg havde savet den i passende stykker, kunne vi låne en trækvogn og køre det hjem i vores kælder«. »Nå ja, men så gør I bare det, så behøver jeg jo ikke tænke mere på det«.

Der var meget varme i det træ, og vi havde tid nok til at behandle det.

Middag om
søndagen

Det var nogle eksempler på, hvordan vi klarede vanskelighederne. Jeg vil dog også gerne sige, at vi næsten altid var inde hos mine svigerforældre og spise middag om søndagen. De var i det hele taget en stor hjælp for os i den svære tid. Den bror, jeg delte træet med, boede i Hamlets Vænge, hvor også vores forældre boede. De var ligeledes hjælpsomme, dog navnlig for ham, kone og børn (de havde tre), men de havde jo også behov for hjælp.

Arbejdsløs og på
arbejde

Arbejdsløshedstidspunkterne kunne være kortere eller længere og arbejdsperioderne tilsvarende selvfølgelig. Den korteste vil jeg lige hæfte mig lidt ved. En dag kom min far lige fra arbejde hjem til os på Lappen med besked om, at jeg skulle komme på arbejde næste morgen, og der blev stor glæde. Jeg mødte om morgenen og var i gang med det samme, og alt var tilsyneladende godt. Lidt op på formiddagen kom mester og spurgte, om jeg kunne blive om natten og arbejde til kl. 1½. Det kunne jeg da godt, men så skulle jeg ikke komme igen, førend der blev sendt bud efter mig. Glæden var kortvarig.

»Skomager«

Jeg havde, medens jeg var arbejdsløs, puslet med at reparere vores fodtøj, (noget som min far altid, så længe jeg kan huske, havde gjort det hjemme), og jeg var efterhånden blevet ret dygtig til det. Jeg havde øvet mig på vores daglige fodtøj. Nu havde jeg studeret en hobbybog meget nøje og havde et par af min kones sko stående færdige. Skoene var forsålet med træpløkke, slebet, vokset og pudset, og min kone var meget, meget glad for dem og havde lige sat dem fra sig. Min far så dem og sagde, »du behøver da ikke sende jeres sko til skomageren, jeg kan da godt få tid til at ordne dem for jer«. Min kone

Først omkring 1924 opførtes umiddelbart nord for værftets kontorbygning en såkaldt økonomibygning som udover marketenderi rummede omklædningsrum for de ansatte.

sagde, »der står skomageren«, og så sagde min far, »når du kan lave det så fint, vil jeg ikke mere tilbyde mig, det er jo fint skomagerarbejde«. Det var da også rent videnskabeligt udført.

Nu har jeg vist givet et indtryk af, hvordan vi klarede arbejdsløsheden. Det skal dog også siges, at selv om det ofte knob med at klare dagen og vejen rent økonomisk, og humøret var langt nede, var det aldrig penge, det drejede sig om, når der af og til kom en »kurre på tråden«, hvilket jo kan ske i enhver familie.

Men der kom lysere tider igen. Dog gik der flere år, førend der rigtig kom fart over det. Og flere år efter var det sådan, at arbejdsløse arbejdsmænd stillede udenfor værftets port i håb om at få arbejde bare nogle få dage. Jeg vil gerne her fortælle, hvad Hans Sølvhøj fortalte ved et lille møde for pensionister kort før jul 1980. Han fortalte om oplevelser i Helsingør i sin barndom og ungdom.

Da han var dreng, boede han med sine forældre i »Borgen« nede i Kongensgade. De boede på 2.sal, og fra et af deres vinduer havde de udsigt til værftets port. Hans Sølvhøj fortæller: »Min far stod tit om morgenen og så over mod værftet. En morgen kaldte min far på mig. Hans kom her hen, der er noget, jeg vil vise dig. Noget som du aldrig må glemme. Se derovre udenfor værftets port står en flok arbejdsløse mænd og fryser som så

Hans Sølvhøj

»Borgen« i Kongensgade 23 omkring 1916.

ofte før. Om et øjeblik kommer der en mand ud af porten. Han stiller sig op foran disse mænd og peger på nogle af dem. De skiller sig ud fra de andre, og lidt efter går han ind på værftet med dem, han har udpeget. Så kan de tilbageblevne gå skuffet hjem igen. Og sådan skete det. Glem det aldrig, sagde min far. Og det har jeg heller ikke gjort«, sagde Hans Sølvhøj.

Så sent som i
40'rne

Så sent som i fyrrerne fandt denne vurdering af de arbejdssøgende arbejdsmænd sted. En mand af mit bekendtskab, som var ung og arbejdsløs og havde været det længe »midt i halvtredserne«, stod en morgen inde på værftet og ventede sammen med flere andre, sendt ned af fagforeningen, på at blive sat i arbejde af mesteren.

»Ham med lakskoene, skal han til bal?«

Da han oprindelig var handelsuddannet og derfor ikke havde en påklædning, som var ideel til at arbejde i på værftet, og han navnlig ikke havde fodtøj til det, stod han i et par gamle udtrådte laksko. Pladmesteren så undersøgende på ham og sagde så »ham med lakskoene skal han til bal?« En morsomhed, men tillige i høj grad en hån mod et menneske, som havde været uden arbejde i lang tid.

Men også de forhold ændrede sig i tiden, der fulgte, ikke mindst derved at fagforeningen fik mere mulighed for at præge udviklingen også på dette område.

Sådan var det jo dengang

Af Anna Olsen

Anna Olsen, født den 14. april 1901 i Helsingør.

Min far hed Peter Martin Schalck, og mor var svensk og hed Ida Standard. Fars far var østtysker og kom hertil som kulsvier. Min far arbejdede på »Nøjsomhed Teglværk« i mere end 28 år. Vi boede i »Fortuna« på Rønnebær Alle. Huslejen var 12 kr. pr. måned for tre små stuer og køkken. Siden flyttede vi til »Solvang«, der lå på Kongevejen ved Hestens Bakke, som mine forældre købte i 1914 for godt og vel 2.000 kr. Min far var en rigtig slider og tog meget ekstra arbejde med at læske kalk og brændte sten. Han påtog sig alt og var meget afholdt.

Min bedstefar kan jeg ikke huske, men min bedstemor boede i Klosteret på 1. sal. Vi børn kom og besøgte hende og havde altid kaffe og hjemmebagte kager og grøntsager fra haven med til hende. Når vi havde slagtet gris, fik hun blodpølse og nylavet pålæg. Så fik vi et stykke kandis, det var dejligt.

Mine forældre fik syv børn, jeg var nummer fem. Vi havde en dejlig barndom, fik altid god mad og var altid pæne og rene i tøjet. Da jeg var syv år, kom jeg i skole i Marienlyst Alle. Det

Skolegangen

Et kig ind i Laxmanssalen i Karmeliterklostret medens denne var indrettet til »konestue« ved Helsingør alm. Hospital.

var en lang vej at gå. Vi gik hjemmefra kl. syv om morgenen og var hjemme ved tre-tiden om eftermiddagen. Der var ikke cykler og bus dengang, men vi var såmænd glade og tilfredse, for vi kendte jo ikke til andet. Sommeren var god. Vinteren var ikke så rar. Der var altid så mange snedriver, og Kongevejen var så lang. Der var ingen huse langs vejen, kun marker til begge sider. Når frosten gik af jorden, var der så pløret, at træskoene sad fast, og vi fik mudder på benene. Vi havde en dejlig barndom og et godt søskendeforhold. Der var to år mellem os, seks piger og en dreng. Han kom efter mig. Han kom i lære hos købmand Birkholm i Stengade og var der nogle år. Var derefter hos Lund og Rasmussen i 30 år. Mine søstre var alle i huset.

Hjælpe til hjemme

Vi børn måtte hjælpe til hjemme med at vaske op og hente vand, det foregik i gården. Når mor skulle vaske, var der fire store kar, der skulle fyldes med vand, og det var langt at bære. Vi fik også lov til at lege. Dukker havde vi ikke, så mor tog en grydeske, tegnede øjne, næse og mund på den og bandt noget tøj på. Det var vi henrykte for. Om aftenen strikkede vi strømper, sang og læste lektier til skolen. Vi havde dejlige forældre og en god barndom. Der var ikke noget, der hed »det vil jeg ikke«. Blev man sat til noget, skulle det være uden at mukke.

Beboelsen

Vi havde tre værelser med køkken og gang, så pladsen var jo ikke så stor. Vi lå tre i en slagbænk, der kunne slås sammen om dagen, far og mor havde den mindste mellem sig, og så var der en seng, som resten sov i. Efterhånden som vi blev konfirmeret og kom ud at tjene, blev der mere plads.

Vi legede på teglværket

Vi børn havde det dejligt om sommeren. Vi legede på teglværket og hjalp trilledrengen med at køre sten til laden. Det var kun om sommeren, at teglværket var i gang. Om vinteren fik vi lov til at køre med far rundt med sten til nybyggeri.

Julen

Vi var altid til juletræ i Gurre Loge, der lå umiddelbart overfor kirken. Så lånte far en teglværksvogn med to heste, og så kom der hø i bunden af vognen. Der sad vi børn og far og mor på agesædet, og så kørte vi til juletræ og bal. Her fik vi chokoladeboller, en godtepose og strømpegarn. Alle pigerne havde meget langt hår. Aftenen før juletræet flettede mor håret i mange fletninger, for at vi skulle være fine og have krøller. Så var vi meget stolte.

Den første plads

Min første plads fik jeg som 12-årig. Det var hos Bremerstedt, Stengade 49. Jeg gik med hatte til de fine damer. Hatteæskeden var stor som en stortromme med en tyk læderrem omkring. Jeg skulle også vaske gulv i butikken, gøre rent i køkke-

Middagsmaden tilberedes i Øresunds Hospitalets køkken omkring 1930.

net, vaske en stor stengang, pudse vinduer, hugge brænde og bære koks op fra en mørk kælder. For dette fik jeg fire kr. om måneden, men så kunne jeg ved jul og pinse få lidt drikkepenge, 1-2 øre og en enkelt gang en 5-øre. Hos Bremerstedt var jeg, til jeg blev konfirmeret. Jeg var glad for at være der, men jeg kunne ikke lide den mørke vinter. Der var så mørkt på Kongevejen, den sidste lygte stod ved Hollandske Mølle. Der blev jeg stående, til der kom nogen, der skulle ud af vejen, og så gik jeg bagefter dem.

Efter konfirmationen kom jeg til København hos teglværksejer Brammers datter. Der var min søster som husjomfru. Jeg var barne-stuepige med sort kjole, hvidt forklæde og kappe på hovedet med lange bånd ned af nakken. Her var jeg i tre år, så fik jeg hjemve. Da jeg kom hjem, fik jeg plads i huset hos søkaptajn Dam-Larsen. Der var syv børn, men det var allertiders plads. Jeg var som en datter af huset. Derefter har jeg været lidt af hvert. Min sidste plads var som kokkepige på Øresundshospitalet i fire år. Det var også et godt sted. Vi var syv piger og havde det meget morsomt, gik i biografen og til bal. En af pigerne var fra København, Ella Hansen hed hun. Hende blev jeg meget gode venner med. Vi har været veninder i 60 år og er stadig meget sammen. Hun bor her i byen.

Barne-stuepige

Kokkepige

- Min mand** I mellemtiden lærte jeg min mand at kende. Han var slagter i Fællesslagteriet i Stjernegade. Hans far var Christian Olsen, murer og vægter om natten. De var seks børn. Vi blev gift i 1924, men var så uheldige, at han blev arbejdsløs, da Fællesslagteriet gik fallit. Men kun i tre dage, så kom han på banen og pudsede lokomotiver. Det varede ikke så længe, og han kom til slagtermester E. Friis på Torvet.
- Der hvor vi boede** Det kneb også med lejlighed den gang. Vi boede tre måneder hjemme hos mine forældre. Så var der en slagter, der kunne skaffe os en lejlighed. Han skulle have 50 kr. for at skaffe den, og så var det hos ham selv. Jeg kan ikke huske, hvad den kostede om måneden, men vi var glade for den, selv om den ikke var meget værd. Der boede vi i to år. Så fik vi en lejlighed hos slagtermester Friis på Torvet, over forretningen. Min mand var hos Friis i 26 år. Friis kom uheldigt af dage, da han blev kørt over af et tog i Hillerød under mørklægningen, og forretningen blev overtaget af en slægtning. Derefter overtog min mand og frk. Magnussen slagter Niensens forretning i Kampergade. Den havde han kun nogle få år, da han led af en meget ondartet lededigt og blev meget syg.
- Priserne** Priserne på varerne var helt anderledes dengang end i dag. I 30'erne var der meget arbejdsløshed, og folk kom og fik pålægsaffald fra maskinen. De kunne købe fem pund hestekød for 1 krone. Der blev også solgt mange spædekalve dengang, og så vidt jeg kan huske, kostede de 30 øre pundet og et grisehoved 1 kr., men pengene var jo også små. Som barn kan jeg huske, at vi gik hen til en gartner på Rønnebær Allé og købte en hel kurv forskellige suppeurter for 10 øre. På Hollandske Mølle kostede et franskbrød 8 øre, landbrød 15 øre, pladebrød 2 øre og wienerbrød og kager 5 øre. Man kunne på møllen købe for 25 øre gammelt brød, så fik man et helt net fuldt. Det dypede mor i vand og puttede det så ind i ovnen, så på den måde fik vi dejligt sprødt brød til kaffen.
- Fattiggården** Jeg kan huske fattiggården, hvor folk sad og spiste deres mad, som var en skål mælk og rugbrødsklumper. Fattiggården lå i Fiolgade. Det blev heldigvis også bedre for dem, for da jeg var på hospitalet som kokkepige, lavede vi mad til dem, og de fik det samme som hospitalet og os andre.
- Mit arbejde i hjemmet gik fint. Min mand begyndte kl. 6 om morgenen, så skulle han på Slagtehuset og hente varer til butikken. Det lå i Svingelport, der hvor brandstationen senere lå. Dengang var der ikke frysebokse i forretningerne, så varerne

Torvegade og Kampergade ved Akseltorvet omkring 1910.

Det daglige arbejde

skulle parteres, og der skulle laves forskellige ting til forretningen. Det hele skulle være færdigt, til de lukkede op kl. 8.

Jeg selv startede ved 7-tiden. Først skulle børnene op, vaskes og gøres i stand og have morgenmad. Derefter gik jeg i gang med rengøringen. Der skulle skures gulve og deslige. Dengang havde man ikke de fine gulve og tæpper som i dag. Vi havde W.C. i gården og intet vaskehus. Jeg måtte vaske i køkkenet. Det værste var at skylle tøjet og hænge det på loftet. Gården kunne vi ikke bruge, den var meget lille. Når vi havde spist morgenmad, og jeg havde gjort rent, var det tid til at lave middagsmad. Vi spiste middag kl. 12, men somme tider kunne den blive 1, hvis der var travlt i forretningen. Når middagsmaden var overstået, og jeg havde fået vasket op, gik jeg gerne en tur med børnene. Vi gik for det meste hjem til mine forældre. Der kunne de så dejligt lege i haven. Sommetider gik vi også til stranden og var som regel hjemme igen ved 6-tiden. Min mand kom gerne hjem ved 7-tiden, og så spiste vi aftensmad. Derefter helligede min mand sig børnene, til de skulle i seng.

Økonomien	<p>Økonomien gik det meget godt med. Der var ikke så meget at råbe hurra for, men vi fik da klæder på kroppen og mad hver dag. Da min mand aldrig havde tid, var det mig der tog sig af det økonomiske. Børnenes opdragelse tog vi os begge af. De var såmænd skikkelige og hørte, hvad der blev sagt.</p>
Fritids- fornøjelserne	<p>Fornøjelser var der ikke meget råd til. Min mand stod i Kystartilleriforeningen. Herudover var han medlem af sangforeningen »Tubal Kain« og »Euterphe« tilligemed »Propforeningen«, der hjalp trængende konfirmander. Politisk tilhørte vi socialdemokratiet. Vi deltog i regelen i foreningsfesterne og skovturene, ligeledes når der var karneval med fest og gaver for børnene. Vi havde også nogle gode venner og familie, som vi spillede kort og hyggede os med. Dem, der er tilbage, kommer jeg stadig sammen med.</p>
Sådan var det jo dengang	<p>Børnene er voksne nu, og de har selv børn og børnebørn. Jeg er oldemor til seks dejlige unger.</p> <p>I det store og hele har vi haft det godt. Det var synd, at min mands arbejde var så hårdt og koldt, at han til sidst måtte give op, men sådan var det jo dengang. De kunne blive fyret fra den ene dag til den anden, og dengang kunne de ikke gå på bi-standskontoret og få hjælp.</p>
Lønnen	<p>Jeg gik ikke på arbejde. Min mand sagde altid, at det var nok, at han slæbte. Det var også et meget strengt arbejde, butikken var kold, og det var en lang arbejdsdag. Ikke kun om dagen, for mange nætter blev han kaldt op og skulle ud på landet og slå en hest eller ko ned uden at få en krone for det.</p>
Søndagen	<p>Lønnen var ikke stor, 60 kr. om ugen. Der var ikke noget, der hed ferie dengang. Selv på de skæve helligdage måtte han arbejde for samme løn. Men trods alt havde vi det godt. Han var alletiders far for sine tre dejlige børn. Han havde altid tid til at tegne og fortælle historier for dem om aftenen. Søndag formiddag tog han dem gerne med på en tur til Sverige med Asa-Thor, imens jeg ordnede hus og lavede mad. Jeg smurte også undertiden madpakker, og så tog vi til Julebæk om eftermiddagen og havde aftensmaden med. På disse udflugter vankede der gerne en is til børnene, og det var jo lige noget. Når vi var kommet hjem, og børnene var lagt i seng, gik vi gerne en tur i Kosmorama. Det var en dejlig tid.</p>
	<p>Nu er børnene jo selv store og er både forældre og bedsteforældre. De taler stadig om, hvor dejligt både de og børnene har haft det. De kommer ofte her for at glæde mig gamle menneske. Nu har jeg været alene i 20 år.</p>

En del af et liv på Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri

Af Carlo Hansen

Fhv. maskinarbejder Carlo Hansen, født den 15. august 1908 i København.

Under 30'ernes arbejdsløshed kom jeg på Den Internationale Højskole fra København, og betingelsen for at blive optaget var, at dersom værftet manglede faglig arbejdskraft, kunne en del af os blive sendt der til. Jeg var 23 år, da jeg anden gang kom på Den Internationale Højskole og var da udlært mekaniker. Jeg tog under opholdet, sammen med ti andre, motorpasserprøven under daværende forstander Eijenfeld for Teknisk Skole, og med det som ballast begyndte jeg på Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri.

Det var begyndelsen på mit arbejde på 8 timer. Ved antagelsen fik vi udleveret en lille træbrik, hvor vi skulle skrive time-tallet for udført arbejde med egenhændig underskrift. På den afdeling, hvor man blev antaget, var der en brik til at skrive for eksempel skib eller maskine, og det arbejde man havde udført. Det gentog sig næste morgen, og så kommer det pudsige. I kassen, hvor brikken lå, var der glasstykker til at skrabe brikkerne rene med for den forrige tekst. Min begyndelse på Helsingør

Brikken

Legemeligt arbejde ved Den Internationale Højskole 1931-32.

Første arbejde

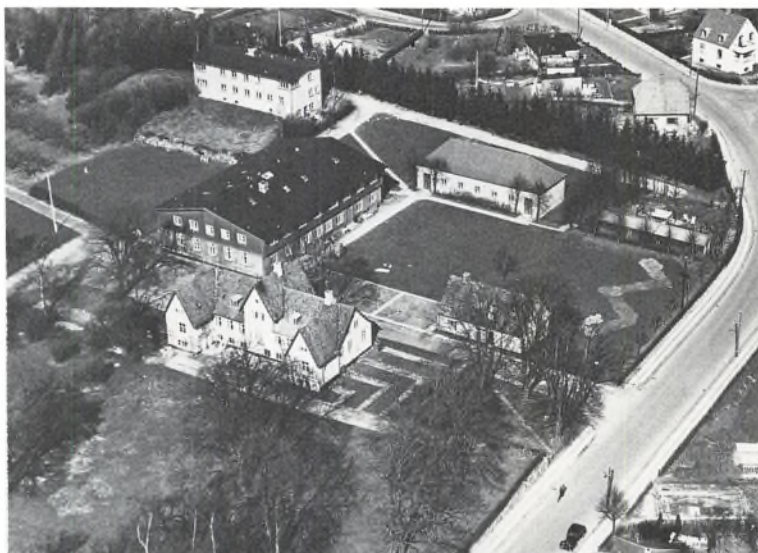
Jernskibs- og Maskinbyggeri var ved montering af maskinen, ombord på nybygningen. Det skal siges for mit vedkommende, at det var en meget svær opgave. Jeg havde været arbejdsløs næsten tre år og havde intet kendskab til et skibsværft og de forskellige ords betydning, såsom for og agter, styrbord og bagbord, et skot, en tank og mange andre ord, der skulle læres. Der var mange forskellige navne på værktøj, man havde brug for, men det skal siges om de mennesker, der senere blev mine kolleger, at de var flinke og hjælpsomme, så jeg kom over den mest vanskelige tid som maskinarbejder på Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri.

Ved porten

Skibet blev færdigt og afleveret, og så var der ikke mere arbejde. Men med stædig energi stillede man hver morgen, når der var nys om, at der skulle antages folk. Det foregik dengang ved værftsporten, hvor mesteren stod og udpegede de folk, han syntes om. Nogle gange var der uheld og andre gange held (i sprøjten), man fik indarbejdet sig i de forskellige afdelinger ved ombordsarbejdet. Der var en pause på 1½ år fra værftet, hvor jeg var så heldig at komme ind på B&W's dieselafdeling.

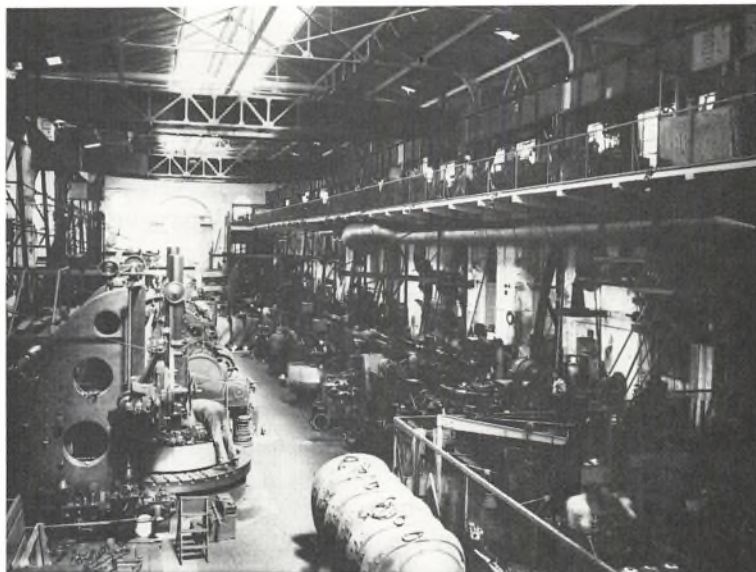
Maskinværkstedet

Det var sådan, at maskinværkstedet i mange år havde satset på dampmaskiner, men efterspørgslen blev mindre og mindre. Nu begyndte en ny epoke for maskinværkstedet. Vi var mange folk til bygningen af dieselmotorer, men der var mange proble-

Den internationale Højskole set fra luften engang omkring 1950.

Et kig ned gennem maskinværkstedet ved Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri omkring 1935.

Provinssløn

mer med at få en timeløn hjem, da arbejdet skulle laves på akkord og helst noget billigere end i København, for dengang var der forskel på københavner- og provinsslønninger. Men kollegerne var dog nødt til at uddanne sig og stå sammen, og mange situationer opstod, før man fik klare linier at arbejde efter.

Men tilbage til den første dieselmotor, der skulle være startklar. Der var så mange folk til at klargøre den, at man kunne sammenligne den med en myretue, sådan kravlede de rundt for at gøre den færdig, og det lykkedes, selvom der var ting, der skulle rettes.

For mit vedkommende var det en dejlig meningsfyldt tid, blot var »skiftehold« en ting, som fanden havde opfundet, og noget ens legeme og omgivelser aldrig blev vant til, selv om man var ung.

Samarit

Jeg havde en del år før ladet mig uddanne til samarit, for derigennem at hjælpe kammerater der kom til skade. Ja, ulykkestjenesten var jo ikke så udbygget som i dag, man havde en ambulance, der skulle trækkes af flere mænd. Senere fik man en ambulance oppe på Torvet. Vi kaldte den på 405. Mange ubehagelige ting oplevede man og mange glædelige, når ulykken ikke var så alvorlig. Mange dejlige stunder og mange problemfyldte timer oplevede jeg i dieselafdelingen, men ingenting va-

- Drejerværkstedet rer ved, og en dag måtte jeg søge over til forarbejdningsafdelingen, drejerværkstedet. Der fik jeg min debut ved en stikkesmaskine og skulle så igen indstille mig på en hel anden arbejdsform, men med indædt energi lykkedes det også her at udføre et job. Dog måtte jeg til at gå på kursus i akkordberegning, tidsstudier m.m. Det gik, selv om det slæbte på mange gange. Efter en del år, hvor jeg sugede oplysninger og viden til mig, blev jeg medlem af klubbens bestyrelse og senere hen også af afdelingsbestyrelsen.
- Ikke altid lige vellidt Jeg var ikke altid lige vellidt, sikkert nok på grund af min revolutionære indstilling der var fulgt med mig fra de meget svære år i 30'erne, men jeg havde lært på højskolen at formulere mig og dygtiggøre mig. Det er en tid, jeg mindes tit, ikke fordi jeg blev rig deraf, men jeg fik en viden om, hvad der foregik inden for politik og fagforeningerne, som kunne være værdifuld senere hen i livet. Uden at tilslutte mig noget andet parti udtrådte jeg af partiet for mere end 20 år siden. Så kan man spørge mig, om jeg har fortrudt min indsats såvel politisk som fagforeningsmæssigt. Svaret må være nej, men jeg ville under ingen omstændigheder gøre det om.
- Politik og fagforening
- At flytte til Helsingør Jeg blev gift i juli 1938. Min kone var københavner, og som sådan lidt spændt på at flytte til en provinsby som Helsingør. Inden vi blev gift, havde jeg fartet rundt for at få en lejlighed. Det lykkedes i Klostergade 3 i stuen. Ja, det var jo ikke det bedste sted at bo, da der var toilet i gården. Ikke mindst kunne det være lidt ubehageligt i de strenge vintre. Lejligheden var iøvrigt udstyret med en elendig kakkelovn, som næsten skulle være rødglødende for at kunne varme stuerne op. Huslejen var på det tidspunkt 50 kr., temmelig meget i forhold til den løn man fik. Brændslet var også dyrt. Koksene kostede dengang 2,30 kr. pr. hektoliter og en rummeter bølgebrænde 12 kr., når det blev kørt til bopælen. Når rummeterne først var hjemme i gården, var det lille mor i den ene ende af skørsaven, og så var det bare derudaf, indtil rummeterne var skåret og stakket. Dette gjaldt også stødene, der var kørt hjem. Jo, man mindes den tid, når man ser skovmandsøksen, kiler og den tunge skovforhammer med kilespids i den anden ende. Også hvor svært det var at få varme i stuerne. Men det var en tid, hvor man ligesom kom hinanden mere ved, og selv om det kan være hårdt at sige det, så ønsker jeg ikke at være ung i dagens Danmark, og mine tanker kan godt blive lidt triste ved tanken om ens børnebørns fremtid.
- Brændslet

Fra 1944 kontrollerede tyske soldater alle arbejdernes »ausweis« ved indgangen til værftet.

Opsparing til vinterbrændslet

Vi havde i vores klub på værftet fået lavet en ordening, hvor vi hver uge sparede op til vinterbrændsel. Det var en god ting (ide), da det så ikke blev en så stor belastning på budgettet, når det skulle betales.

Under krigen

Med krigsudbrudet blev det vanskeligere at få brændsel, og de tørv, man kunne få, var i reglen mere våde end tørre, da de blev solgt efter vægt og derfor naturligt skrumpede kraftigt ind, når de skulle bruges om vinteren. Undertiden drog min kone og jeg med vores cykler enten til Egebæksvang eller Teglstrophegn. Her samlede vi kviste og lignende sammen, som vi læssede på vore cykler, så de næsten var ved at segne, hvorefter det gik hjemad. Et slæb uden lige, men det gav jo varmen to gange. Vi tog også ud og fik tilladelse til at tage træstød op. Dette foregik selvfølgelig efter fyraften og på lørdage og søndage. Ja, når man i dag ser tilbage i tiden, forstår man egentlig ikke, hvor man fik alt den energi fra, men man havde vel ikke andre muligheder.

Juleopsparing

Vi havde også en juleopsparing i klubben. I det hele taget var man dengang meget mere indstillet på at spare op end i dag. Det var vel også mere nødvendigt dengang. Det kunne i alle tilfælde være svært at klare større udskrivninger med den beskedne løn, man fik.

Hjælpe-sygekasse

Vi havde også en Maskinarbejdernes Hjælpe-Sygekasse til supplerung af sygedagpengene, der absolut ikke var særlig store. Denne kasse var stiftet allerede i 1889.

Værftet under
krigen

»Ved din mor, at
du står her?«

Øgenavne

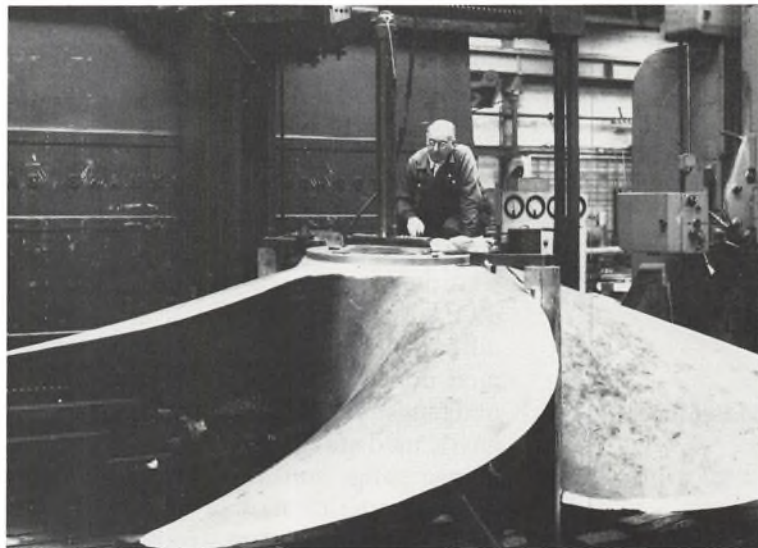
Ja, så løb vi ind i krigen, og besættelsen af Danmark fik også virkning for værftet. Nu skulle vi til at arbejde for den tyske nation, men vi klarede den, selv om der var mange problemer. Vort arbejde lavede vi med så fin en tolerance, at det ved samlingen i Tyskland ikke kunne fås til at passe. Kontrollen med os, der arbejdede på værftet, blev strengere. Vi fik et kort »ausweis«, som skulle forevises den tyske vagt, der stod ved hvert udleveringssted for kontrolbrikken. Men lidt humor kunne også indfinde sig, vi var dog danskere. F.eks. stod vi en morgen og fik udleveret vores brik, og ved udleveringsstedet stod en tysk soldat med opplantet bajonet på geværet. Ved det ene udleveringssted stod en usædvanlig, lille, ung tysk soldat, og da en stor skibsbygger pludselig råber: »Ved din mor af, at du står her i dag« lød der en skralderlatter fra alle, der hørte replikken, og samtidig for den vagthavende officer ud og råbte: »Was ist los«, men det var der ingen, der vidste.

Ja, arbejdet på værftet gik så som så med telefonbomber, strejker og trusler om, at vi ville blive deporteret, og flere af kammeraterne måtte »gå under jorden«. Vi andre stred os igennem som f.eks. mig selv.

På værftet havde de fleste et tillægsnavn, som de var bedst kendt ved. Jeg selv fik navnet Carlo Kartoffelmos og var kun kendt som sådan. En dag kom min kone og skulle have fat i mig vedrørende et familieanliggende, og hun spurgte den første, hun mødte i maskinværkstedet, om de vidste, hvor Carlo Hansen arbejdede, men nej, det vidste vedkommende ikke. Så sagde min kone, at de kaldte mig også noget andet, og kollegaen svarede, så er det Carlo Kartoffelmos, og han står derovre.

Men det havde også sine ubehagelige stunder her under besættelsen. Da jeg stod ved en stikkemaskine, kaldte de mig »stikkeren«, og det var jo ikke noget særligt flatterende navn under krigen. Det havde også til følge, at en dag stillede en 12-14 mand op ved min maskine og sagde, at nu skulle de vise, hvordan man behandlede en person af min slags. Jeg sprang for livet i ordets bogstaveligste forstand, men fik, trods udpegning i afdelingsbestyrelsen, greb om tingene og tilbagevist, at det ikke var Carlo Kartoffelmos fra maskinværkstedet, men min navnebroder fra kleinsmedien. Men krigen fik da en ende, og vi blev frie, og hvad så? Ja, vi kom da igennem og fik en del arbejde, men ingen nye maskiner. Det var på den tid, hvor man, foruden at være fagmand, også skulle være tryllekunstner for at få arbejdet færdigt.

Carlo Hansen arbejder ved en engelsk væghøvl i maskinværkstedets forberedningsafdeling.

Jubilæer

Fra tidernes morgen havde man den regel ved 25-40-50 års jubilæum, at man samledes ved vedkommendes arbejdsplads, og der modtog man de forskellige gratulanter med diverse øller, men det kunne tit afstedkomme lidt ubehagelige situationer. Det blev der lavet om på, så man fik en fridag, hvor så gratulanterne kunne indfinde sig f.eks. i hjemmet.

Jeg selv traf den aftale med nu afdøde underdirektør Israelsen, da jeg havde 40-års jubilæum, at han skulle invitere mig op på sit kontor, hvor han holdt en kort tale om min tid på værftet og overrakte jubilæumsgaven. Derefter skålede vi i to »Hof«, det var jo en utraditionel måde.

Meget forandret

Skal man se tilbage og frem til nu, må man konstatere, at meget er forandret. Mange afdelinger er væk, det gode gedigne arbejde kunne ikke mere klare sig, og nu er det ikke altid kvalitet, der er det afgørende, men hurtighed og billighed. Nu er den datamatstyrede maskine indført, der er så højt teknologisk udført, at det gode gamle håndværk ikke mere er i vælten. Den tid, hvor en fagmand kunne udføre mere end en ting inden for sit fag, er jeg vokset fra, men alligevel var jeg glad for den tid af mit liv, hvor jeg var beskæftiget.

Arbejdsgangen

Der var store forskelle på arbejdsgangen ved et værft før og nu. Hver branche var samlet i en klub og samtlige klubber igen i en fællesklub, hvor de problemer kunne tages op, som klub-

berne ikke selv magtede at løse. Arbejdstiden var ugens seks dage á otte timer pr. dag. Der var ingen ferie til at begynde med. Senere fik vi en uges ferie uden løn, og efterhånden indgik der i overenskomsten ferie med løn, en dejlig ting at se hen til denne ferie med ens familie.

Lønner

Lønner dengang var jo ikke så stor, og hver lille 1 og 2 øre skulle der kæmpes for. Det var mesteren for hver afdeling, der stod for indstillingen, og det kunne hænde, at lønpålægget tog sin tid, hvis man var rødhåret eller havde et ansigt, mesteren ikke kunne lide. Man havde en grundløn, hvorefter akkorden udregnedes, og da værftet var en konkurrerende virksomhed med udlandet, var det noget nemmere i opgangstider end i nedgangstider. Også dengang var det afdelingens mester, der havde med afdelingen og arbejdsgangen at gøre, og han kunne mange gange som forhenværende fagarbejder tilrettevise og lave den operation, man spurgte om. Der stod gerne en vis respekt om hans person, trods de forskellige mindre populære egenskaber, som engang imellem kunne komme til udtryk.

Mesteren

Strejker og lock'outer

Det må siges, at omgangstonen værftsarbejderne imellem kunne være noget hård, sikkert affødt af det hårde arbejde, der mange gange var på et skibsværft. Arbejdskampene, såsom strejker og ulovlige arbejdsnedlæggelser, gav ikke altid det i lommen, som arbejdskampen havde kostet den enkelte, men det er vel sådan, at øjeblikket ikke altid giver noget, men kan have banet vejen for senere forbedringer.

Indsamlingsbøssen

Førhen, når et medlem havde været syg i lang tid ved almindelig sygdom eller ulykkestilfælde, stod der et par eller flere af klubben oppe ved porten med en bøsse til pengeindsamling. Det foregik på lønningdagen (fredag), men man gik senere bort fra den måde at hjælpe på, da indsamlingen altid blev ulige. Resultatet afhang som regel af, hvor kendt man var på arbejdspladsen. Man fik så »Hjælpefonden«, hvor hver arbejder og virksomhed gav et vist beløb, som hver uge blev trukket fra lønnen. Det virkede godt i mange år, men da der blev indført kildeskat, blev »Hjælpefonden« ophævet.

Som et supplement til før og nu må jeg konstatere, at samhørigheden, kammeratskabet og det at komme hinanden ved på en arbejdsplads som værftet ikke i den grad som førhen er tilstede, man har ligesom fjernet sig fra hinanden og kun interesseret sig for sit eget gebet. Førhen, når afdelingen kaldte til klubmøder eller afdelingsgeneralforsamling, arbejdede man ikke så længe, beretning og protokol ikke var vedtaget. Man

Det er fyraften på værftet. I baggrunden maskinværkstedet set gennem værftets gamle port.

kunne samles ved fester og skovture med højt humør, nu er det snart kun de forhenværende, der med glæde ser hen til firma-skovturen, hvor man kan samles i minderne som førhen.

Forbedringer

Værftet gik ind i en god beskæftigelse, og som følge deraf kom der også flere forbedringer. Det var bl.a. arbejde kun den halve lørdag, længere ferie med flere feriepenge og helligdagsbetaling, men det skal dertil siges, at vi også måtte yde vores del dertil. Nye maskiner blev sat op. Skæremetaller kunne bruges, når farten på maskinen blev større, og der skulle så manden, der passede den, følge med, og akkorden ændres, så der skulle laves noget mere. Men stadig var der nok at lave med større dieselmotorer og større skibe. Alt det medførte flere hjælpemidler til disses udførelse, og vi nåede op i 70'erne, hvor det blev vanskeligere for værftet at få ordrer nok, samtidig med at den tekniske og moderne arbejdsgang langsomt vandt indpas. Det bevirkede, at der blev færre til at udføre det samme arbejde. Tonen, arbejdsgangen og gøremåden forandredes gradvis, »de gode gamle dage«s tid var ved at rinde ud, nu var det den øverste tekniske stand, der bestemte og uddelte ordrer, og da det rent faglige ikke altid kom til sin ret, var det, at jeg følte, at nu var tiden inde til at sige den arbejdsplads farvel, medens jeg havde noget af det gode og glædelige tilbage i mig. Strejker har der været en del af på Helsingør Værft, og skal der

Tonen

- Strejken 1956** fortælles lidt om det, må det blive strejken i 1956, såvidt jeg husker. Der var udstedt et forslag, som de respektive afdelingers generalforsamlinger skulle stemme om. Man forkastede i Helsingørsafdelingen det foreliggende forslag med stor majoritet. Det blev pålagt formanden, der var medlem af hovedbestyrelsen og forretningsudvalget, at tage vor indstilling med til hovedbestyrelsesmødet. Han gjorde imidlertid det stik modsatte af, hvad der var blevet ham pålagt af generalforsamlingen, der selvfølgelig på sit næste sammentræde afsatte ham som formand. Han fik i stedet en dæktjans i forbundet. Regeringen ophøjede iøvrigt det forkastede forslag til lov.
- Sætte bo** Da jeg skulle sætte bo, mindes jeg, at det var lige så vanskeligt at få en lejlighed som i dag. Men efter megen besvær fik jeg en lejlighed i Klostergade 3, dengang i stuen. Senere, da elektrikerne købte ejendommen, flyttede vi op på 1. sal, hvor jeg nu har boet i 45 år. Her kan tilføjes som et lille kuriosum, at når jeg har søgt lejligheder i Det Sociale Boligselskab og lignende institutioner, har det mærkværdigvis aldrig været muligt for mig at få en lejlighed her, så kan man jo lade tankerne søge at finde ud af »hvorfor«.
- Fritidssystemer*
- Atletikken** I flere år helligede jeg mig atletik som leder og i bestyrelsen, men særlig som redskabsforvalter, en dejlig tid sammen med unge mennesker. Det var på det tidspunkt, hvor atletikken var helt i bund, men langsomt kom den påny igang. Senere kom jeg til at lede juniorerne i Helsingør og Omegns Filatelistklub, som jeg var medlem af. Det var, da jeg var kommet ind i smult vande. Filateliens har givet mig mange fornøjelser og ikke mindst en stor glæde ved at have fået etableret en stor Røde Kors-samling, som har været udstillet flere gange, og en samling som hedder »Modstanden mod Hitler-Tyskland i frimærkets Spejl«.
- Filatelist**
- En drøm** Til sidst en lille drøm jeg havde, da jeg var blevet forhenværende, og den lyder således: Nu var man blevet så teknokratisk, at man ved antagelse på virksomheden fik udleveret to stk. fine kasser, hvori der i den ene var en hurtiggående propel og i den anden en seksløber med syv skud i. Propellen blev anbragt bagi, så man hurtigt kunne flyve rundt og skyde arbejdet færdigt, og når det var sket så finde sig en ubemærket krog og gøre en ende på en udøver af det tekniske arbejde.

Træk af et levnedsløb

Af Karl Anker Nielsen

Barndomshjemmet

Undertegnede lille jeg er efter sigende og dåbsattest født den 21. december 1896. Min far Karl Sophus Nielsen og min mor Ida Gustava Thomsen blev lovformeligt gift i november 1896, og jeg var altså som så mange andre børn godt på vej.

Mine forældre slog sig ned i Klostergade 3 på kvisten med en seng, et bord og en stol eller to. Klostergade og Gartnergade var et par rækkehuse og dengang forholdsvis nybyggede arbejderboliger i Helsingør. Klostergade eksisterer som bekendt endnu, medens Gartnergade er blevet sløjfet for at give plads for parkeringsplads. Min far var maler på værftet og mor væverske på et af de to væverier, der fandtes i byen.

Min første erindring

Min første klare erindring er fra, da jeg var fire år. Jeg havde fået nyt blåt fløjlstøj med halvlång frakke med bælte og dobbelt stiv nedfaldsflip og silke kunstnersløjfe, og det må de vel havde syntes var et stort fremskridt, som burde foreviges, så jeg skulle fotograferes. Fotografen hed Rudolf Jørgensen og boede i Bramstræde helt oppe under taget. For at gøre det helt perfekt fik jeg en rød spadeserestok i hånden.

Vi flyttede

Det, der dernæst falder mig i hu, var, da vi flyttede fra Klostergade til Gartnergade, hvor vi fik et rum ekstra, og derfra til Alleen 19, (Allegade), som ejedes af min onkel. Her fra flyttede vi snart til Stenvinkelsvej nr. 5, hvor min far var vicevært. Om vinteren skulle der lukkes for vandet, for dengang var vintrene strenge, og lokum og pissoir fandtes i gården, kun sagt for en ordens skyld. Ejeren var en tømremester ved navn Søegaard Petersen. Han tegnede vort senere hus og hjalp min far med råd og dåd. Far var tredie prionist til at få bygget et hus, dengang ude i det mørke 27.række kartoffelland, hvor alt kun var marker og moser.

27. række kartoffelland

Grunden kostede på daværende tidspunkt 22 øre pr. kvadratalen, og huset kostede 6.500 kr. at bygge. Der var hverken vand, gas eller el indlagt. Brønden var 16 alen dyb, og afløbet fra køkkenet var til en slambrønd bestående af to tjæretønder sat oven på hinanden ca. seks meter fra huset. Under svære regnskyld måtte far ud for at tømme slambrønden, for ellers

blev vandet i brønden forurennet. Senere blev der lagt drænrør til en stenkiste længere nede i haven, og det hjalp betydeligt.

Vejen var heller ikke i allerbedste stand. Det hændte, at hestevogne sank i til navet, for der var en rende mellem to nabo-grunde, som kom fra dammen ved Montebello og ned til tømmerpladsen ved Fiolgade. For at hjælpe på vejens tilstand fik man slagger fra værftet til at udbedre de værste huller, og for at der ikke skulle slides for hårdt på vejen, blev der sat en bom op tværs over den, og det kostede fem øre at komme igennem. Om dette var lovligt er nok tvivlsomt, og den blev da også hurtigt revet væk, for man kunne ikke rigtigt stole på hinanden. Mennesker var ikke bedre dengang end nu.

Brandmand

Foruden at være vicevært var far også brandmand, nr. 19 iøvrigt. Der var kun en klokke, der kimedede, og der blev så slået alarm på værftet, når der var brand. Så var det hjem og i uniformen. Det var meget besværligt med lange støvler, hjælm, frakke med blanke knapper, økse, et langt reb med stor karbinhage og endelig en nøgle, som var til åbning af de få brandhaner, der fandtes i byen. Dernæst gik det til sprøjtehuset, som lå i Sct. Annagade 45. Her stod dampsprøjten, der havde to mands besætning. »Maskinmesteren« hed Ole Maymand, og ham der sørgede for, at gnisterne stod op af skorstenen, hed Peter Engelsen. Det var et festligt syn, når dampsprøjten rykkede ud med gnister op af skorstenen og trukket af to store bryggerheste. At det ikke satte ild på hele byen er et Guds under. Jeg mindes, da Hellebækgård brændte. Da blev samtlige brandmænd hentet i skovtursvogne trukket af heste, og vi var en flok unger, der løb med hele vejen til Hellebæk. At branden var sluttet, inden vi ankom, kan vel ikke forbavse nogen. Der var både sang og sjov hele vejen, og der gled nok også nogle snapse ned undervejs. Dengang kostede tre pæl akvavit (Kronborg Akvavit) 27 øre fra Tvedes Spritfabrik, hvor nu Kvikly ligger. Der holdt lange rækker af bøndervogne for at hente malt til grisefoder, eller hvad det ellers blev brugt til.

Da Hellebækgård brændte

Købmandsregningen

Der er en ting, som jeg stadig ikke kan fatte. Når mor om fredagen betalte vor købmandsregning (og den kan ikke have været særlig stor, selv om far havde cirka 12-15 kr. om ugen og mor noget lignende som væverske), var der altid en cigar til far (en af dem til tre for 27 øre), et stykke sæbe til mor og kræmmerhusbolscher til os børn. Forstå det hvem der kan. Købmanden hed Wurtz og boede på hjørnet af Kongensgade og Nygade.

*Grønnehavet
set fra Kronborg om-
kring 1896. Fælleden
var en populær lege-
plads for byens børn.*

Fodbold

Nyrer, hjerter og lever var fattigmandsspise på denne tid og blev ikke regnet for meget. En gang grisetær kostede 10 ører for fire stykker, og når der var lidt mere i kassen, var det en lækkerbidsken for min far, og de blev lagt i gele. Der fandtes også en æbleskivebutik på hjørnet af Sct. Annagade og Groskenstræde, to øre pr. stk., med kompot tre øre, så når far fik grisetær, fik vi æbleskiver.

Medens vi boede på Stenvinkelsvej, var Grønnehave en sandørken med nogle få græspletter. Der var en interimistisk fodboldbane, hvor det daværende fodboldhold (HIF) vandt mange sejre. De, der ikke kendte banen, regnede med opspring af bolden, men den blev pænt liggende i det sandhul, hvor den var havnet, og det vidste vore egne. Der var mange, som nu er borte, og hvis det har interesse, kan jeg nævne nogle af dem. Der var Bertram, Hans Hansen (bogholder) og Weber (skibsbygger). Weber var back og kunne sparke bolden fra det ene mål til det andet.

Stranden fra Kronborg til Marienlyst var vores opholdssted sommeren igennem. Når vognen kom fra værftet med affald,

- »Lugeforeningen« gjaldt det om at komme først med »Syvtallet« og finde gamle nagler, bolte og møtrikker. Disse solgte vi til jernhandleren og fik en øre pr. kilo. Vore værste konkurrenter var »Lugeforeningen«, en samling sprittere som holdt til i nogle store hyttefæde, som var placeret ved nogle materialeskure på grænsen til »Abekattemarken« (eksercerpladsen for 3., 18. og 22. bataljon, 2. regiment). Nå, spritterne var godmodige nok, når vi bare lod dem være i fred.
- »Lappeboerne« På Grønnehave fandtes to Lappedamme, og nærmest Marienlyst fandtes en strimmel sandbred, hvor lappeboerne havde deres joller slæbt op på. Der var på den tid vel 6-8 stykker ialt med motor. Når vejret var til det, blev der afholdt kapsejladser med jollerne, og det var altid spændende. De sejlede også til Helsingborg efter Lysekild-Ansjoser, som var en delikatesse og forholdsvis billige. Blandt jollejerne var også Sigurd Schytz's far, men det var nu mest Sigurd Schytz, der benyttede den. Han havde en forbavsende evne til at stange fladfisk. Han benyttede en stage, som mest af alt mindede om en stor hæklenål på skaft, som han kunne jage midt ned i fladfisken. Vi andre kunne ikke se omridset af fisken eller øjne noget, der bevægede sig. Men han kunne. Jeg så ham engang fange en slettehvar på ca. 4 kg.
- Sigurd Schytz som sportsfisker Efter en storm var store mængder tang skyllet op på stranden, og landmændene hentede det i læssevis til gødning. Jeg mindes i den forbindelse julestormen 1902-03, hvor Marienlyst Hotel, Nationernes Alle og Ndr. Strandvej var sat under vand. Der var et sted på stranden, omtrent hvor Nordhavn nu er, hvor der efter storm kunne blive skyllet mønter op. Det må jo have været fra et forlist skib, men man skulle være heldig og heller ikke komme for sent. Jeg har fået mangan våd sok af den sport.
- Gødning og mønter På grænsen til Marienlyst Kurhotel var der en interimistisk bådebro, ca. seks meter lang og en halv meter bred, bestående af to brede planker ved siden af hinanden. På denne havde jeg en gang fået min lillebror med ud, og medens jeg var optaget af krabbefiskeri, faldt det kære barn selvfølgelig i baljen. Han var på det tidspunkt ca. to år, jeg 11½. Nå, jeg måtte samme vej og fik ham op på broen, hvor jeg fik nogle andre unger til at passe på ham, for hans stråhat, ca. en kvart meter i omkreds og med blå bånd nedad nakken, var på vej udad, og jeg måtte tage mange raske svømmetag for at bjerge den. Nu var den først gal ved at komme hjem med vådt tøj. Jeg gyser endnu ved tanken.
- Krabbefiskeri

Men heldigvis boede tante Anna tæt ved i havehuset til Lappen 10. Her blev vi klædt i pigetøj, medens vort eget blev tørret og strøget. Pigetøj var ikke ligefrem sagen for et par drenge, men det var vor eneste redning.

Kolonihaver - nu
campingplads

Bemeldte bro var for de ca. 6-8 jolleejere, som boede på Lappen dengang, og når jeg nu ser, hvad der findes af lystbåde i Nordhavnen, kan man se udviklingen. Der er man i millionklassen nu. Hvor campingpladsen er, var der dengang skure eller, som de blev kaldt, lysthuse. Der var små kolonihaver, men da hovedbestanden af grundene var sand, var det ikke alverden, der blev høstet. Skurene rummede gerne materiel for noget fiskeri - kroge, net, bådshager, årer og sejl.

»Helle for min
kave«

Vi havde mange andre lege, som jeg ikke har set blive leget siden, f.eks. »Helle for min kave (kage)«, som bestod af en del flade sten, især halve mursten, bygget op i en halv alens højde. Oven på den øverste sten lå kaven, en lille flad sten. Kavekonen vogtede kaven og de andre. Deltagerne stod ca. seks alen derfra, og så gjaldt det om med en anden sten at vælte opstablingen, og hvis det lykkedes, skulle man løbe lige så langt bort på den anden side af tårnet, medens kavekonen havde mas med at rejse stenene og lægge den lille sten på plads, og når det

var gjort råbe »helle for min kave«. Hvis den, der var løbet, var nået tilbage inden, blev vedkommende kavekone.

»Pind«

En anden leg hed »pind«. Den bestod af to mursten sat på kant med en halv alens mellemrum. Over den lå en 1½ alen lang tynd pind, som så skulle vippes ud med en anden tynd pind af en vogter, og de øvrige deltagere skulle så gribe den flyvende pind. Hvis det lykkedes for en af dem, lagde vogteren sin pind over murstenene, og så gjaldt det om at rive den ned derfra, hvor man stod. Lykkedes det ikke, blev man vogteren.

»Klink«

Ståttrold var endnu en leg, også klink. Sidstnævnte foregik op ad et plankeværk med udhulede militærknapper, blymærker blev de også kaldt. Det var knapper fra soldaternes uniformer eller fra en jernbaneuniform. Det fornemmeste var dog en udbanket femøre, som var let buet. Knapperne blev slået op mod plankeværket dog røg derfra ud på fortovet. Når alle deltagerne efter tur havde slået sin knap ud, kom det spændende, hvem var kommet længst væk? Han var sagesløs, for nu gjaldt det med fingerspænd at nå så mange som muligt af de andres knapper. Gevinsten var en bukseknap fra ham, hvis slagknap man kunne nå. Perlemorsknapper var i højeste kurs. De gjaldt for tre eller fem knapper alt efter størrelsen. Det var ikke småting, 200-300 knapper i en pose var ret almindeligt. Det var iøvrigt en udpræget drengelig, hvor piger var udelukket fra at deltage. Derimod så man aldrig en dreng med sjippetov, hinkesten eller nipsenåle. Tagfat eller sidste og gemme var også yndede lege for både piger og drenge.

Vognmand Niels
Nielsen

Føromtalte Lappen 10 ejedes af en vognmand Niels Nielsen. Der var en vognport og en stald mellem huset til gaden og havehuset. Han havde vist kun en hest. Med den holdt karlen eller kusken, der hed Palle Pallesen, ved jernbanestationen for at hente gæster til Marienlyst Kurhotel, som ejedes af en slagtermester Anders Jensen. Førnævnte vognmand var lidt af en foregangsmand. Han havde således den første bil, som jeg har set. Den var åben og med styrestang i stedet for rat. Den har vel været på 1½ til 3 HK, for vi børn havde fundet ud af, at var vi tilstrækkelig mange, kunne vi holde den på stedet. Siden fik frøknerne Tvede også en bil, men den var trehjulet og også åben. Føromtalte Anders Jensen var blandt andet »fader« til Hamlets Grav, en jordhøj ca. to meter høj og ca. seks meter i omkreds belagt med farvestrålende glasslagger fra det første glasværk, som jeg tror lå ved Højstrup. Der var ialtfald arbejderboligerne.

Marienlyst Badehotel set fra »Kongens Have« ved Marienlyst Slot med »Casinobygningen« (teater) yderst til højre i billedet.

Statist ved
Marienlyst
Sommerteater

1. maj demonstra-
tioner

På Marienlyst var der foruden kurhotel et kasino og et sommerteater, hvor jeg som 9-10 årig optrådte med fem andre drenge som slagterdrenge med rødtribet bluse, papirhue og tørklæde, som var bøjet om, så det ene hjørne blev sat fast i hoftehøjde og med et trug på nakken. Vi sang blandt andet »Kender du Rikke« - nå det gør du ikke« og »En slagtersvend er sikker på sit kød, når det på truget ligger....« Der var en skuespiller, der hed Fabrian. Først så man ham på film springe i havnen, hvorfor husker jeg ikke, og kort efter kom han løbende ad midtergangen i badedragt op på scenen. Det må have været i filmens barndom, for fremvisningsapparatet stod bag ved lærredet og blev drevet med håndkraft, 16 billeder pr. sek., og en stor gasmotor og dynamo til buelampen.

Føromtalte Hamlets Grav var adskilt fra Gl. Kongens Have med en lang mur med to murstenssøjler som gennemgang. I Kongens Have var der 1. maj og Grundlovsfester. Socialdemokraterne gik i optog med indtil tre orkestre og et væld af faner, særlig røde. Det var dengang, der var en klassekamp med optimisme og forhåbninger. Man startede ved Realskolen på Herluf Trollesvej, og man gik i procession i geled af fire på række. Jeg har overværet, at optoget strakte sig fra Kongeve-

jen, hvor det første orkester var anbragt, og til syge- og plejehjemmet Hammershøj, så det var ikke et fåtal, der troppede op. Min far bar mig på sine arme hele vejen. Ved ankomsten til Kongens Have blev samtlige faner sat i et dertil indrettet stativ rundt om talerstolen. Sangkorene indledte med arbejdersangene, og så var det talernes tur. De talte alle om, hvor godt det blev, når arbejderne fik deres ret, og militær og kongehuset blev afskaffet. Leve republikken Danmark - ØV.

Nytårsaftener

Jeg mindes også nytårsaftenerne. I flere år samledes byens borgere på havnepladsen, der dengang var en åben plads. Nu er det nærmest en labyrint. Her blev så fyrværkeriet afbrændt, og når det var forbi, stillede man op i geled, fire i hver række med hinanden under armen. Så gik det i fuld trav op gennem byen med skråll og latter. Hvor der hang en bagerkringle, hængte der dagen efter måske en kæmpestor handske eller en lang støvle. Der var aldrig tale om hærværk, det var kådheder.

I lære for live!

Skolen det sikreste sted

Jeg kom ud af syvende klasse, som jeg forøvrigt måtte gå i to år, fordi jeg var kommet for tidligt i skole. Mor og far måtte jo arbejde begge to for at klare dagen og vejen og terminerne på huset. Og skolen var vel nok det sikreste sted at anbringe mig.

Ældste læredreng var læremester

Som 14-årig kom jeg i lære som smed, selvom min størrelse og kræfter nok havde egnet sig bedre til noget andet. Lønnen var siger og skriver 1 kr., en krone om ugen for en ti timers arbejdsdag fra kl. 6 om morgenen til kl. 7 om aftenen og Teknisk Skole til kl. 9. Jeg fik selv 25 øre i lommepege, de 75 øre var til tøj, kost og logi. Mit fornemmeste arbejde bestod i at trække i blæsebælge, slå med forhammer, køre med trækvogn over den toppede stenbro, forny veksler og hente øl til mester, når han engang imellem viste sig på værkstedet. Vi var fem drenge med et års aldersforskel. Der var ingen svende, så justitsen blev holdt af ældste læredreng. Når man blev udlært, blev der ansat en ny læredreng, og den udlærte blev fyret. Sådant var betingelserne. Kort efter, at jeg i 1916 havde udstået min læretid, jeg undlader med vilje at skrive udlært, for det er jeg ikke endnu, kom jeg på værftet. Det var heller ikke lykken. Men livet skulle jo leves, og jeg var der i 24 år og kom helskindet derfra. Jeg svor, da jeg gik ud af porten for sidste gang, at det skulle vare år og dag, inden jeg satte mine ben der igen. Jeg har aldrig været der siden.

Arbejdet på jernskibsværftet var ikke lykken

Jeg blev indkaldt som soldat under Første Verdenskrig og

*Værtshusene på Lap-
pen var udgangspunkt
og slutted for mangen
en søndagsudflugt til
Julebæk.*

hjemsendt i november 1918, da krigen sluttede. Vores løn var 20 øre pr., dag, men så blev der også trukket 10 øre fra i støvlepenge. Heldigvis havde jeg nogle forældre, der trådte hjælpen-
de til, for ellers var jeg troligt død af sult. Den Anden Verdens-
krig blev jeg også berørt af, da begge vores to drenge blev taget
af tyskerne, men de slap dog med livet i behold.

Arbejdsløshed

Jeg oplevede 20'rne og 30'ernes arbejdsløshed og kriser. Un-
derstøttelsen var for en gift mand 21 kr. om ugen, derfra blev
trukket tre kroner i kontingent. Så var der 18 kr. til livets op-
hold, forstå det hvem der kan. Hakked hestekøb kostede 25 øre
pundet. Gud ske lov var jeg blevet gift med en, som ikke var
rød for det grove arbejde ved vaskebaljen for fremmede. Det
kneb, men det gik. Når der endelig var lidt arbejde, måtte vi
stille op på rad og række, og den almægtige mester udpegede
så, hvem der kunne blive, og hvem der skulle gå hjem igen.
Man kunne blive sendt hjem om morgenen, hentet ind til mid-
dag og være arbejdsløs igen om aftenen. Det var strengt, men
der var intet at stille op, man var jo den lille i det spil. Jeg vil
godt tro, at de unge i dag vil sige, det er gammeldags vrøvl,
men ikke desto mindre er det sandheden.

Fritiden

Jeg er ofte af mine børnebørn blevet spurgt om, hvad vi fik
aftenerne til at gå med, når vi hverken havde radio eller TV.
For os børn gjaldt det om at lære det nye salmevers, vi havde
fået for til religionstimen næste dag, og dertil den lille tabel og
katekismus foruden de andre lektier. Og så havde vi fast senge-

tid. Da vi var oplært til at arbejde og gøre nytte, var man træt og længtes efter at se dynen. Det var ikke ligefrem børneår. Det var kæft, trit og retning, uden at vi af den grund led overlast. Jeg er glad for, hvad jeg fik lært i min barndom, det er kommet mig til gode i min alderdom. Hvad du i barndommen nemmer, du ikke i alderdommen glemmer, siger et gammelt ord.

Kortspil

Kortspil var en af de få adspredelser, mine forældre tillod sig. De var tre familier (søskende), der hver uge på skift mødtes hos hinanden til en romtoddy og et slag 66 eller tjavs. Når vejret tillod det søndag, var det en gåtur til Julebæk med madpakke i en skotøjsæske, og det var en hel forestilling for sig selv. For mændenes vedkommende begyndte turen gerne en time før fruene, som skulle være færdige med at pakke madpakkerne og barnevognene med ungerne. Første stop for mændene var på Lappen hos Preben (Preppen), derfra gik turen til en kælderbeværtning på »Hamlets Gård«. Det næste stop var ved Sommariva på Blokhusvej, »Villa Franka«. Det lyder voldsomt, men en øl kostede 10 øre, og de gav hver sin omgang hvert sted. Hvor Ophelia Kilden var eller er, sad en gammel kone og solgte slik og hjemmebagte kager. Her fik vi børn gerne en bismarcksklump eller noget andet mundgodt. Oppe i skolen lå en cyklebane. Vel ankommet til Julebæk for de hen

Søndagsturene

Ved Julebæk

Ad den snoede Ndr. Strandvej med »Sommariva« på venstre hånd gik det mod Julebæk.

Julebækhuse var målet for mangen en søndagsudflugt.

til »Laden«, hvor der var en vognfuld »Disk«, som også kostede 10 øre. På den anden side af rækværket kostede det 12 øre. Fruerne blev placeret på den dyre side af rækværket med deres strikkesøj og en enkelt kop kaffe uden brød. Toiletforholdene var under al kritik. Ved de to retirader, der var forbeholdt kvinder og børn, var der evig trængsel. For mændene var der et skur på ca. en gang to meter og en stank af tjære, svovl og urin, så at man var ved at tabe vejret, hvis man vovede sig der ind. Men skoven var jo lige bag ved, så man blev helst uden for. Medens udturen gik smertefrit, var hjemturen gerne grådfyldt.

Julen

Julen i barndomshjemmet

Nu er det jul igen
og far er fuld igen
og alle unger de skriger
Hej hopsan i galopsan
Musen ligger under sofaen
God Helg ønsker Ancker jeg.

Sådan omtrent var ordlyden på det svenske julevers, vi ple-

jede at fremsige, inden vi grinende med alderspræsidenten i spidsen løb gennem samtlige værelser med hinanden i hånden. Meget festligt, men måske ikke særlig andagtsfuldt. Der er mange måder at fejre julen på, og selvfølgelig blev de vanlige julesalmer også behørigt afsunget. Julemaden var den traditionelle med risengrød og flæskesteg. Det store øjeblik for børnene var som i dag uddelingen af julegaverne.

Juletræ i
»Folkets Hus«

Ved juletid var der også altid stort juletræ i Folkets Hus for medlemmernes børn. Vi fik foruden chokolade og boller en stor pose godter samt et stykke legetøj, ikke ret stort og sikkert ret billigt. Dengang blev salen opvarmet med to store porcelænskakkelovne, ligesom alle andre lokaler også var kakkelovnsopvarmede. Rundt om juletræet var bestyrelsesmedlemmer sat som brandvagt, for det var levende lys, der var tændt, og med en flok vilde unger var det nok en nødvendighed med denne ordning.

»Bygningen«

Over døren i den store sal var der et lille skilt med årstallet 1889, hvilket henviser til, da Fællesorganisationen overtog »Bygningen«, som den hed i folkemunde. Den blev erhvervet ved udstedelse af aktier på 10 kr. pr. stk. med afdrag på 10 øre pr. uge. 10 øre var dengang lig med en timeløn. Hvilket offer har det ikke været for dem, der ønskede et sted, hvor de kunne være og have deres eget.

For at hjælpe på økonomien var der onsdag og lørdag assemtléer. Danseaftener to gange egentlig med underholdning af lokale kræfter. Der var en vis Carl Petersen, som stod for revy, og som skrev sangene og selv gerne optrådte ved disse fester. Den gang så det noget anderledes ud, blandt andet var der servering i gårdhaven, der hvor der nu er parkeringsplads. Der var små lysthuse á la Pilealléen, og der var Kælderstuen og Langstuen plus Store Sal i stueetagen. Værelser på 1. sal til tilrejsende gæster og ret stort personale, som havde værelser på loftsetagen. I Søstræde nr. 4 var der fagforeningskontorer. Smedene holdt til i stueetagen. Arbejdsmændene (det hed de dengang) i kælderen, og snedkere og murere på 1. sal. I stuen sad Bernhardt Sørensen som kasserer efter fyraften, Krølle-Søren blev han kaldt. Formanden hed C.V. Nielsen, det blev til Sæve Nielsen. I kælderen hed han Jens Nielsen, og hos snedkerne var det Chr. Jensen, senere mangeårig formand for Fællesorganisationen. Dette er, som jeg husker Folkets Hus. Siden er det blevet meget anderledes. Men der var sammenhold og offervilje.

Kontorlærling

Af Svend Hansen

Bogholder Svend Hansen er født den 16. april 1903.

Efter skolegangen blev jeg i august 1917 ansat som kontorlærling på Helsingør Skibsværft. Jeg begyndte i maskinværkstedets kontor, hvor der også var ansat en ældre kontorist. Arbejdstiden på kontoret var den samme som i værkstedet, fra seks morgen til seks aften, med frokostpause fra otte til halvni og middagspause fra tolv til halvto, altså ti timers arbejdsdag. Det kunne godt være lidt strengt at skulle op hver morgen klokken fem, især om vinteren. Mit arbejde bestod i at afskrive brikker. Det var en træplade med mandens arbejdsnummer stemplet i, hvorpå der blev skrevet, hvad der havde været arbejdet med i dagens løb. Det kunne være mange forskellige ting, såsom værkstedsarbejde med maskindele til nybygninger samt reparation af maskindele til skibe, der var til reparation. Endvidere var der driftsarbejde. Dertil kom så alt det arbejde, der blev udført ombord i nybygninger samt skibsreparationer.

Jeg husker den første dampmaskine, jeg fulgte under opbygning i værkstedet. Den gang blev der ikke bygget dieselmotorer. Det var en firecylindret dampmaskine på 2300 HK til rutebåden »Kjøbenhavn«, der, som det vil huskes, fik en sørgelig ende. Den forliste ved en minesprængning i Ålborgbugt i juni 1948, hvor flere mennesker omkom.

Denne maskine havde to store lavtrykscylindre, som tre maskinlærlinge havde fundet ud af, de kunne gemme sig i. I den ene af cylindrene havde de indrettet sig med nogle sække i bunden og havde den fornøjelse at kunne sidde og spille kort. Uheldigvis kom deres mester en dag op på vort kontor, som lå på første sal, og hvor der var telefon ud til byen. Medens han telefonerede, kunne han se lige ned i maskinen, hvor de tre sad og forlystede sig. Han var en stor kraftig mand, og han gik lige ned fra kontoret og op på stilladset og hev lærlingene en efter en op af cylindren med en lussing i tilgift. Den episode udløste megen morskab i værkstedet.

Arbejdet i værkstedet gik den gang ikke på fuld kraft, det var jo under Første Verdenskrig, og det kneb med materialer. »Kjøbenhavn« var længe under bygning, den blev søsat i oktober 1917 og først afleveret i december 1918.

Et godt skjulested
- og dog

Jeg husker også fra den gang, at den gamle berømmelige grønlandsfarer »Danmark« i foråret 1918 blev ophugget på ophalerbeddingen og endte sine dage der.

Ligeledes kan jeg huske en uhyggelig hændelse. En mand var ulykkeligvis blevet lukket inde i en bundtank på et skib og druknede, da der blev fyldt vand på. Alt arbejde blev standset den dag, og folkene gik hjem.

Kontrolkontoret

»Brikken«

Efter halvandet år i maskinværkstedet kom jeg på kontrolkontoret, der nu hedder lønkontoret. Her skulle jeg lave lønregnskabet for kleinsmede, grovsmede og skibstømrere. Det bestod i at udregne ugelønnen, udregne akkorder og fordele overskuddet til de forskellige folk, der havde været med.

I 1919 blev arbejdstiden nedsat til ni timer daglig, med arbejdstid til halvt om sommeren og klokken fire om vinteren om lørdagen. Den daglige arbejdstid var fra seks morgen til fem eftermiddag med frokost- og middagspause ind imellem. Dengang gik mange hjem og spiste. Arbejdstiden blev senere på året ved lov nedsat til otte timer om dagen.

Arbejdstiden

Kontorpersonalet ved værftet posere for fotografen i 1925. Svend Hansen ses stående som nr. tre fra venstre.

På kontrolkontoret skulle vi møde et kvarter før arbejdstidens begyndelse for at dele brikker ud. På brikken var skrevet timetal og det arbejde, der var udført i løbet af dagen. Brikkerne blev afskrevet i lønbøgerne, og når lønugen var omme, blev lønnen udregnet, samtidig med at akkordoverskuddet var blevet indført til de forskellige folk. Akkordsedlerne kom fra værkstederne. Lønugen gik fra onsdag til tirsdag. Om onsdag

Lønudbetaling

gen blev lønnen udregnet for hver mand, og beløbene sammentalt, således at man torsdag formiddag vidste, hvor meget der skulle udbetales i løn om fredagen. Banken fik besked om, hvor mange penge der skulle bruges, for at have dem parat, når de blev hentet fredag morgen. Lønposerne blev skrevet om torsdagen med mandens nummer og navn, akkordoverskud og lønudregning med timer, så enhver kunne selv regne efter, om alt var rigtigt. Fejlregninger kunne forekomme og blev straks rettet.

Pengene blev hentet på trækvognen

Pengene blev hentet i banken af kontorbudet og en af portvagterne. De kørte med en trækvogn og en kasse, hvori pengene blev nedlagt og låst af banken. Kassen blev på kontrolkontoret låst op af kontrolløren, der også havde en nøgle. Så fredeligt kunne en pengetransport foregå den gang.

Læste op af lønbogen

Når pengene var kommet, blev sedlerne talt efter. De var ikke alle lige kønne, især femkronesedlerne kunne være fæle at have med at gøre. Pengene blev lagt i lønposerne ved to borde med tre mand ved hvert bord. En læste op efter lønbogen, en anden optalte beløbet, og en tredie eftertalte pengene og lagde dem i posen. Det hele var færdigt ved middagstid. Poserne blev derefter sat i kasser ved hver mands nummer. Kort før fyraften blev kasserne udleveret til de forskellige værkstedskontorer, og uddelingen blev foretaget, når der var fløjtet til fyraften. Lørdag formiddag blev eventuelle fejlregninger korrigeret.

Et kig ind på hovedkontoret med den gamle skranke i forgrunden, 1930.

Det kan bemærkes, at den gang fandtes der ingen form for regnemaskiner. Den eneste hjælp var tabeller til at udregne lønnen efter. Man fik en god rutine i at arbejde med talkolonner, for slutresultatet skulle stemme på ørene. Det er anderledes i dag, med al den teknik der bruges, når der blot skal lægges to tal sammen.

I eftersommeren 1919 begyndte jeg på handelsskolen. Vi gik i skole hver aften de første fire dage i ugen fra klokken syv til ti

*Hovedkontoret med de høje gamle skrivepulte.
- Det er protokollernes storhedstid. Kontoret blev ombygget kort efter at dette billede blev taget i 1930.*

Handelsskole

aften. Vi begyndte med de mere elementære kontor­fag og sluttede med komplicerede fag som handels- og vekselret og kalkulation med udenlandsk valuta, mål og vægt.

Skolen sluttede i 1921 med eksamen godkendt af handelsministeriet. Jeg husker, jeg i mundtlig eksamen fik spørgsmålet om, hvad en veksler er. Det klarede jeg ret godt, for det var en remse, der var grundigt gennemterpet. Min afgangseksamen viste da også et hæderligt resultat.

Skolen havde flere lærere, hvoraf jeg specielt vil nævne skolens forstander, lærer Palmark. Han var en dygtig og alvidende lærer samt en behagelig mand at have med at gøre.

Fra værfftet var vi tre elever i den klasse, som sluttede. Holdet var kun på tolv elever, nogle var faldet fra, som blev spredt og tog andre steder hen, efter at skolen og læretiden var afsluttet.

Hovedkontoret

Udgifter til skolepenge og rekvisitter måtte vi selv betale og ligeledes sygekassekontingent. Det var dengang arbejdsgiveren uvedkommende, men det har jo ændret sig senere.

I efteråret 1919 kom jeg på værfftets hovedkontor. Her var arbejdstiden fra halvni til fem eftermiddag med halvanden times middagspause. Det var nu slut med at skulle tidligt op om morgenen.

Her blev mit første arbejde at indføre materialer og arbejds-løn, der var medgået til de forskellige skibsreparationer, der derefter kunne udskrives regning efter. Der var mange skibe til reparation dengang. Det var ikke ualmindeligt, at der lå en halv snes skibe til reparation og eftersyn, men de var heller ikke så store, som de skibe der bygges nu.

Smørkage

Arbejdstiden var vel nok lang de første år, men det var vilkårene dengang, og med skolegangen om aftenen var der ikke tid til meget andet end at gå tidligt til ro om aftenen. En ny arbejdsdag ventede.

Lidt afveksling under arbejdet skulle der også være. Vi var tre lærlinge, der af og til købte en stor smørkage, som dengang kostede to kroner. Den blev fortæret i varmekælderen under hovedbygningen, og en smøg hørte der også til.

Om forholdene i min læretid kan siges, at jeg fik en grundig uddannelse og lærte at behandle tal og bruge hovedet, der var jo ingen regnemaskiner af nogen art til hjælp. Den eneste maskine var en Adler skrivemaskine.

Lønnen

Lønnen var ikke stor dengang. Jeg begyndte med 50 kroner om måneden, og den steg med 10, 20 og 30 kroner hvert læreår. Men dyrtiden satte ind under og efter krigen, så vi fik dyrtidstillæg. Jeg sluttede sidste læreår med 150 kroner om måneden.

Ferie var der ikke meget af den gang. Men som lærling havde jeg en uges ferie, og den kunne jeg først få, når der var plads til den. De voksne skulle først have afviklet deres, der var på to uger. Det var ikke før i trediveerne, at ferieloven kom, og alle fik ret til ferie.

På hovedkontoret bestod lærlingens arbejde også i at hjælpe

Brevkopiering

kontorbudet med den afgående post hen på eftermiddagen. Brevene skulle først kopieres i kopipressen. Der blev ikke som nu taget løse kopier af brevene. De blev skrevet med blå farvebånd, som smittede fælt af. Brevet blev lagt ind i kopibogen, hvor et tyndt blad var blevet fugtet med vand, og derpå blev brevet lagt under pressen, og bogen kom under pressen. Så var brevet aftrykt på det tynde papir. Det skete, at brevet skubbede sig lidt, så resultatet blev et noget udværet brev, og så blev der ballade. Derefter skulle posten i kuverter og frankeres, og så var kontorbudet klar til at afgå med dagens post og jeg med at komme hjem og spise aftensmad og komme i skole. Vi var tre lærlinge, og det var altid yngste lærlings job at hjælpe til med posten. Efter nogen tid kom der en efterfølger, og jeg blev fri for det lidet attraktive job.

Kontorbudets arbejde

Når kontorbudet havde ferie, var det lærlingens job at udføre hans arbejde. Det begyndte om morgenen med at hente posten i boksen på posthuset, udsortere og fordele den sammen med dagens aviser. Selve posten blev åbnet af kontorchefen. Der var også en del bygang med jobbet som kontorbud, såsom at gå i banken og på offentlige kontorer, klarere og betale toldafgifter på toldkammeret samt hente post igen om eftermiddagen. Det var specielt den udenlandske post, der var indgået. Luftpost fandtes ikke dengang. Det var en behagelig afveksling at have jobbet som kontorbud, vel at mærke når vejret var godt.

Fransk besøg i byen

En dag i efteråret 1920 blev jeg sendt på apoteket efter en flaske destilleret vand til direktøren. Da jeg cyklede langs havnen, så jeg, at der på søndre havnemole var rejst flagstænger med danske og franske flag, og regimentsmusikken og et kompagni soldater fra Kronborg var opmarcheret. Samtidig var en fransk marinefregat ved at sejle ind i havnen. Jeg blev nysgerrig og skulle selvfølgelig se på alt dette. En mængde honoratiories var samlet på kajen, militære og civile, og da landgangene var sat, gik en mængde franske officerer og menige soldater i land og tog opstilling på kajen. Det var et broget skue at se med alle de militære.

Årsagen til alt dette var, at der på kirkegården var anlagt en krigergrav for franske soldater, der var døde, efter at de som krigsfanger var ført hertil fra Tyskland, da krigen sluttede. Nu skulle denne krigergrav indvies efter katolsk ritual.

Hele den store procession gik med musikkorpset i spidsen gennem byen til kirkegården, hvor der ved den store gravplads

En forklaring

var rejst en mindesøjle og lagt gravstene på hver soldats gravplads. Der var både officerer og menige.

To timer efter, at jeg var blevet sendt i byen, blev mit hverv udført på det nærliggende apotek. Ved tilbagekomsten var naturligvis spørgsmålet, hvorfor det havde været så længe. Jeg fortalte i korthed direktionssekretæren, hvad jeg havde set på, og han afleverede den famøse flaske vand til direktøren.

Lidt efter blev jeg kaldt ind til direktøren, som godt kunne være lidt barsk i udtalen, og jeg fik også en sådan, da han ville have en forklaring på min forsinkede ankomst. Jeg gav ham en udførlig forklaring på, hvad jeg havde oplevet. Han blev formildet og sagde, at det ville han sgu også have gjort, hvis han havde været i mit sted.

En alsidig lære var det med mange oplevelser, selv om det til tider kunne føles strengt med den lange arbejdstid i den unge alder. Der herskede disciplin og ærbødighed, som med årene har ændret sig ikke så lidt. Arbejdstiden blev udnyttet fuldt ud. Eksempelvis blev der juleaftensdag arbejdet til klokken tolv middag. Når der var valgdag, blev der ikke arbejdet om eftermiddagen, for folk kom jo sent hjem fra arbejdet.

I de første år af min læretid var arbejdsstyrken på værftet omkring 800 mand, der var jo krig dengang. Efter krigen kom den op på 1200 mand. Skibsfarten var atter igang i fuldt omfang og gav beskæftigelse til værftet.

Helsingør Kommunes Museer

Af Aase Faye og Kenno Pedersen

1982 blev et mærkeår for det helsingørske museumsvesen med Helsingør Byråds beslutning om at skabe ét museumsvesen ved en sammenlægning af Flynderupgård Museet og Helsingør Bymuseum. Med den nye struktur fulgte også en ny organisation, som herefter omfatter en ledende museumsinspektør, en museumsinspektør samt en museumspædagog. I den forbindelse udarbejdedes samtidig nye stillingsbeskrivelser for de pågældende. Endelig nedsattes et såkaldt fagligt samråd bestående af de tre ovennævnte personer samt en referent.

To store udstillingsprojekter har præget museumsarbejdet i det forløbne år. I juni og juli måned blev alle midler og ressourcer sat ind på færdiggørelsen af fiskeriudstilling i den ene længe til Flynderupgård Museet. Udstillingen blev åbnet den 4. august af borgmester Ove Thelin og formanden for kulturelt udvalg Ole Thestrup. Ved den festlige åbning manglede desværre samlingens skaber og primus motor i opstillingen, arkitekt m.a.a. Per Christiansen.

Umiddelbart efter åbningen af fiskeriudstillingen påbegyndtes planlægningen og arbejdet med særudstillingen »De nye tider i Helsingør. Arbejderlivet 1882-1982«. Særudstillingen blev åbnet den 15. november i Karmeliterhuset ved en mindre højtidelighed, hvor Bymuseet var vært ved et traktement bestående af »bidesild«, »Helsingørpølse« samt lokalt øl og vand. Til dagen havde Helsingør Dagblad ladet trykke en særavis på 36 sider i et oplag af 6000 eksemplarer til gratis uddeling til besøgende på museet. Særavisen var blevet til i nært samarbejde med museet, som havde leveret tekst og illustrationer, ialt 18 artikler. Ideen med avisen var først og fremmest at give publikum »noget i hånden« ved besøget, men også for derigennem at kunne gøre udstillingsteksterne mindre omfattende.

Udover genstande og billedmateriale omfatter særudstillingen et større dias-foredrag over byens forvandling fra handelsby til industriby - »Tiderne skifter«, et mindre dias-foredrag om handelslivets udvikling i de sidste hundrede år og endelig en 37 minutter lang film om arbejderlivet i 30'ernes Helsingør fortalt af Alfred Christiansen og Carlo Hansen, som forinden havde lavet et par beretninger til museet, som er trykt andet

steds i årbogen. Selve filmen, som blev instrueret af Henrik A. Bengtsen, der var projektmedarbejder, blev lavet i nært samarbejde med tre ungdomsskoleelever fra Espergærde.

Filmen er overspillet på videobånd for at lette forevisningen. Da særudstillingen i sin målsætning i vid udstrækning tager sigte på skole- og gymnasieelever udarbejdede Henrik A. Bengtsen en større lærerorientering med tilbud i forbindelse med særudstillingen.

Gennem flere år havde museet arbejdet på at få hjemtaget bogbinder J.P. Ludvigsens værksted med henblik på opsætning i Karmeliterhuset som et »arbejdende« værksted, men først i slutningen af 1982 fik museet midler til en nedpakning og opsætning af værkstedet, der kom til at afløse kaffe- og thehandelen i den permanente udstilling. Overflytningen fandt sted mellem jul og nytår. Værkstedet åbnedes den 7. februar 1983.

SAMLINGERNE

Registrering: Nyindkomne genstande er registreret som sædvanlig, ligesom der er anvendt en del tid og arbejdskraft på at få ordnet og placeret de til Karmeliterhuset overflyttede fra magasinerne på Skolen ved Rønnebær Alle alle genstande. Dette har afstedkommet en vis nyregistrering.

Jordfundene har ligesom i 1981 været det største registreringsområde. Selve registreringen og ordningen af det arkæologiske genstandsmateriale er ligesom forrige år foretaget af to middelalderstuderende Bi Skaarup og Connie Jantzen. Den påtænkte overflytning af museets keramik til fjernmagasinerne har måtte stilles i bero.

Nyerhvervelser: Museerne har i 1982 haft den store glæde at modtage følgende gaver: Max. Jørgensen, »Sømandshvile«, Strandvej 140, Snekkersten: Isslæde, to stk. ispigge, to stk. åretolle, pilk, tre garnnøgler af optrevlet bomuldsnet, stivekrikke, fisketrug, indrammet foto af »Sømandshvile«, flåt, gyngestol, spytbakke, salmebog, bærebør, pølsehorn, krumkniv, kornsold, kjoleliv, et stk. cementkrabbe. Karin Larsen, Nivå: Blyantstegning af Carl Baagøe. Tømrermester Kay Tjellelesen, Egevangsvej 2, Espergærde: Tommestok, bæger (Nordisk Industriudstilling 1888), askebæger. Ellen Petersen, Linderupgård, Plejelt: Stoppekurv. Grethe Hansen, Mindevej 29, Espergærde: seks håndskårne tøjklammer. Esther Johansen, Rolighedsvej 3, Espergærde: Underdyne, fire fotos. Bådeudlejer John Johansen, Trykkerdammen, Helsingør: Fane fra

Bogbinder J.P. Ludvigsen har besøg af en skoleklasse i sit værksted i Karmeliterhuset (Bymuseet).

»Fiskeriforeningen for Helsingør og Omegn«. Sletten Havn og Sletten Havns 100-års Jubilæumsfond, Sletten: to indrammede plakater. Bådebygger Bjørn Andersen, Snekkersten bådebyggeri, Snekkersten: Fotoalbum, bibel. Skorstensfejermester Jens Larsson, Nørrevej 48, Snekkersten: Forhandlingsprotokol for Spareforeningen for Snekkersten og Omegn. Lillian

Indsamlingsbøsse fra Helsingør Værft.

Schønning, Åvænget 7, Niverød, Nivå: to tømmerkister med værktøj, otte fotos. Fisker Ib Jonas Børgesen, Strandvej 190, Snekkersten: Fire stk. cementkrabber. Arkitekt m.a.a. Per Christiansen, Espergærde erhvervet fra Brdr. Bang Jensen: Snekkerstenjolle. Kenneth Priesum, Bestyrerboligen, Flynderupgård, Espergærde: Skødebeslag.

Politisk transparent fra Else Nielsen, Helsingør Byråd. Indsamlingsbøsse fra »Fællesklubben«, Helsingør Skibsværft. Byjubilæumsmedalje fra Egon Hansen, Blichersvej 14. Fyldepenne, stålpenne m.m. fra Hans Nærskov, Skyttenstræde 8. Sprængt rørstykke fra John Andersen, Århusvej 67. Lønningsbrik, emblem og armbind fra Willy Martin Jensen, Boyesvej 4. Genstande fra Helsingør Fællesbageri fra Povl Matthiesen, Sigurd Svanesvej 1. Mursten fra Egon Hansen, Blichersvej 14. Sejlmagerværktøj fra Frode Jacobsen, Varelageret, Stengade. Gasmasker og højtaler fra Johnny Eriksen, Kristinehøjvej 34. Cykeldele fra Erik Chrstrup, Hamlets Vænge 15. »Vartegn« for modelsnedkernes klub fra Ove Sørensen, Stubbedamsvej 13. Div. tøj, sølvnål, kandistang, syet bold fra Sofie Kock, Odsvej 3. Julepynt fra Lone Carlsen, Sjølundsparken, Hellebæk. Kærneudstikker fra Herlev Simonsen, Bøssemagergade 3, Hellebæk. Div. Genstande fra ophævet mindestue Rostgårdsvej 7. Legetøjstog fra Geert Kallesøe, Lærkevej 11. Svende-sølvmedalje fra Edith Rolin, Ll. Odinsvej 20, Ålsgårde. Genstande, malerier m.m. fra Alfred Christiansen, Fredensvænget 6. Værktøj til brug ved behøvling fra modelsnedkerlauget på Helsingør Skibsværft. Spejl fra Max Guttman, Stengade. Lågkrus fra Henry Hansen, Mads Holmsvej 1. Diverse fragmenter af lertøj fra William Panduro, Harløsevej 250, Hillerød. En fanedug fra Helsingør Håndværkerforening ved Leo Pedersen. Pedeldrevet tandlægebor fra Martha Thomsen, Egernvej 10, Frederikssund. Messingdørhåndtag fra Inger Hermansen, Buddingevej 32 B, Kgs. Lyngby. Ravciggarrør fra Elisabeth Urup, Humlemarken 30, Espergærde. Skaft til nittehammer fra Lars Hansen, Gefionsvej 8. Nittehammer og prøvehammer fra Eli Hansen, Gefionsvej 47 A. Skomagerlæster m.v. fra Carlo Hansen, Klostergade 3. Børnetøj fra Inger Vestergård, Kongevej 54. Trædesmaskine fra Mona Christensen, Rosenbakken 4, Snekkersten. Hængelås fra Børge Larsen, Allegade 14. Fajancetoiletspand, tallerkener og sovseskål fra Holger Kristiansen, Hestens Bakke 23. Kakkelfragmenter fra Johnny Ejlersen, Lappen 20. Og endelig et helt bogbinderværksted fra J.P. Ludvigsen, Sct. Olaigade 1.

Udsigt over Helsingør by og Kronborg efter maleri af Jens Juel (1745-1802).

Ved køb har Bymuseet erhvervet følgende: Et oliemaleri med motiv fra Helsingør Havn, malt af Viggo Johansen. To akvatinter fra Kronborg af Gerhard Halbritter. Et litografi, »Udsigt mod Hellebæk fra Marienlyst Hotel«. Udsigt over Helsingør, oliemaleri af Jens Juel (erhvervet med tilskud fra Ny Carlsbergfondet og Statens Museumsnavn). Kronborgs kirkegavl malt af Ole Kielberg. Værft ved Kronborg, malt af Kai Mottlau. Og en »Tuborghund«, sammensat af ølkappler.

Byhistorisk arkiv har tilsvarende modtaget fotografier, arkivalier samt diverse trykt materiale fra: Gunner Andersen, Odinsvej 10 C. Jan K. Andersen, Skansevej 96, bolig 19, Hillerød. Kirsten Antoni, Svingelport. Johanne Bendtsen, Stjernegade 29 B. Snedkermester C.F. Brander, Badevej 5. Lokalhistorisk Forening for Augustenborg, Augustenborg. Henning Christensen, Tikøbvej 7, Espergærde. Michael Christensen, Emil Noldesvej 11. Anni Christiansen, Skindersøvej 3, Ålgårde. Ejnar Christiansen, Rosenkildevej 87. Edmund Dirdrichsen, Ewaldsvænget 1. Johan Ekelund, Holmenevej 22 B, Ålgårde. Fr. Enequist, Eirsvej 13. Elisabeth Falkenberg Andersen, Dronningsgade 24, Hjørring. C. Faye, Nøddestien 2, Snekkersten. Fredensborg Humlebæk Lokalhistoriske Arkiv, Jernbanegade 3, Fredensborg. Gunnar Frederiksen, Helsingør Værft. Torben Frederiksen, Teknisk Forvaltning, Mør-

drupvej 15, Espergærde. Gilleleje Museum, Rostgårdsvej 2, Gilleleje. Greve Lokalhistoriske Arkiv, Grevager 9, Greve Strand. Max Guttmann, Lappen 12. Svend Hacke, Sct. Annagade 58 A. Carlo Hansen, Klostergade 3. Egon Hansen, Blichersvej 14. Eli Hansen, Mads Holmsvej 47 A. Georg Hansen, Krb. Ladebårdsvej 36. Henry Hansen, Mads Holmsvej 1. Kaj Hansen, Gammeltoftsgade 16, Kbh. K. Poul Hansen, Stockholmsvej 15, Espergærde. Charles Hedemand, Ponydalen 6. Gentofte Kommunes Lokalhistoriske Arkiv, S. Pedersvej 6, Hellerup. Helsingør Kommunes Lokalhistoriske Arkiv, Frederiksborgvej 18, Helsingør. Fællesklubben, Helsingør Værft. Lundegade Skole. Helsingør Kommunes Biblioteker, Marienlyst Alle. Ole Høite, Højstrupvej 5. Hørsholm Egns Museum - Arkivet, Sdr. Jagtvej 2, Hørsholm. Edv. og Lilly Jensen, Rita-vej, Espergærde. Johannes Jensen, Bretagnevej 22, Hornbæk. Kaj Martin Jensen, Kongevej 78. Mogens Jensen, Læssøvej 18. Julius Jørgensen, Gasværksvej 26 A, Gilleleje. Kalundborg Byhistoriske Arkiv, Biblioteket, Volden 2, Kalundborg. Sofie Koch, Odsvej 3. Kolding Kommunebiblioteker, Jernbanegade 25, Kolding. Museet på Koldinghus. Lars Kaarup, Århusvej 62. Det Danske Filmmuseum, Store Søndervoldstræde, Kbh. K. Poul Købke, Holbergsvej 51. Elif Larsen, Allegeade 14. Thormod Larsen, Caroline Mathildesvej 1. Thyra Larsen, Abildgårdsvej 48. O. Rash Lau, Dr. Kabellsvej 4, Rønne. J.C. Lerche, Stationsvej 6, Hornbæk. Lejre Lokalhistoriske Arkiv. Henrik Malmgren, Op og Ned Langs Kysten, Strandgade 91. Louis Mohr, Stubbedamsvej 71. Murernes Fagforening, Sudergade 1 B. Ebba Møller, Rostgårdsvej 7. Hauch Møller, Skansørevej 16. Anna Margrethe Nielsen, Sct. Olaigade 40. Fru Else Nielsen, Trykkerdammen 31. Gulli Nielsen, Grønnehavevej 21. Orla Boye Nielsen, Kampergade 7. Paul A. Nielsen, Ærtevej 16, Brønshøj. Paul Werner Nielsen, Lundegade 4. Hans Nærskov, Skyttenstræde 8. Næstved By- og Egnshistoriske Arkiv, Sct. Jørgens Park 34, Næstved. Frede Olsen, Sudergade 16. Villy Martin Olsen, Boyesvej 4. Otto Otzen, Bjerpegade 11. Frode Overgaard, Fredericiavej 21. Kaj Petersen, Bjerpegade 32. Else Rafael, Amagerfælledvej 36, Kbh. S. Alfred Rasmussen, Borsholmsvej 37. Birthe og Kaj Rasmussen, Piletoften 11, Snekkersten. Claus Rasmussen, Park Alle 274, Glostrup. Rosig Reib, Stubbedamsvej 7 B. Børge Rønne, Grønnevej 253, Virum. Johanne Schuldt, Lille Odinshøj 148, Ålsgårde. Skibsmalernes Klub (74), Helsingør Værft. Niels P. Sommer, Odsvej 8. Ruth Steenberg Christiansen, Kingsovej

63. Ejner Svendsen Nannasvej 17. Lokalhistorisk Arkiv, Kalundborgvej 16, Svinninge. Anna Saanen, Tjørnehøj, Rasmus Knudsensvej 22. Just Thorning, Kirsten Piilsvej, Charlottenlund. Lokalhistorisk Arkiv i Høje-Tåstrup Kommune, Højgårdstoftens 13, Tåstrup. Elisabeth Urup, Humlemarken 30, Espergærde. Museet i Varberg, Sverige. Erik Buch Vestergaard. Frederiksborg amts historiske Samfund. Erik Walin, Bækkevang 46, Lyngby. Leif Wiberg Larsen. Annette Aagaard, Birkehøvej 5, Hornbæk. Lokalhistorisk Arkiv for Ålborg Kommune, Peder Barkes Gade 5, Ålborg.

Undersøgelser: Aktiviteten på dette område har ligesom i 1981 hovedsagelig drejet sig om de arkæologiske og bygningshistoriske undersøgelser samt omkring projektet »De nye tider i Helsingør. Arbejderlivet 1888-1982«.

De arkæologiske udgravninger er ligesom forrige år foretaget af stud.mag.'erne Bi Skaarup og Connie Jantzen og har udelukkende omfattet prøvegravninger dels i området mellem kirkerne dels nord for Karmeliterklostret på linie med udgravningsfeltet i Strandgade 89 jfr. årbog 1981. Herudover blev det muligt at få lavet en tværprofil i Stengade ud for byens ældst daterede hus Stengade 66, også kaldet Oxernes Gård. Her som andre steder konstateredes uhyre sparsomme middelalderlag. De bygningshistoriske undersøgelser af ejendommene i Stengade 72-76 er fortsat.

Skiftende udstillinger: Den årlige udstilling af dansk kunsthåndværk på Marienlyst Slot havde i 1982 følgende deltagere: Helle Stisen (bogbind), Stuart MacIntyre (fotografi), Darryle Hinz (glas), Lisbeth Gasparski (grafik), Marie og Ulla Hjorth (keramik), Agnete Dinesen, Anita Rørvig og Henrik Vensild (metal), Hans Ames Christensen, Niels Jørgen Haugesen og Ole Wanscher (møbler), Torrild Ruud Galsøe, Ville Clemmensen og Ruth Malinovski (textil).

I en tre-ugers periode i oktober vistes særudstillingen »Leonora Christina« på Marienlyst Slot. Udstillingen var blevet til i et samarbejde mellem Bymuseet, Bådteateret og Nationalmuseet, hvortil udstillingen senere overførtes. Samtidig med udstillingen opførte Bådteateret skuespillet »Leonora Christina« med Berthe Quistgaard i hovedrollen.